

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
SHAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
IJTIMOIIY FANLAR
FAKULTETI
“SAN’ATSHUNOSLIK” KAFEDRASI
“KASB HUNARGA YO‘NALTIRISH” FANIDAN

O‘QUV USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi:	100000 – ta’lim
Ta’lim sohasi:	110000 – ta’lim
Ta’lim	60112300–Texnologik
yo‘nalishi:	ta’lim

SHAHRISABZ - 2025

O'quv-uslubiy majmua Shahrisabz davlat pedagogika instituti Ilmiy kengashining 2025-yil 02 - 09 dagi 1 -sonli qaroriga ko'ra, o'quv jarayoniga tatbiq etish uchun ishlab chiqilgan o'quv dasturi asosida ishlab chiqilgan.

Mazkur o'quv-uslubiy majmua Kasb hunarga yo'naltirish fani bo'yicha yaratilgan bo'lib, unda mazkur fanning o'quv dasturi, ishchi fan dasturi, ma'ruza, amaliy seminar mashg'ulotlarining ta'lim texnologiyalari o'z aksini topgan.

Tuzuvchilar:

A.A.Raxmatov - "San'atshunoslik" kafedrası o'qituvchisi

Z.Sh.Nurmamatov – "Maktabgacha ta'lim" kafedrası mudiri, p.f.f.d (PhD)

Taqrizchilar:

R.B.Mardonov "San'atshunoslik" kafedrası katta o'qituvchisi

X.T.Maxamov – Qarshi davlat universiteti professori, texnika fanlari nomzodi t.f.n (PhD)

Kafedra yig'ilish qarori № 1

28. 08 2025-yil

Kafedra mudiri:

J.X.Xayitov

Fakultet kengash qarori № 1

29 08 2025-yil

Kengash raisi:

I.N.Achilov

MUNDARIJA

	Bo‘limlar	Betlar
	Ma’ruza	
1.	O‘quvchilarni kasb -hunarga yo‘naltirishning nazariya asoslari.	4
2.	Kasb-hunarga yo‘naltirish, uning tarixiy taraqqiyoti	15
3.	Kasb–hunarga yo‘naltirishning ijtimoiy va psixofiziologik asoslari.	20
4.	Kasblar xarakteristikasi - professiogramma.	29
5.	O‘zbekiston xalq xo‘jaligining asosiy tarmoqlari	43
6.	Kasblar to‘g‘risida ma’lumotlar berish, kasblar va ularning turlari.	47
7.	Kasb-hunarga yo‘naltirishda o‘quvchilarga qo‘yiladigan talablar.	54
8.	Kasb hunarga yo‘naltirish ishining asosiy yo‘nalishlari va bosqichlari.	67
9.	Kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha ta’lim muassasasi jamoasining faoliyati.	71
10.	Kasb-hunarga yo‘naltirish komissiyalari, o‘quvchilar va ota-onalar bilan ishlash	82

1 -MAVZU. O‘quvchilarni kasb -hunarga yo‘naltirishning nazariya asoslari.

Reja:

1. Yoshlarni kasb hunarga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari
2. Fanning maqsadi va vazifalari, fanning mazmuni
3. «Ta'lim to'g'risida»gi qonun; «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi».
4. Kasb hunarga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limot, fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot.
5. Kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati, umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Tayanch so'zlar: Kasb. Hunar. Ixtisoslik. Qonun. Qiziqish. Shakllantirish

Yoshlarni kasb hunarga yo'naltirishning nazariy shart-sharoitlari.

Fanning maqsadi va vazifalari, fanning mazmuni

Maktab yoshlarni o'z qobiliyatlariga yarasha ongli ravishda aniq maqsadga yo'naltirilgan kasb tanlashga tayyorlashga da'vat etilgandir. Ishchi ixtisosini ongli ravishda tanlash yosh ishchi shaxsining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'rta maktab o'quvchilarining ishchi ixtisosini tanlashlari, o'z mahoratlarini takomillashtirishlari, Kasb-xunar kollejlari, institutlar, universitetlar va akademiyalarning kunduzgi va maxsus sirtqi bo'limlarida malakalarini oshirishlari ishlab chiqarishning chinakam, mohir ustalari bo'lib yetishishlari, ijtimoiy hayotda bozor iqtisodiyoti mehnat harakatida faol qatnashishlari allaqachon qonuniy tusga kirib qoldi.

Biroq o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishi har bir kishining individual sifatlari, qiziqishlari, uning qobiliyat va mayllarini, jamiyat ehtiyojlari, shuningdek, sanoat, qishloq xo'jaligi, xalq xo'jaligi barcha sohalarining perspektiv rivojlanishini hisobga olgandagina samarali bo'lishi mumkin.

Oliy va o'rta maxsus (kichik mutaxassisi, bakalavr, magistr) ma'lumotli mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojini qondirish uchun har yili oliy o'quv yurtlari va kasb-xunar kollejlari, o'rta maktabni bitiruvchilarning taxminan 1/3 qismi qabul qilinganda hozirgi paytda mamlakatimiz ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi

uchun yetarli bo'ladi. Shunday qilib, kechagi to'kizinchii sinf o'quvchilarining 60 foizi qanday bo'lmasin, moddiy ishlab chiqarish doirasida ishlashlari va ishchilar sinfi hamda qishloq xo'jalik mehnatkashlari sinfini to'ldirishlari kerak. Shu boisdan maktabda kasb tanlashga yo'llash bo'yicha ishlarni tashkil qilishdan maqsad o'z qobiliyatini namoyish qilishning yagona yo'li oliy ma'lumotga ega bo'lish orqali emasligi to'g'risidagi fikrni ilgari surishdir. O'quvchilarda jismoniy mehnat kishilariga nisbatan hurmatni boshdan, muntazam ravishda, maktabdagi barcha ta'lim davomida tarbiyalab borish kerak. O'z o'quvchisi qobiliyatini o'qituvchidan boshqa hech kim yaxshiroq bilmaydi. Uqituvchi o'quvchilardagi ishlab chiqarishga ongli ravishda olib keladigan fazi-latlarni rivojlantirishga doir ishlarni juda ehtiyotkorlik bilan olib borishi lozim. Shu bilan birga, kasb tanlashga yo'llash bo'yicha ishlarning muvaffaqiyati ishning barcha forma va metodlarining jamuljam bo'lishiga: sinfdagi fanlarga oid darslar, ishlab chiqarish ilg'orlari bilan uchrashuvlar, «Kasb tanlash haqida»gi leksiya va hokazolarga bog'liq. Maktab bu ishlarni amalga oshirishda o'quvchining ota-onasi, maktab kashshoflar va "Yoshlar ittifoqi" tashkilotlari, otaliq korxonalarining jamoat tashkilotlari, shuningdek, birlashgan kasaba kengash organlarining qo'llab-quvvatlashiga tayanmog'i kerak.

Bu borada kasb-hunar kollejlarini ishlab chiqarish uchun malakali kadrlar tayyorlashning asosiy kanallaridan biri deb hisoblash mumkin. Hozirgi vaqtda mamlakatimizda 600-taga yaqin o'quv yurti bo'lib, ulardan 450-tasi kasb-xunar kollejlaridir. Bugungi kunda kasb-xunar kollejlari 250 mingga yaqin o'quvchi bilim olmoqda.

Shuning uchun ham, to'kkizinchii sinfni tamomlagan o'quvchilarga katta umumta'lim tayyorligiga asoslangan xilma-xil ishchi kasbi va ixtisoslarini tanlash va ularni egallashlarida juda keng imkoniyatlar yaratilgan.

Kasb tanlashga yo'llash bo'yicha barcha ishlarni shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin:

1. Kasb ma'lumoti (kasbga oid axborotlar).
2. Kasb tarbiyasi.

3. Kasbga oid konsultatsiya.
4. Kasb tanlash (kasbga yaroqliligi).
5. Kasbiy adaptatsiyasi.

Shuni aytib o'tish lozimki, mazkur bosqichlar, garchi alohida-alohida ko'rib o'tilayotgan bo'lsada, amalda ular bir butunlikda, kompleks qo'llaniladi. O'qituvchi bir vaqtning o'zida, ularning bir nechtasidan foydalanishi mumkin. Masalan, kasbga oid axborot bilan parallel holda u yoki bu kasb haqida, agar o'quvchi kasb bilan tanishish paytida biror nimaga tushunmay qolgan bo'lsa, konsultatsiya berilishi ham mumkin. Ammo bu har ikkalasi tanlangan mehnat turi bo'yicha kasbga boshlangach havasni paydo qilish uchun asos sanalib, kelgusida kasb tanlashga yo'llash ishlari davomida rivojlantirilishi va mustahkamlanishi lozim.

«Ta'lim to'g'risida»gi qonun; «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi».

“Ta'lim to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni

Zikr etilganlar respublikamiz jahon hamjamiyatiga kirib borayotganligini yorqin ifodalaydi

Mustaqil O'zbekistonning “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni ilk bor 1992 yil 2 iyuldan amalga joriy etilgan bo'lib, u VII bo'lim 44 moddadan iborat edi.

Amaldagi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun esa 1997 yil 29 avgustda qabul qilingan bo'lib, 34 ta moddadan iborat. Bu qonunga binoan respublikamizda shu paytgacha hech bir mamlakatda avval ishlab chiqilmagan va amalga joriy etilmagan “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining qonuni ham O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi IX sessiyasida 1997 yil 29-avgust kuni qabul qilindi. Bu qonun quyidagi bo'lim va fasllardan tashkil topgan.

Umumiy qoidalar. Muammolar va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish omillari:

- rivojlanishning erishilgan darajasi;
- kamchiliklar va muammolar;
- isloh qilish omillari.

Milliy dasturning maqsadi vazifalari va uni ro'yobga chiqarish bosqichlari:

2.1. Dasturning maqsad va vazifalari;

2.2. Dasturni ro'yobga chiqarish bosqichlari.

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli.

3.1. Shaxs;

3.2. Davlat va jamiyat

3.3. Uzluksiz ta'lim;

3.3.1. Uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirish prinsiplari;

3.3.2. Uzluksiz ta'limni isloh qilish yo'nalishlari;

3.3.3. Uzluksiz ta'lim tizimi va turlari: maktabgacha ta'lim; umumiy o'rta ta'lim; o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi; oliy ta'lim; oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim; kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash; maktabdan tashqari ta'lim;

3.4. Kadrlar tayyorlash tizimida fan;

3.5. Kadrlar tayyorlash tizimida ishlab chiqarish;

IV. Kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari:

4.1. Ta'limning uzluksizligini ta'minlash;

4.2. Pedagog va ilmiy pedagog kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularni malakasini oshirish;

4.3. Ta'lim jarayonini mazmunan isloh qilish;

4.4. Ma'naviy axloqiy tarbiya va ma'rifiy ishlar;

4.5. Iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlar;

4.6. Ta'lim tizimini boshqarish;

4.7. Kasb ta'limi tizimi sifatini nazorat qilish tizimini shakllantirish;

4.8. Ta'lim tizimini moliyalash;

4.9. Moddiy-texnika ta'minoti;

4.10. Ta'lim tizimini yaxlit axborot makoni monitoringini vujudga keltirish;

4.11. Ta'lim xizmati ko'rsatish bozorini rivojlantirish;

4.12. Ta'lim sohasida ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash hamda bu sohani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;

- 4.13. Fan va ta'lim jarayonlari aloqalarini rivojlantirish;
- 4.14. Ishlab chiqarish va ta'lim tizimi integratsiyalashuvini rivojlantirish;
- 4.15. Ta'lim bilan kadrlar tayyorlash sohasidagi xalqaro hamkorlik;
- V. Dasturni ro'yobga chiqarishga doir chora-tadbirlar.

Yuqorida keltirilgan qisqa jummlalar mazmuni umuman respublikamiz ta'lim tizimi, shuningdek, kasb-hunar ta'limining ham metodologik asosi ekanligiga ishoradir. Kasb-hunar ta'limining metodologik asoslarisiz uning maqsadi, vazifalari, mazmuni, tashkil etish shakllari, metod va vositalari, ishtirokchilari natijalari hamda bu jarayonga ta'sir etuvchi boshqa omillarni asosli o'rganish mumkin emas. Shu o'rinda qabul qilingan qonunlar umuman o'zgarmas emas, balki hayot deb atalmish murakkab jarayonga moslashadigan bo'lish zarurligini unutmaslik zarur. Amaldagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunga o'n uch yildan beri birorta o'zgartirish kiritilmaganligi bir tomondan uni mukammalligini bildirsa, ikkinchi tomondan o'ylantiradigan hol. Kasb ta'limining metodologik asoslari uning meyoriy hujjatlarini aniqlashga imkon beradi.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonuni ham O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi IX sessiyasida 1997 yil 29-avgust kuni qabul qilindi.

Kadrlartayyorlashmilliydasturimaqsadi. Ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan salbiy mafko'raviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash Milliy tizimini yaratishdi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uchta bosqichda amalga oshiriladi.

Birinchi bosqich (1997-2001 yillar) mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobiy salohiyatini saqlab qolish asosida ushbu tizimni isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratish.

Ushbu bosqichda quyidagilarni amalga oshirish zarur:

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga muvofiq ta'lim tizimi mazmunini tarkibiy qayta qurish va tubdan yangilash;

- pedagog va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash hamda ularning malakasini oshirishni zamon talablariga javob beradigan darajada tashkil etish;

- ta'lim oluvchilarning yuksak tayyorgarlik darajasi, malakasi, madaniy va ma'naviy-ahloqiy saviyasining sifatiga nisbatan qo'yiladigan zarur talablarni belgilab beruvchi davlat ta'lim standartlarini yaratish va joriy etish;

- o'quv-uslubiy majmualarning hamda ta'lim jarayoni didaktik va axborot ta'minotining yangi avlodini ishlab chiqish va joriy etish;

- o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi uchun zarur moddiy-texnika, o'quv-uslubiy va kadrlar bazasini tayyorlash;

- ta'lim va kadrlar tayyorlashga budjetdan tashqari mablag'lar jalb etishning mexanizmlarini takomillashtirish, davlat ta'lim muassasalari bilan bir qatorda nodavlat ta'lim muassasalarini rivojlantirishni ham nazarda tutgan holda ta'lim xizmati ko'rsatish sohasida raqobatga asoslangan muhitni vujudga keltirish;

- ta'lim muassasalari faoliyatiga baho berishning reyting tizimini, kadrlar tayyorlash sifati va ularga bo'lgan ehtiyojning monitoringini olib borish tizimini ishlab chiqish va joriy etish;

Ushbu bosqichda bolalarni olti-yetti yoshdan maktabga qabul qilish, ularning jismoniy va aqliy jihatdan rivojlanganligini e'tiborga olgan holda amalga oshiriladi. Taqozo etilayotgan o'quvchi o'rinlari zarur moddiy-texnika shart-sharoitlari va pedagog kadrlar bilan ta'minlangan holda izchil tayyorlanadi.

Ikkinchi bosqich (2001-2005 yillar) Milliy dasturni to'liq ro'yobga chiqarish, mehnat bozorining rivojlanishi va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda unga aniqliklar kiritish.

Majburiy umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limiga, shuningdek o'quvchilarning qobiliyatlari va imkoniyatlariga qarab, tabaqalashtirilgan ta'limga o'tish to'liq amalga oshiriladi.

Ta'lim muassasalarini maxsus tayyorlangan malakali pedagog kadrlar bilan to'ldirish ta'minlanadi, ularning faoliyatida raqobatga asoslangan muhit vujudga keltiriladi.

Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash davom ettiriladi, o'quv-tarbiya jarayoni yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlanadi. Uzluksiz ta'lim tizimini axborotlashtirish amalga oshiriladi.

Ta'lim xizmat ko'rsatish bozorini shakllantirish mexanizmlari to'liq ishga solinadi.

Uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar) to'plangan tajribani tahlil etish va umumlashtirish asosida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish.

Ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanadi, o'quv-tarbiya jarayoni yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanadi.

Oliy ta'lim muassasalarini qaror toptirish va rivojlantirish amalga oshiriladi. Kasb-hunar ta'limi muassasalarining mustaqil faoliyat yuritishi va o'zini o'zi boshqarishi shakllari mustahkamlanadi.

Ta'lim jarayonini axborotlashtirish, uzluksiz ta'lim tizimi jahon axborot tarmog'iga ulanadigan kompyuter axborot tarmog'i bilan to'liq qamrab olinadi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iboratdir:

- shaxs - kadrlar tayyorlash tizimining bosh subyekti va obyekt, ta'lim sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi;

- davlat va jamiyat - ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillari;

- uzluksiz ta'lim malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi;

- fan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi;

- ishlab chiqarish kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi.

Davlat va jamiyat uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimi barcha uchun ochiqbo'lishini va hayot o'zgarishlariga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan inson huquqlari, ta'lim, bola huquqi sohasidagi shartnomalar va konvensiyalarning bajarilishi, kadrlar tayyorlash sohasida jahon ilg'or tajribasini hisobga olish uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining barcha jihatlariga daxldor bo'lib, uning rivojlanishi omillaridan biridir.

Kasb hunarga yo'naltirish asoslari to'g'risidagi ta'limot, fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot.

Kasbni to'g'ri tanlashning ahamiyati, umummehnat va maxsus malakalarni, kasbga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Hozirgi kunda yoshlarni kasb va kasbga yo'naltirishdan maqsad o'sib kelayotgan barkamol avlodni kasblar bo'yicha ongli ravishda tanlashga tayyorlash.

Yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga yo'llash yoshlarning kasbni erkin mustahkam tanlashlari uchun mustaqil zamin yaratuvchi ilmiy-amaliy tizim sifatida qarash lozim. Bu shaxsning ma'naviy, aqliy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiyasi, ya'ni birga ta'lim muassasalaridagi o'quv-tarbiya jarayoni uzviylikda amalga oshiriladi.

Kasb uzi nima? Degan savol tug'iladi.

Kasb bu – insonga ma'lum „bir talablar qo'yuvchi faoliyat turidir.

Kasb – insonni jamiyat tomonidan tan olinishidir.

Kasb – tiriklik va tirikchilik manbai.

Kasb – tirik organizimdir.

Kasb tanlashga yo'llash (proforentatsiya) – termini: yo'naltirish, ajrata bilish, belgilash hayotda to'g'ri yo'lni tanlash degan ma'noni bildiradi.

Kasb tanlashga yo'llash tushunchasi – o'quvchi yoshlarni ongli to'g'ri va erkin kasb tanlashga, kasblar, hunarlarning mehnat yo'lini to'g'ri belgilashga qaratilgan muayyan pedagogik ishni ifoda etadi.

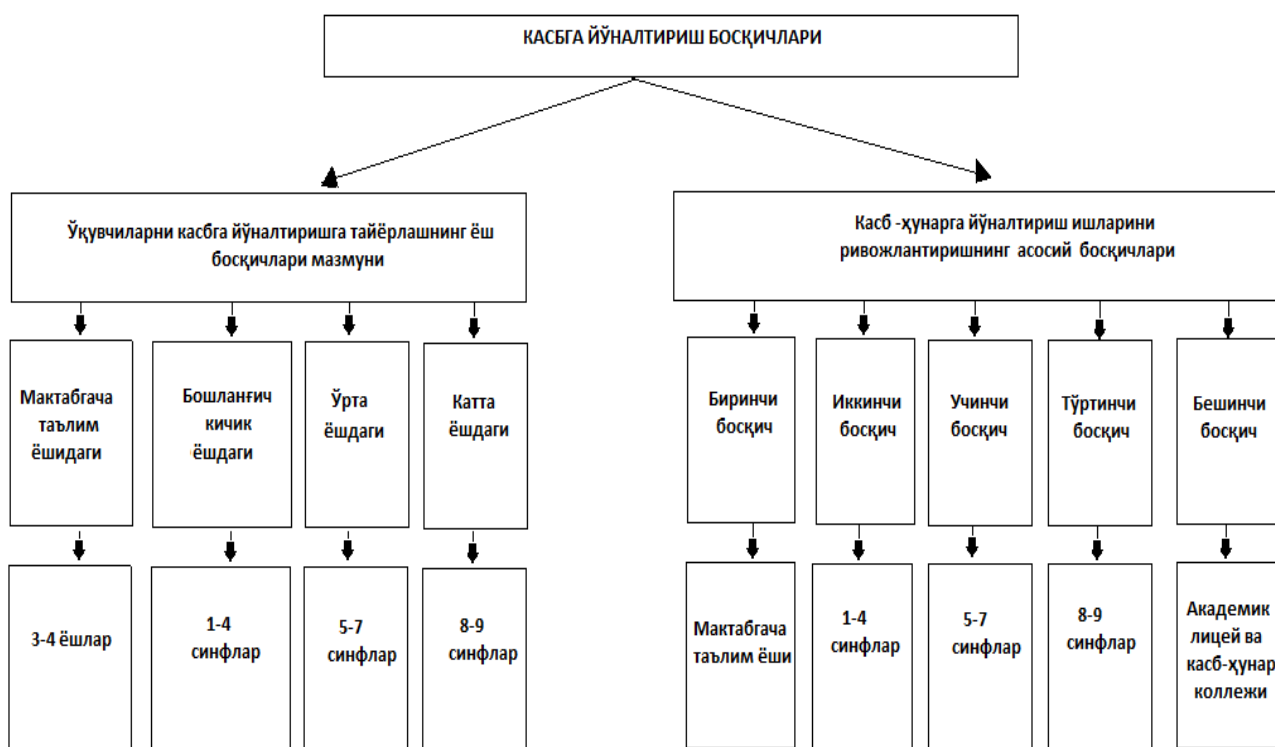
Kasb so'zining ma'nosi – Insonlarning hunari, faoliyat turi va hayot kechirishlari uchun manba xizmatini o'taydigan mashg'ulotni bildiradi.

Kasb yo'naltirish ishlarini mohiyati: Yosh avlodni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashda uni har tomonlama va barkamol rivojlantirishning shart-sharoitidir.

Kasbga yo'naltirish - O'quvchining o'z ehtiyojini oqilona cheklaydigan shaxs sifatida barkamol kamolotga ketishining pedagogik jarayoni bo'lib, nafaqat pedagogik tashqi ijtimoiy bog'liq bo'lgan tafakkuri va hatti – harakatlarini ongli ravishda o'z-o'zini boshqaruvchidir.

Ushbu vositalar kasb va kasbga yo'naltirish mazmunining asosini tashkil etadi. Kasb va kasbga yo'naltirishning nazariy shart – sharoitlari deganda, kasb va kasbga yo'naltirish faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan turli xil qarashlari majmuasi, g'oyalari va tasavvurlar yig'indisidir. Bu yoshlarning shaxsiy qiziqishlari, layoqati va qobiliyatlariga mos keladigan, jamiyat uchun zarur kasblarga yo'llashdir.

Muammoning muhimligi, yoshlarni kasbga yo'naltirishga oid bir qancha amalda masalalarni shoshilinch ravishda hal qilishning zarurligi hozirgi vaqtda ko'plab mutaxassislar: pedagoglar, psixologlar, shifokorlar, iqtisodchilar, sotsiologlar va g'oyat xilma –xil sohalarda ishlovchi amaliyotchi xodimlarning e'tiborini o'ziga jalb etadi. Bu borda ko'plab mutaxassislarning ishtirok etishi va ish olib borishi muammoni to'g'ri va kompleks tarzda hal etish uchun zamin va sharoitlar yaratib beradi, albatta. Qo'yida yoshlarning kasbga yo'naltirishning nazariy o'zlashtirishning modelini tasvirlaymiz. (1 shakl)da

Касб ва касбга юнaltириш ишлари quyidagi asosiy yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi:

Кasbiy axborot yoshlarni – zamonaviy ishlab chiqarish turlari va kasblari, ho‘jalik majmuasining malakali kadrlarga bo‘lgan extiyojlari kasb bozorining kelajakdagi rivojlanishi, kasblarni o‘zlashtirishning shakllari va sharoitlari mehnat

faoliyati jarayonida kasbiy malakaviy usish va o'z o'zini takomillashtirish imkoniyatlari bilan tanishtirish;

Kasbiy maslahat .Yoshlarning pedagogik psixologik xususiyatlari va imkoniyatlari hamda jamiyatning ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasbiy yo'lini tanlash bo'yicha ongli ravishda qaror qabul qilish maqsadida kasbiy o'zligini aniqlashda yordam ko'rsatish;

Kasbiy tanlash pedagogik – psixologik psixofiziologik, tibbiy tashxis asosida o'zining psixologik – fiziologik xususiyatlari ko'proq mos bo'lgan turli kasbiy yo'nalishlar to'g'risida tavsiyalar berish:

Kasbiy saralash Insonning ma'lum kasbga tegishli meyoriy talabalariga mos ravishda kasbiy loyqlik darajasini aniqlash.

Mehnat va kasb-hunar ta'limida o'quvchilarni kasb va kasbga yo'naltirishning quyidagi usullarda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

1. O'quvchilarni kasblar bilan tanishtirish.
2. Kasblar, mehnat yutuqlari talqin etilgan asarlarni o'qishni tavsiya etish:
3. Har bir kasb haqida maxsus darslar o'tish:
4. Ishlab chiqarish korxonlari, firma, fan maorif, madaniyat san'at muassasalariga sayohatlar tashkil etish.
5. Mehnat ilg'orlari bilan, ular erishgan yutuqlari haqida suhbatlar o'tkazish:
6. Mehnat ta'limi yo'nalishi bo'yicha – multmedialar ko'rsatish:
7. O'quvchilarni turli xil to'garaklarga jalb etish:
8. Yangi kasb va mutaxassisliklar, fan texnika taraqqiyoti ishlab chiqarish texnologiyalari bilan muntazam tanishtirib berish.

Kasb va kasbga yo'naltirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

O'quvchilarni kasb tanlashga yo'naltirishning asosiy yosh bosqichlari mazmuni quyidagilar:

Maktabgacha ta'lim yoshidagi – I – bosqich

Boshlang'ich kichik yoshdagi (1-4 sinflar) – II-bosqich

O'rta yoshdagi (5-7 sinflar) – IV- bosqich

Katta yoshdagi (8-9 sinflar) – IV – bosqich

O'quvchilar kasbiy tayyorgarligini aniqlash mezoni (besh ballik) ko'rsatkich o'lchovlari.

Birinci bosqich – Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda (katta gurux) mehnat bilan band bo'ladigan insonlarga, ularning mashg'ulotlariga, shuningdek qo'llaridan keladigan faoliyat turlari bo'yicha dastlabki mehnat ko'nikmalarini ijobiy, xissiy tasirchan shakllantirish:

Ikkinchi bosqich – Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni bilishga oid va o'yi ko'rinishdagi ijtimoiy foydali mehnat faoliyatini amalga tadbiq qilish orqali mehnatga hurmat, mehnat kasb turlari, yo'nalishlari bilan tanishtirib borishini hamda ommaviy kasblarga bo'lgan qiziqishini shakllantirish.

Uchinchi bosqich – O'quvchilarni kasbga yo'naltirish mazmuni ulardagi qiziqish qobiliyat, layoqat va shaxs sifatida jamiyatdagi o'z o'rnini topishdagi hamda ma'naviy moddiy qadriyatning izlanuvchan – sinchkov ko'rinishlarini shakllantirish:

To'rtinchi bosqich – O'quvchilarda kasbiy o'zlikni anglashni shakllantirish davri ya'ni o'quvchilarni aniq bir kasbni tanlashning shaxsiy ma'noga egalligini tushunib yetishi jamit oldidagi burchi javobgarlik hislatlarini shakllantirish. Shu sababdan ham mutaxassislarning har biri to'la aniq kasbga yo'naltirish sohasidagi o'z faoliyatida o'zlariga ma'lum bo'lgan metodlarga, muammoga yondoshuv usullariga hamda idrok qilish uslubi vash u kabilarga tayanadi hamda kasbga yo'naltirish metodologiyasini ishlab chiqish kasbga yo'naltirish sohasidagi bundan buyon muvoffaqiyatli ish olib borishning muhim shartidir.

2-Mavzu: Kasb-hunarga yo'naltirish, uning tarixiy taraqqiyoti

Reja:

1. Yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish: kasb-hunarga yo'naltirishning asosiy tushuncha va kateqoriyalari.
2. Xorijiy davlatlarda kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va uning tarixi.

3. Mamlakatimizda kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va uning tarixi.

Tayanch so'zlar: Kasbga yo'naltirish. Tarixiy taraqqiyoti. Xorij davrlarida kasbga yo'llash. Mamlakatimizda kasb-hunarga yo'naltirish

“Yoshlarga ilm bera borib, ularga hunaro'rgatmok muhimma'suliyatli ishdir. Hunar o'rganish birla yoshlar xar qanday nojo'yahatti-harakatlardan xoli bo'ladilar”, deb ta'kidladi. Hunarli bo'lishga chorlangan nasixatlari hozirgi kunda ham muhim qimmatga ega:

Oltin olmaginu o'rgangin hunar

Hunarni oldida xasdir oltin zar

Sharq, Markaziy Osiyolik mutafakkirlar hamda o'zbekmarifatparvar shoirlari ham kasb-hunar egallashni ahamiyatito'g'risida o'z asarlarida qimmatli maslaxatlarini koldirganlar, bumeros hozirgi kunda ham yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirishdamuhim ahamiyatga ega.Insoniyat tarixiy taraqqiyotida Sharqu - G'arbda ham yoshlarnikashb-hunar egallashlariga alohida e'tibor bilan qaralgan. Ularnikashb-hunar egallashlariga otalik, ustozlik maslaxatlarini, yo'l-yuriqlarini muntazam berib kelganlar. Rasman kasbga oid maslahatidoralari asrimiz boshlarida paydo bo'la boshlagan.

Tarixiy ma'lumotlarga asoslanib aytishimiz mumkinki, kasbgayo'naltirish ishlariqadimdan shakllanib kelgan.Kashbga yo'naltirish ishlari ham insoniyat jamiyattaraqqiyotining ehtiyojlaridan kelib chiqqan va u ham jamiyat kabio'z rivojlanish tarixiga ega.Tabiiyki, kasbga yo'naltirish kasblar paydo bo'lishidan vademak unga ehtiyoj yuzaga kelishidan ilgari paydo bo'lishi mumkinemas edi.

Insonnnng bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini tashxis qilishbilan bog'liq kasbga yaroqlilik darajasini baholashelementlarining paydo bo'lish tarixi uzok asrlarga borib taqaladi.Eramizgacha bo'lgan III ming yillikdayoq qadimgi Vavilondamirzalar tayyorlovchi maktabda bitiruvchilar sinovdan o'tkazibborilgan. O'sha davrlar bilim darajasidan kelibchiqilganda kasbiy tayyorgarlik ko'rgan mirza Mesopatamiyatsivilizatsiyasida markaziy o'rinda shaxs turgan: u maydonlarnio'lchashni mumkinbo'lishi, musiqa asboblariida ijro uslubini vaashula

aytishni bilgan. Sinov davrida uning gazlamalarni, metallarni, o'simliklarni turlarini bilishi, shuningdek barcha to'rt arifmetik amallarni bajara olish ko'nikmalari tekshirib ko'rilgan. Kadimiy Misrda kasbni egallashga da'vogarlar suxbatdano'tkazilib, uning tarjimai xoli, bilim saviyasi, tashqi ko'rinishi hamda suxbatni olib borish qobiliyatlari aniqlangan. So'ngra

mehnat qilish, eshitish sukut saqlash qobiliyatlari olov, suv va o'lim bilan qo'rqitish vositasida sinab ko'rilgan.

Aytilishicha, sinab ko'rish va tanlovdan o'tkazishning bunday jiddiy tizimini o'tmishning buyuk allomasi Pifagor o'zboshidano'tkazgan. O'kishdai so'ng Gretsiyaga qaytgach, u o'zi bosib uttansinovlar tizimi asosida talabalar tanlab olinuvchi maktab ochgan. Pifagor intellektual qobiliyatlarga asosiy e'tiborni qaratgan vabadiiy qilib aytganda "Xar qanday yog'ochdan ham merkuriyni yunib bo'lmaydi"- deb xisoblangan. Shuningdek, u yosh insonlarning o'zini tupni i ga ham aloxida e'tiborni qaratgan va uni inson xarakterida namoyon bo'luvchi asosiy ko'rsatgichlar deb sanagan. Pifagor o'qituvchilar va ota-onalar tavsiyalariga etibor bilan karagan, xar bir yangi talabani sinchiklab kuzatib borgan. Shundan so'ng uni o'z fikrini erkin ifodalashga va suxbatdoshlar bilan baxslashishga o'rgatgan. Eramizgacha bo'lgan ming yillikda Xitoyda xukumat amaldori kasbi va mansabi keng tarqalgan. Mos ravishda ushbu kasbni tanlashdagi dastlabki elementlar ham shu yerning o'zida yuzaga kelgan. Bunday kasbni egallashga jazm etgan yoshlar tantanavorlik ruhi bilan sug'orilgan muhitda davlat imtihonlari topshirgan. Imtihon savollarini ko'pchilik xolatlarda imperator o'zi belgilagan, ham o'zi sinovdan o'tkazgan va da'vogarlarni saralash ko'p bosqichli usulda amalga oshirilgan.

Kasbga yo'naltirish ishlarining plmiy-pedagogik asoslarini ishlab chikishga P.P, Blonskiy, A.S. Makarenko kabi atokli rusolnmdari muhim xnsa kushgailar. Ular ukuvchilarni kasbgayo'naltirish ishlarining psixologik-pedagogik asoslarni yaratpshuning keyingi taraqqiyoti uchun sharoit mrachno berdplar. Kasbgayo'naltirish ishlari politexnik ta'lim, mehnat ta'limi vatarbiyasi bilan o'zviy aloqadorlikda olib borildi. 30-yillarning boshlarida kasbiy maslaxat va kasbgayo'naltirish Markaziy laboratoriyasi faol tashkiliy ishlarni olib bordi, 1932-

yilga kelib bu turdagi byurolar soni 54 taga yetkazildi. Birok bu davrdagi kasbga yo'naltirish ishlari taraqqiyotiga ukuvchilar mehnat ta'limiga bo'lgan e'tiborni susayib borishisalbiy ta'sir ko'rsatdi. Mehnat ta'limining bekor kilinishikasbga yo'naltirish ishlarining tuxtab kolishiga olib keldi.

50-yillarning boshlarida kasbga yo'naltirishga bo'lgan e'tiboryana kuchaya boshladi va ma'lum darajadagi tashkiliy-uslubiy yondoshuv yuzaga keldi. Shundan keyingi davrlarda ukuvchilarning knzikishlari va xalqxujaligi ehtiyojlaridan kelib chiqqan xolda ishlab chiqilgan kasbga yo'naltirish ishlari besh ypllik rejalar asosida tashkillashtirib borildi.

O'zbekistan mustaqillikni qo'lga kiritgan yildan boshlab ta'lim tizimida tub o'zgarishlar ruy bermokda. "Ta'lim to'g'risida"gi Krnuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ning qabul kilinishi natijasida xalq xujaligining malakali mutaxassis kadrlar bilan taminlash tizimi yaratilmokda.

Yukorida qisqacha xronologik tarzda keltirilgan ma'lumotlarning o'zi ham yoshlarning kasbga yo'naltirishning ahamiyati nechog'li balandligini ko'rsatib turibdi. __

Sparta, Afina, Rimning qadimiy tarixida boshqa misollarni ko'rish mumkin. Spartada jangchilarni, Rimda gladiatorlarni tayyorlashning mukammal tizimi yaratilgan va muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. "Odamlar - deb yozgan edi Aflotun – bir birlariga u darajada o'xshash bo'lib tug'ilmaydilar ularning tabiati va qobiliyatlari turlicha bo'ladi. Shu sababli barcha vazifalarni amalga oshirishda o'z tabiiy qobiliyatlariga mos ravishdagi yumushlar tanlaganda uni yaxshirok, tez va ko'proq darajada amalga oshirish mumkin bo'ladi. Aflotunning "Davlatchilik" asarida qanday amaldorni tanlash kerak degan savoliga Suqrot quyidagicha javob beradi: "Eng ishonchli, jasur va imkoniyatlari kengrok bo'lgan shaxslarga ko'proq etiborni qaratish: bundan tashqari nafaqat oliy tabaqadagi yuqori ma'naviyatli insonlarni, balki shu darajadagi tarbiya berishga loyik odamlarni ham topish lozim. Ular bilimlarni tez qabul kila olishlarp hamda tez fikrlay olishlari, mustaxkam xotirali, o'z fikrida qattiq turuvchi va barcha munosabatlarda mehnatkash insonlarni topish lozim" .

Eramizgacha bo'lgan 900 va 600-yillar oraligidagi xind asarlarida zargarlar, temirchilik, arqonsozlar, to'quvchilar, bo'yoqchilar, duradgorlar, kulollar, uy xizmatchilarining turli toifalari, akrobatlar, folbinlar, naychilar, raqqoslar kasb sifatida sanab utilgan. Yana shuningdek aktyorlar, sudxurlar va savdogarlar ham mavjud bo'lgan. Bunday ma'lumotlar ko'p bo'lib, ularning barchasi bugungi kunda kasbiy tashxis qilish yoki kasb tanlash deb ataluvchi tushunchalarning qadimdan shakllanganligini bildiradi.

Shaxs xislatlarini ilmiy tadqiq qilishning asoschisi F.Galton xisoblanadi. Bu turdagi tadqiqotlar maqsadini amalgaoshirish uchun u Londonda o'tkazilgan tibbiyot jpxozlari vasoglikni saqlash uslublari 1884 yil xalqaro kurgazmasidan Professionalnaya oriyentatsiya uchashixsiya (A.D Sazanov va b.) M . 1UXX 12 o'ci Professionalnaya oriyentatsiya uchashixsiya (A.D Sazanov va b.) M . 1UXX 14 o'ci foydalanadi. Ko'rgazmaga keluvchilar o'z jismoniy qobiliyatlari hamda fiziologik imkoniyatlarini 17 ta ko'rsatgich buyicha sinab ko'rishlari mumkin bo'lgan. Bular ichida inson buyi, tanasi og'irligi, panja va zarb kuchi, xotirasi, ranglarni ajrata olishi, ko'rish o'tkirligi va boshqalar bo'lgan. To'lik dastur buyicha 9237 kishi ko'rikdan o'tkazilgan. 1908-yilning yanvarida Boston shaxrida, o'smirlarga o'z xayotiy mehnat yo'lini tanlashiga yordam beruvchi yoshlarni kasbga yo'naltirish o'z ishini boshlagan. Bu byuro faoliyatini kasbga yo'naltirish ishlarining asosi sifatida qabul kilingan. Keyinchalik shu turdagi byuro Nyu-Yorkda ham tashkil etildi. Uning vazifalari qatoriga insonlarning turli kasblarniegallash ida kuyiladigan talablar, maktab ukuvchilariqobiliyatlarini chukurrok o'rganish kabilar kirgan. Byuro ishini o'qituvchilar bilan xdmkorlikda test vaanketalarda foydalanilgan xolda olib borilgan. Shu davrda Angliyada maxsus vazirlik ruhsati bilan 17 yoshdankichik bo'lgan ukuvchilarning kasb tanlashiga maslaxat yoki ko'proqamaliy xarakterdagi ma'lumotlar bilan yordam ko'rsatuvchimuassasalar ochish yo'lga kuyilgan. Bu yerda 1911-yilda mehnat birjalari hamda talim muassasalari hamkorlikdagi ishinimuvofiklashtiruvchi maxsus axborotnoma chop qilish yo'lga kuyilgan.

1922-yilda Germaniyada kasbga yoʻnaltirish va maslahat tuzatishidagi konchi qabul qilindi va shu asosida ushbu tizimni amalga oshirish maszonlarini ifodalovchi <<Nizom>> tasdiklandi. Rossiyada kasbga yoʻnaltirish ishlari XX asrning dastlabki yillarida amalga oshira boshlandi. Moskvadagi oʻqituvchilar uyining Pedagogika moʻzeyida turli tipdagi maktablarda oʻqituvchilarining kasb tanlashiga oid qator izlanishi olibboriladi. Bunda asosiy eʼtibor kaysi kasblarning koʻproq talabga ega ekanligi, ularni tanlashda oʻqituvchilarning qanday sabablarga asoslanishi tadqiq qilishga qaratildi.

1927-yilda Leningradda tashkil etilgan kasbiy maslahat byurosida amaliy tadqiqotlar bilan birgalikda ilmiy tadqiqotlar ham olibborilgan.

3-MAVZU: Kasb – hunarga yoʻnaltirishning ijtimoiy va psixofiziologik asoslari.

Reja:

1. Kasb hunarga yoʻnaltirish ishlarining ijtimoiy asoslari.
2. Kasb hunarga yoʻnaltirish ishlarining psixologik asoslari.
3. Kasb hunarga yoʻnaltirish ishlarining fiziologik asoslari.

Tayanch soʻzlar: Ijtimoiy asoslar. Psixologik asoslar. Fiziologik asoslar

Hozirgi kunda kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlarini amalga oshirishda bir qancha muammolarni bartaraf etishimizga toʻgʻri keladi. Bizning vazifamiz kelajagimiz boʻlgan oʻquvchilarni kasb-hunarga, ijtimoiy-iqtisodiy bilimga ega boʻlgan, bozor sharoitini biladigan har tomonlama tushunadigan, maʼlumotli yigit - qizlarni tayyorlash.

Bu ishlar asosan uch bosqichda olib boriladi:

1. Yoshlarga dastlabki kasb-hunar koʻnikma va malakalarini oilada, maktabda, akademik litsey, kasb-hunar kollejlariida beriladi;
2. Maxsus mutaxassislik boʻyicha oliygohda oʻqib, tajriba oshiradi;

3. Olingan bilim ish joyida amaliy mashg'ulotda malaka oshirish jarayonida mustahkamlanadi.

Ongli ravishda kasb tanlash uchun o'quvchilarning bir qator kasblarni yetarlicha bilishi, bilganda ham ularning o'ziga jalb qiladigan tomonlarini emas, balki qiyinchiliklarini ham yaxshi bilishi, o'zining shaxsiy sifatlariga ko'ra tanlangan kasbini muvaffaqiyatli egallay olishi va keyingi ish jarayonida o'z malakasini takomillashtirish talab qilinadi.

Hozirgi vaqtga qadar kasbga yo'naltirish ishlari yetarlicha yuqori saviyada olib boriladi, ko'pincha rasmiy tusda bo'ldi. Natijada maktabni tamomlaganlarning kasb tanlashi tasodifiy bo'ladi. Yoshlarning ko'pchiligi u yoki bu kasbni nimadan iborat ekanligini aniq tasavvur qilmas edi. Hunar-texnika bilim yurtlarining besh mingga yaqin o'quvchilari bilan savol-javob qilinganda shu narsa aniqlandiki, ularning faqat 5% i kasbini maktabning tavsiyasiga binoan, 30% o'rtoqlarining maslahatiga ko'ra, 15%i ro'znoma, radio, televideniye orqali berilgan e'lonlarga, qo'shnilar, tanish-bilishlarning maslahatlariga muvofiq 15%i ota-onalarning maslahati, 12%i hunar-texnika bilim yurtlari xodimlarning tavsiyalari bo'yicha tanlanganlar. Albatta, bu ma'lumotlar har davrda va har xil mintakalarda obyektiv holda turlicha, ammo shu narsa ravshanki, o'quvchilarning aksariyat ko'pchiligi kasblarni tasodifiy ravishda tanlaydilar. «Siz nima uchun shu kasbni tanladingiz? - degan savolga 41,1 % o'quvchi «Bu xaqida o'ylab ko'rganim yo'q», - deb javob bergan.

O'quvchilarni o'rganilayotgan kasbga qiziqishini shakllantirish jarayonida ularning e'tiborliligi va berilishini ifodalaydigan materiallarni tavsiflaydigan xolatlar quyidagicha:

1. O'quvchilarda demontaj – montaj ishlarini bajarish, o'lchash, tahlil qilish, izlash, minimal qo'yimlarni taqozo etadigan aniq bo'g'imlarni tayyorlash orqali e'tiborlilik shakllanishini ta'minlaydigan ishlar;

2. O'quvchilarda nazorat topshiriqlari, planshetlar, hisoblash mazmunini o'rganish orqali, detallar, uzellar va mexanizmlarning sxemalari, chizmalari, jadvallari va konstrutsiyalarini o'rganish orqali belgilashni ta'minlaydigan ishlar.

O'quvchilarda o'rganilayotgan kasbiga qiziqishini shakllantirishni ta'minlaydigan intellektual komponentning tarkibiy qismlarini aniqlashda quyidagilarga alohida e'tibor berish lozim:

- Analiz va sintez;
- Diqqat va kuzatuvchanlik;
- Ajratish va umumlashtirish;
- Klassifikatsiyalash va isbotlash.

Kasblarga qo'yiladigan psixofiziologik talablarni umumiy holatini izohlash uchun:

1. YOshlar tegishli kasbiy niyatlarini shakllantirish metodlarini ishlab chiqish;
2. Kasbiy qobiliyatlar va kasbga layoqatni shakllantirish metodlarini ishlab chiqish.
3. Turli kasblarning ijtimoiy mavqeini tenglashtirish metodlarini va yo'llarini ishlab chiqish.
4. Mehnat resurslarini taqsimlash va ularning muhim joylashib qolishi jarayonini iqtisodiy va ma'naviy tartibga solib turish omillarini ishlab chiqish.
5. Moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining yoshlar uchun jozibali bo'lishini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish.
6. Kasb tanlashning tegishli motivlari shakllanishiga ommaviy tarbiya vositalari ta'siri samaradorligini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish.
7. Umumiy ta'lim maktabining oila va ishlab chiqarish bilan hamkorlikda kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat bo'yicha olib boradigan ishlari tizimini belgilashda "xoxlayman", "uddalayman" hamda engil sanoat sohasi tarmoqlariga xos ishlab chiqarish korxonalarini o'rganish jarayonida o'quvchilarni mazkur sohaga xos kasblarni tanlashga yo'naltirish asoslarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlash zarur.

Bu borada kasbga yo'naltiruvchi mutaxassislarni o'qitish va tarbiyalash muammolari haligacha to'la bartaraf etilmagan. Maktablarda o'qiyotgan yigit va qizlarga davlat alohida g'amho'rlik ko'rsatadi. SHu sababli korxona ularga zarur

kasb tayyorgarligi va tarbiya berishni ta'minlashga da'vat etilgan. Tarbiyaviy ishlar – umumiy ta'lim maktabida olib borilgan ishlarning davomidir. Yoshlarni kasbga tayyorlash jarayoni, mehnatga munosabatini tarbiyalash, amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirish, o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish va shakllantirish ishlarini o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish sharoitida yoshlar tarbiyasiga yangi muhit – mehnat va ishlab chiqarish jamoasi katta ta'sir ko'rsatadi. Yoshlar ishchi jamoaning an'analari bilan tanishadi, uning manfaatlarini o'z manfaati deb tushunadi va o'z mehnat faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini anglay boshlaydi.

Hunar ta'limi yagona tarbiyaviy jarayonning tarkibiy qismi hisoblanadi. Bolang'ich ishlab chiqarish jamoalari doirasida o'quv-tarbiya jarayonlari ko'pincha bir kishi – o'rta bo'g'in ishlab chiqarish jamoaning muhandis – pedagog tomonidan amalga oshiriladi. Ayni shu muhandis – pedagog ishlab chiqarish jamoaga doimiy va uzluksiz pedagogik ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, bu jamoaning ayrim a'zolari korxonadagi kasb-hunar ta'limi tizimining turli zvenolaridagi tegishli o'quv gruppalariga jalb qilinadilar.

Pedagog olimlarga ishchilarning umumiy va mahsus tayyorgarligi, ularning ishlab chiqarish malakasi darajasi, umumiy va mehnat madaniyati, jamoa kasbiy faoliyat jarayonida o'quvchilar o'rtasida shakllanadigan munosabatlar, jamoa foydalanadigan ma'naviy va moddiy rag'batlar kiradi.

Shaxsiy-psixologik omillarga esa e'tiqod ehtiyoji, moyillik, odatlar, ma'lum bir faoliyatning biror turini tanlash masalalari kiradi. Inson ongini o'rganishda shaxsning aniq vaziyatdagi, aniq maqsadi pedagogik-psixologik, kasbiy, texnik-texnologik faoliyatining asosiy maqsadi yoshlarda faqat moddiy boyliklar yaratish malakasini tarbiyalash emas, balki mehnat qilish ehtiyojini ham tarkib toptirishdir. Kasbiy yo'naltirish va tarbiya vazifalarini muvaffaqiyatli bajarish uchun o'qituvchi yuksak g'oyaviy, printsipial, siyosiy etuk va ma'naviy barqaror inson bo'lishi shart.

O'zining ishchi – o'quvchilarini bilish va hurmatlash, doimo ularning har tomonlama kamol topishi uchun qayg'urish, ehtiyoj va qiziqishlarini tushunish, har

biriga yakka holda yondoshish kasbga yo'naltirish, pedagogik mahorat, o'z ustida uzluksiz ijodiy ishlash, o'z bilimlarini takomillashtirib borish, yuksak saviyaga erishishi muhim ahamiyatga ega.

Kasb tanlashda yoshlarga yordam berish maqsadida mutaxassislar (psixologlar, vrachlar, pedagoglar va boshqalar)ning maslahatlari va tavsiyalari asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Bizning mamlakatimizda ham shahar, tumanlarda yoshlarni kasb tanlashga yo'llovchi Tashxis Markazlari ishlab turibdi. Kasblar bo'yicha maslahat berishning bir necha xillari mavjud bo'lib ular bir biridan farq qiladi.

A) Ma'lumot-axborot beruvchi maslahatlar:

Kasbni mazmuni bilan iloji boricha chuqurroq tanishtirishga qaratilgandir. U sizni o'qa kasbni shaxsga nisbatan qanday talablar qo'yishi bilan tanishtiradi, bu kasbni qaerda, qanday qilib o'rganish yo'llarini, ishga joylashish imkoniyatlarini tushuntirib beradi: shu maslahatning o'zida siz kasb mahoratini oshirish yo'llari to'g'risida ham ko'pgina ma'lumotlarni bilib olishingiz mumkin. Odatda bunday maslahatlarni o'sha kasbda uzoq vaqtdan beri ishlayotgan tajribali mutaxassislar o'tkazadilar.

B) Diagnostik kasb maslahati berish:

Kishini har tomonlama o'rganish asosida undagi qiziqishlar, moyilliklar, qobiliyatlar hamda shaxsdagi kasbiy jihatdan muhim bo'lgan ayrim sifatlarni aniqlab o'rganishga qaratilgandir.

Bunday maslahatdan maqsad – faoliyatning qanday sohasida siz muvaffaqiyatli ishlashingiz mumkinligini, ya'ni siz qaysi sohada jamiyat uchun maksimal foyda keltirishingiz mumkinligini hamda o'z mehnatingizdan mumkin qadar ko'proq qoniqish hosil qilishingizni oldindan belgilab berishdan iborat. Diagnostik kasb maslahatini psixologlar o'tkazadilar. Ular shaxsni o'rganishning anketa to'ldirish, testlar bilan sinash singari har xil metodlarini qo'llaydilar.

V) Meditsina kasb maslahati:

Odamning salomatligi u tanlagan kasb talablariga qay darajada muvofiq kelishini aniqlab olishga yordam beradi. Agar siz mo'ljallayotgan kasb qandaydir

bir sabab bilan sog'lig'ingizga to'g'ri kelmaydi, deb topilgudek bo'lsa, u holda vrach sizga boshqa bir kasbni, ya'ni sizning qiziqishingiz va sog'lig'ingizga zarar etmaydigan kasbni tanlashga tavsiya qiladi.

G) Tuzatish kirituvchi kasb maslahati:

Odam bir kasbni tanlasa-yu, lekin uning real imkoniyatlari va qobiliyatlariga o'sha kasb muvofiq kelmagan hollarda bunday maslahat zarur bo'ladi. Bunday vaziyatda kasbiy rejani qaytadan ko'rib chiqish yoki unga aniqlik kiritish zarur bo'lib qoladi. YUqorida sanab o'tilgan kasblar bir-biri bilan o'zaro mahkam bog'liqdir. Meditsina kasb maslahatiga ma'lumot – axborot berish xarakteridagi va tuzatish kirituvchi xarakterdagi elementlar mavjud bo'lsa, diagnostik kasb maslahatida kasb maslahatlarining elementlari uchraydi va hakoza.

Kasb to'g'risida maslahat 3 ta bosqichga bo'linadi.

A) Kasbga tayyorlash. Bunga o'quvchining maktabni bitirgunga qadar bo'lgan jarayoni kiradi. Bunda maktabda o'quvchining qiziqishi, xohishi u yoki bu kasbga moyilligini hisobga olgan holda kasblarga tayyorlanadi, kasblar to'g'risida axborotlar berib boriladi.

B) Yakunlovchi: 8-9 sinfni bitirayotganda kasbga yo'llash ishlarini olib boriladi. Bu yakunlovchi turda o'quvchilarni qobiliyatiga qarab u yoki bu kasblarni egallashga yordam berish. Bu xil maslahat maktab doirasidan tashqariga chiqadi va ko'pincha akademik litsey, kasb-hunar kollejlari, tashkilotlarda o'quvchi 8-9 sinfni bitirib chiqib borgan joylarda amalga oshiriladi.

Kasbga ko'nikma hosil qilish. Bu kasbga yo'llash ishi yakunlovchi ish bo'lishi kerak, chunki o'quvchi zavod va fabrikada, shuningdek o'quv yurtlarida o'z qiziqqan sohasi bo'yicha ishlaydi va o'qiydi. Ko'nikma hosil qilish sistemali ravishda rejani bajarish va musobaqalarda ishtirok etish natijasida mustahkamlanadi, ishlab chiqarishda qancha og'ir bo'lsa, shuncha ko'p yosh ishchiga e'tiborni kuchaytirish lozim.

Kasbga layoqatliligi. Kasbga layoqatliligini aniqlash 3 yo'l bilan amalga oshiriladi.

A) sog'lig'i to'g'risida;

B) Kasbga taxminiy tayyorgarlikning puxtaligi;

V) Psixo-fiziologik holati.

Bu layoqatligiga qarab mutaxassislar o'quvchilarga u yoki bu kasbga loyiq ekanligini aniqlashadi va kasbni o'zgartirish kerakligi yoki sog'liqqa zararliligini, uning organizmi tanlagan kasbiga loyiq emasligi to'g'risida ma'lumot berishadi. SHuning uchun o'rta maktablar kasb tanlash ishlarini olib borishda asosiy baza bo'lib hisoblanadi.

Magistrlar ushbu mavzu yuzasidan olib boriladigan ilmiy izlanish hamda ilmiy-pedagogik ishlarida – kasbga yo'naltirish masalalarida test metodlaridan unumli va maqsadli foydalanishga yo'naltiriladi.

Unda, ilmiy pedagogik tadqiqotlarni amalga oshirishning mantiqiy ketma-ketligiga: tadqiqot farazi hamda izlanish materiallaridagi g'oyalarini o'rganish va ishlab chiqish mantiqi va metodlari, yangi g'oyani ro'yobga chiqarish bosqichlari hamda ilmiy pedagogik tadqiqotlarida magistrlik dissertatsiya mazmunini shakllantirishdan iboratdir.

Bu borada o'qituvchining samarali faoliyati uning chuqur va rang-barang kasbiy bilimlari, dars berish metodikasini egallaganligi, o'z mehnatining psixologik asoslarini hisobga olishi bilan bog'langanligi ravshan bo'lishiga olib keladi.

MAVZU YUZASIDAN TEST SAVOLLARI:

1. O'quvchilarda o'rganilayotgan kasbiga qiziqishini shakllantirishni ta'minlaydigan intellektual komponentning tarkibiy qismlarini aniqlashda nimalarga alohida e'tibor berish lozim?

A) Analiz va sintez, diqqat va kuzatuvchanlik, ajratish va umumlashtirish va isbotlash.

B) Diqqat va kuzatuvchanlik, ajratish va umumlashtirish, klassifikatsiyalash va isbotlash.

V) Analiz va sintez, ajratish va umumlashtirish, klassifikatsiyalash va isbotlash.

*G) Analiz va sintez, diqqat va kuzatuvchanlik, ajratish va umumlashtirish, klassifikatsiyalash va isbotlash.

2. Kasblarga qo'yiladigan psixofiziologik talablarni umumiy holatini izohlash uchun qanday masalalarni hal qilish zarur?

*A) Yoshlar tegishli kasbiy niyatlarini shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, kasbiy qobiliyatlar va kasbga layoqatni shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, turli kasblarning ijtimoiy mavqeini tenglashtirish metodlarini va yo'llarini ishlab chiqish, mehnat resurslarini taqsimlash va ularning muhim joylashib qolishi jarayonini iqtisodiy va ma'naviy tartibga solib turish omillarini ishlab chiqish, moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining yoshlar uchun jozibali bo'lishini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, kasb tanlashning tegishli motivlari shakllanishiga ommaviy tarbiya vositalari ta'siri samaradorligini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, umumiy ta'lim maktabining oila va ishlab chiqarish bilan hamkorlikda kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat bo'yicha olib boradigan ishlari tizimini belgilashda "xoxlayman", "uddalayman" hamda engil sanoat sohasi tarmoqlariga xos ishlab chiqarish korxonalarini o'rganish jarayonida o'quvchilarni mazkur sohaga xos kasblarni tanlashga yo'naltirish asoslarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlash zarur.

B) Kasbiy qobiliyatlar va kasbga layoqatni shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, turli kasblarning ijtimoiy mavqeini tenglashtirish metodlarini va yo'llarini ishlab chiqish, mehnat resurslarini taqsimlash va ularning muhim joylashib qolishi jarayonini iqtisodiy va ma'naviy tartibga solib turish omillarini ishlab chiqish, moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining yoshlar uchun jozibali bo'lishini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, kasb tanlashning tegishli motivlari shakllanishiga ommaviy tarbiya vositalari ta'siri samaradorligini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, umumiy ta'lim maktabining oila va ishlab chiqarish bilan hamkorlikda kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat bo'yicha olib boradigan ishlari tizimini belgilashda "xoxlayman", "uddalayman" hamda engil sanoat sohasi tarmoqlariga xos ishlab chiqarish korxonalarini o'rganish jarayonida

o'quvchilarni mazkur sohaga xos kasblarni tanlashga yo'naltirish asoslarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlash zarur.

V) Yoshlar tegishli kasbiy niyatlarini shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, kasbiy qobiliyatlar va kasbga layoqatni shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, turli kasblarning ijtimoiy mavqeini tenglashtirish metodlarini va yo'llarini ishlab chiqish, moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining yoshlar uchun jozibali bo'lishini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, kasb tanlashning tegishli motivlari shakllanishiga ommaviy tarbiya vositalari ta'siri samaradorligini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, umumiy ta'lim maktabining oila va ishlab chiqarish bilan hamkorlikda kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat bo'yicha olib boradigan ishlari tizimini belgilashda "xoxlayman", "uddalayman" hamda engil sanoat sohasi tarmoqlariga xos ishlab chiqarish korxonalarini o'rganish jarayonida o'quvchilarni mazkur sohaga xos kasblarni tanlashga yo'naltirish asoslarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlash zarur.

G) Yoshlar tegishli kasbiy niyatlarini shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, kasbiy qobiliyatlar va kasbga layoqatni shakllantirish metodlarini ishlab chiqish, turli kasblarning ijtimoiy mavqeini tenglashtirish metodlarini va yo'llarini ishlab chiqish, kasb tanlashning tegishli motivlari shakllanishiga ommaviy tarbiya vositalari ta'siri samaradorligini oshirish tadbirlari tizimini ishlab chiqish, umumiy ta'lim maktabining oila va ishlab chiqarish bilan hamkorlikda kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat bo'yicha olib boradigan ishlari tizimini belgilashda "xoxlayman", "uddalayman" hamda engil sanoat sohasi tarmoqlariga xos ishlab chiqarish korxonalarini o'rganish jarayonida o'quvchilarni mazkur sohaga xos kasblarni tanlashga yo'naltirish asoslarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlash zarur.

Unda, ilmiy pedagogik tadqiqotlarni amalga oshirishning mantiqiy ketma-ketligi qanday?

A) tadqiqot farazi hamda izlanish materiallaridagi g'oyalarini o'rganish va ishlab chiqish mantiqi va metodlari, yangi g'oyani ro'yobga chiqarish bosqichlari hamda ilmiy pedagogik tadqiqot

B) tadqiqot farazi va ishlab chiqish mantiqi va metodlari, yangi g'oyani ro'yobga chiqarish bosqichlari hamda ilmiy pedagogik tadqiqot

V) tadqiqot farazi hamda izlanish materiallaridagi g'oyalarini o'rganish va ishlab chiqish mantiqi, yangi g'oyani ro'yobga chiqarish bosqichlari hamda ilmiy pedagogik tadqiqot

G) tadqiqot farazi hamda izlanish materiallaridagi g'oyalarini o'rganish va ishlab chiqish mantiqi va metodlari, ilmiy pedagogik tadqiqot

4-Mavzu. Kasblar xarakteristikasi - professiogramma.

Reja:

1. Professiografiya psixografiya.
2. Professiogramma va ularning turlari, mazmuni.
3. Psixogramma.

Tayanch so'zlar:

Professiografiya. Psixografiya. Professiogramma va ularning turlari, mazmuni. Psixogramma.

O'qituvchining vazifasi o'quvchilarga kasb tanlashning ilmiy asoslariga doir bilimlarini tugri kullashda xamda uz individual (shaxsiy) xususiyatlarini mehnat faoliyati turlaridan birini uzlashtirishi imkoniyatlari bilan takkoslashda yordam beradi.

Bizga ma'lumki, kasblar xakida materiallarni yigish, kasbga taalukli faoliyat mazmunini umumlashtirish maqsadida bir-biriga kiyosiy tahlil berish profesioografiya deyiladi.

Professiografiya odamlarning kasbiy faoliyatini urganadigan professiografiyaning muxim soxalaridan biridir. Kasblarning yoki mutaxassisliklarning, bular odamga, uning psixofiziologik va jismoniy xislatlariga

nisbatan kuyayotgan asosiy talablarning tasnifi, shuningdek mazkur kasbiy faoliyat shaxsga muvoffikiyatli yoki muvoffakiyatsizlik, konikish yoki konikmaslik keltiruvchi omillar professiogarfiya vazifalariga kiradi.

Professiografiyaning ancha mufassal va sistemalashtirilgan xolda takdim etilishi, mehnatdan psixologik jixatdan foydalanish uchun muljallangan ishning konkret turini kompleks tarzda, muntazam va kup tomonlama tasniflash professiogramma deb ataladi.

Professiogrammalar kasb maorifi jarayonida o'quvchilarni turli kasblar bilan tanishtirish uchun kullaniladi.

Kasb maorifi deganda, o'quvchilarni mehnat faoliyati soxalari, xalk xujaligining ayrim tarmoqlari, kasblar va mutaxassisliklar bilan tanishtirish tushuniladi.

Kasb xususiyatlarini va ularning tavsifnomalarini o'rganish uchun, har bir kasb uchun professiogramma tuziladi. Malaka tavsifnomalari professiogrammaga qo'shimcha bo'lib xizmat qiladi.

Professiogramma mazmuniga taxminan quyidagilar kirishi kerak:

1. Mazkur kasbdagi mutaxassis talab etilayotgan bozor iqtisodiyoti sohasi tavsifnomasi, sohaning xodimlarga bo'lgan ehtiyoji, avtomatlashtirish va kompleks mexanizatsiyalash munosabati bilan shu kasbdagi ishlarning rivojlanish istiqbollari.

2. Ixtisoslik tavsifnomasida tavsiya qilingan kasbning mazmuni, mehnat ob'ektlari, vositalari.

3. Ishchiga qo'yiladigan talablar (mas'uliyat darajasi, tashabbus va mehnatning ijodiy elementlari, ishning gigienik sharoitlari, tibbiy va psixofiziologik ko'rsatkichlar yoki to'g'ri kelmasligini ko'rsatuvchi belgilar, ayollar mehnatini qo'llash mumkinligini va boshqalar).

4. Boshlang'ich ixtisoslik razryadi doirasida o'quvchining muvaffaqiyatli ishlashi uchun umumiy ma'lumoti va kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar (ishlab chiqarish malakasini yanada oshirishni hisobga olgan holda).

5. Mehnatni tashkil etishning iqtisodiy sharoitlari, mehnatga haq to'lash tizimi.

6. Mazkur kasb vakillari (ishlab chiqarish ilg'orlari, mehnat qahramonlari)ning biografik ma'lumotlari.

O'ta mas'uliyatli va ish sharoitlari havfli deb ta'riflanadigan ishlar uchun professiogramma qator talablar bilan to'ldiriladi. Ular uzoq vaqt mobaynida tez ishlash malakasini, qo'l barmoqlarining kuchini, oyoqlar kuchini, barmoqlarning harakatchanligini, ko'z, qo'l va oyoqlar muvofiqligini, har ikkala qo'lning ixtiyoriy harakatlarini talab etadi.

Professiogrammalar korxonalar yoki maxsus muassasalar(xonalar, laboratoriyalar) tomonidan tuziladi. Ularni ishlab chiqishda muhandislar, psixologlar, shifokorlar, o'qituvchilar ishtirok etishi kerak.

Suhbatlar o'tkazish yo'li bilan o'quvchilar professiogramma bilan batafsil tanishtiriladi. O'quvchining alohida talablar qo'yiladigan kasblarni egallab olishiga uzil-kesil imkoniyat yaratish uchun ergonomik laboratoriyalarda tadqiqotlar ham o'tkaziladi. Kasb tanlashda maktabning ota-onalar bilan mustahkam aloqasi katta ahamiyatga ega. O'quvchilarda kasbga oid qiziqishlarning paydo bo'lishi va rivojlanishidagi muvaffaqiyat ko'p jihatdan maktab va ota-onalarning birgalikdagi samarali ishlariga bog'liqdir. Har xil kasblarlar sulolasi an'analarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ommalashtirish va targ'ib qilish kerak.

Tegishli adabiyotlarni o'qish ham ko'pgina kasblar bilan tanishishda jiddiy yordam beradi. Bunday adabiyotlar maktab kutubxonasida bo'lishi kerak, albatta.

O'quvchining o'zligini tushunishi, o'z kuchi va imkoniyatlarini, shu jumladan o'z qobiliyatlarini to'g'ri baholay bilishi, keyin esa shaxsiy qiziqishlari va imkoniyatlarini kasb talablari bilan solishtirib ko'rishi kasbni muvaffaqiyatli tanlash shartlaridan biridir.

Vatanimizdagi va chet eldagi psixologik adabiyotda o'quvchi shaxsining turli tomonlarini mustaqil baholash, shu jumladan kasb tanlashda o'z yo'lini belgilash jarayonida qobiliyatlarni va kasbga layoqatlilikni mustaqil baholashni tahlil qilishga urinish hollari uchrab turadi. O'quvchilarning qobiliyatlari va kasbga

layoqatliligini mustaqil baholashning, shuningdek mikromuhitni baholashning o'ziga xos-xususiyatlarini aniqlash uchun quyidagilar zarur:

1. O'quvchilarning bu fazilatlari o'qituvchilar, ota-onalar, o'rtoqlari tomonidan tahlil qilinishi;

2. Mehnat faoliyatining u yoki bu sohasiga layoqatlilikni mustaqil baholash bilan o'quvchilarning kasbga oid niyatlarini ana shu mustaqil baholashning shakllanish sharoitlari o'rtasidagi nisbatini aniqlash;

3. O'quvchilarning mustaqil baholashi bilan tashqaridan bergan baholarni taqqoslash asosida o'qituvchilar, ota-onalar, o'rtoqlari baholarining o'xshashlik darajasini aniqlash.

Bunday qobiliyatlarni, mustaqil berilgan baho darajalarini (birinchi, ikkinchi, uchinchi) hisobga olgan holda mustaqil baholashning quyidagi o'lchamlari (etarlicha baholamaslik, ortiqcha baho berish, baholarning mosligi) bo'yicha qarab chiqish kerak.

Biron-bir faoliyat sohasiga layoqatligini o'zi baholashni biror kasbni egallash niyatlari bilan taqqoslash besh guruh o'quvchilarni ajratib ko'rsatishga imkon berdiki, ularda:

1) biron-bir faoliyat sohasiga layoqatliligini baholash ham, tarkib topgan biror kasbni egallash niyatlari ham yo'q (barcha tipdagi maktablar bo'yicha o'rtacha 4,7%);

2) biron-bir faoliyatga layoqatligini o'zi baholash yo'q, lekin muayyan darajada kasbni egallash niyatlari bor (18,1%);

3) layoqatligini baxolash kasbni egallash niyati bilan mos keladi (66,2%); 4) layoqatligini baholash shakllangan, lekin kasbni egallash niyatlari yo'q (4,2%);

5) faoliyat sohalaridan biriga layoqatli deb baholansa, kasbni egallash niyati boshqa sohada bo'ladi (6,6%).

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ish va kasb bo'yicha yangi sohalarning vujudga kelishi, kasbga oid mehnat xususiyatining o'zgarishi, hozirgi zamon ishlab chiqarishi xodimlariga qo'yiladigan talablarning murakkablashuvi - bularning

hammasi o`rta maktabni tamomlovchi o`quvchilar uchun qanday kasbni egallash muammosini hal etishda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Shu munosabat bilan kasbga yo`naltirish ishlarini keng avj oldirish zarurati ancha ortadi.

Ana shu ishning muvaffaqiyatli rivojlanib borishi ilmiy-psixologik muammolarning muayyan bir majmuini ishlab chiqishni talab etadi. Bunday muammolar qatoriga quyidagilar kiradi: kasblarni va ular tomonidan qo`yiladigan talablarni, kasb mahoratini egallash va kasbga ko`nikish jarayonida shu kasb uchun muhim sifatlarning tarkib topish shart-sharoiti va qonuniyatlarini o`rganish. Shaxsning psixologik xususiyatlarini hamda kasbiy layokatligini aniqlash va oldindan aytish metodlarini, shuningdek xilma-xil mehnat turlarining rivojlanish istiqbollari o`rganish va xalq xo`jaligi, fanning turli sohalarida kadrlarga bo`lgan ehtiyojni xisobga olish zarur.

Kasblarni o`rganish ham katta ahamiyatga ega. Negaki ularning natijalari ham kasbga yo`naltirish ishiga, ham turli kasblar haqida keng ma'lumot berish va kasblarni targ`ib qilishga asos qilib olinishi kerak.

Yuqori sinflarda kasb tanlash vazifalari munosabati bilan o`quvchilarni va ota-onalarni qiziqtirayotgan kasblar, yoshlarning kelib qo`shilishiga eng ko`p ehtiyoj sezayotgan sohalar, kasbga taalluqli tayyorgarlikka ega bo`lishning aniq imkoniyatlari bilan batafsil tanishtirish zarurligi haqidagi masala paydo bo`lmoqda.

Kasbga oid maslahatlar berish va kasbga layoqatlikni tanlash vazifalariga javob beruvchi kasblarning psixologik tavsifnomalarini tuzish ancha murakkab vazifadir. Bu esa xodimning oldiga kasb tomonidan ko`yiladigan psixologik talablarni aniqlashni taqozo etadi. Bunday dasturlarni tuzish xodimlardan maxsus tayyorgarlikni talab etadi va ayni vaqtda ancha murakkab ilmiy-psixologik tadqiqot hisoblanadi. Bunda tadqiqotning ob'ektiv metodlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu xil kuzatishlar, savol-javoblar faoliyatning tahlili va kasblarni o`rganishning boshqa usullari asosida olinadigan professiogrammalarni tajribada sinab ko`rishni ham o`z ichiga oladi. Bunda kasblarning qiyosiy-

psixologik tavsifnomalari uchun miqdoriy mezonlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bu sohadagi tadqiqotlar asosan izlanish tusida bo'ladi. Shu bilan birga tadqiqot metodlari va kasblar tavsifnomasi ishlab chiqilgan va amalda foydalanilayotgan sohalarida ham tadqiqotlar va izlanishlar davom ettiriladi.

Kasblar psixologik tavsifnomalarining xilma-xilligi turlicha amaliy vazifalarga muvofiq kasblar psixologiyasi sohasidagi bilimlarimizdan foydalanishning har xil shakllaridan iboratdir. Bu bilimlarning to'laligi va ilmiy asoslanganligiga qarab xilma-xil vazifalarni hal etishda ularni amaliy jixatdan qo'llash imkoniyatlari ortib boradi. Shuning uchun kasblarning tavsifnomalarini tuzish bilan birga, shu bosqichning o'zidayoq ilmiy tadqiqotlarga qo'yiladigan barcha talablarga javob beradigan kasbga oid mehnat psixologiyasi sohasida asosli ilmiy tadqiqotlar olib borish katta ahamiyatga ega. Bu sohada psixologiyada ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan qator tadqiqotlar o'tkazildi va o'tkazilmoqda. Ularning ba'zi birlari, masalan, mehnat ta'limi, mehnatni ilmiy asosda tashkil etish va boshqalari ishlab chiqarishdan boshlanib, so'ngra laboratoriya sharoitiga o'tkaziladi. Birok bu tadqiqotlarning natijalaridan odatda psixografik maqsadlarda foydalanilmaydi. Vaholanki, kasbga oid mehnat psixologiyasining juda ham murakkabligi va uning ko'p tomonlama amaliy ahamiyati chuqur tadqiqotlar olib borishni talab etadi.

O'quvchilarni kasblar bilan tanishtirishning har qanday shakllarida ular haqidagi ma'lumotlarning muayyan tizimini shunday tuzish kerakki, u kasblar tasnifini ishlab chiqishni talab etsin. Mumkin bo'lgan ko'pgina tasniflar orasida mazkur holda psixologik tasnif alohida qiziqish uyg'otadi. Ularning tuzilishini aniqlashga urinish ishlari hali tugallangan emas va keyingi tadqiqotlarni talab etadi.

Ta'lim tizimida kasbga yo'naltirish ishlarining keng avj oldirilishi munosabati bilan vatanimizda va chet ellarda kasblarni o'rganish, ularning natijalaridan foydalanish tajribasida mavjud bo'lgan barcha qimmatli narsalarni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda shuni unutmaslik kerakki, chet el psixografik materiallaridan foydalanish ularning ilmiy jihatdan etarlicha

asoslashmaganligi hamda bizdagi va kapitalistik mamlakatlardagi kasbga oid mehnat sohasidagi farqlar sababli ancha cheklangandir. Bunga sozlovchi kasbi misol bo'la oladi. Garb davlatlarda nashr qilingan ma'lumotnomada sozlovchi mehnatining faqat bir turi tavsifi beriladi. Ish jarayonida malakali sozlovchi-ishchi sta-noklarni sozlashning hamma turlarini, eng oddiylarini ham bajaradi. Stanoklarga esa kam malakali operatorlar xizmat ko'rsatadi. Mehnat taqsimotining bunday shakli bizda joriy qilinmagan. Operatorlar malakasining ortib borishi va ular sozlash ishlarining eng oddiy turlarini bilib olishga qarab, ular astasekin malakali sozlovchi bo'lib boradilar. Chunki sozlash ishlarining murakkab turlari (yangi olingan, kapital tamirdan chiqqan va boshqa stanoklarni sozlash) ular zimmasiga tushadi.

Ana shu cheklanishlarga qaramay, masalan, garb davlatlarda kasbga yo'naltirish maqsadlarida yaratilayotgan kasblar haqidagi ma'lumotnoma tarzidagi adabiyotlar sistemasi diqqatga sazovordir. Bular yirik nashrlar bo'lib, xam kasb tanlash masalalari bo'yicha konsultatsiya beruvchi kishilar uchun, xam kasb tanlayotganlar uchun zarur bo'lgan yaxshi sistemalashtirilgan qisqa ma'lumotnoma materiallardan iboratdir. Qasblarga bo'lgan talab va kasblar xususiyatining o'zgartirishiga bo'lgan talab asosida ma'lumotnomalar qayta ishlanadi va ba'zi materiallar aniqlashtiriladi. Ikki tomli kasblar lug'ati eng to'liq qo'llanma hisoblanadi. Unda garb davlatlarda da mavjud bo'lgan taxminan 40000 kasb va ixtisosliklarga oid ma'lumotlar bor. Birinchi tomda ana shu hamma kasblar va ixtisosliklar haqida qisqacha ma'lumotlar beriladi. Ular alfavit tartibida joylashtirilgan va olti raqamli harfli kod bilan ta'minlangan. Ana shu koddan foydalanib, kasblar haqida batafsil ma'lumotlar olish mumkin.

Bundan tashqari, 700 dan ortiq g'oyat keng tarqalgan kasblar haqidagi ma'lumotnoma bor.

Ancha kuchaytirilgan kasbga yo'llash ishlarini olib borish uchun metodik axborot va ma'lumotnoma adabiyotlarni tuzish muhim vazifalardan biridir.

Kasb-hunar kollejlari, o'quv texnik markazlari, umum talim maktablari, ota-onalar, o'quvchilar, shuningdek yoshlarni ishga joylash ishi bilan aloqador bo'lgan muassasalarning xodimlari ana shunday adabiyotga alohida ehtiyoj sezadilar.

Kasblarni o'rganishda ham jiddiy kamchiliklar bor. Bu esa respublikamizda kasbga yo'naltirish ishlarining yagona sistemasini yaratishni qiyinlashtiradi. Chunonchi, xozirgi vaqtga qadar menedjer, konsalting va boshqa kasblarning professiogrammalari tuzilgan emas. Bu yoshlar bilan olib boriladigan kasbga yo'naltirishishiningsamaradorligini ancha pasaytiradi.

Shuningdek, kasbiy guruhlarining asosiy vakillari va xalq xo'jaligi, fan va madaniyat sohasidagi asosiy mehnat turlari uchun qisqacha psixologik tavsifnomalar, ma'lumotnoma adabiyotlar uchun kasblar kompleks tavsifnomalarining tarkibiy qismi bo'ladi. Shu maqsad uchun mavjud materiallardan foydalanish bilan bir qatorda tavsifnomalari bo'lmagan kasblar va ixtisosliklarning keng o'rganilishini tashkil etish kerak. Bunday ish qisqa muddatga mo'ljallangan bo'lishi lozim. Tegishli mutaxassislarni jalb qilgan holda uni amalga oshirish rejasi tuzilishi zarur. Bunda birinchi navbatda diqqat-e'tiborni maktabni bitirish arafasida ishlash yoki ishchi kasblarini o'rganish istagini bildirgan o'quvchilar uchun ma'lumotnomalar tuzishga qaratish, keyin esa kasblarning asosli ma'lumotnoma-lug'atlarini tuzish kerak.

Ayni vaqtda xilma-xil tadqiqot metodlarini qo'llagan holda kasblarni ilmiy-psixologik jihatdan o'rganishga doir jamoa tarzidagi professiografiya ishlari keng avj oldirilishi kerak.

Bu o'rinda yoshlarning Kasbga oid muhim fazilatlarni egallab olish jarayonini va bunda o'quvchilarda vujudga kelayotgan xatoliklarni o'rganish muxim ahamiyatga ega. Masalan, ish sur'ati tomonidan yuksak talablar qo'yiladigan harakatlarni hamda farqlanishi qiyin bo'lgan belgilarni aniqlashda o'z-o'zini tekshirishdan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan harakatlarni, shuningdek qo'shimcha ko'rsatkichlardan foydalanish asosida yashirin jarayonlarni sozlash bilan bog'liq harakatlarni talab etadigan kasblarni egallashda ta'lim jarayonida qiyinchiliklar va xatolar paydo bo'lishi aniqlangan.

Biron-bir amaliy faoliyatni egallash ayni vaqtda psixofiziologik takomillashish jarayonidir. Bunday takomillashish deganda kishining psixofiziologik holati faoliyatni (ishni) talab darajasida bajarish uchun yaroqli tip yoki namunaga yaqinlashib kelishi tushuniladi. Mashqlarni o`rganish yuzasidan olib borilgan ko`pgina ishlar shuni ko`rsatadiki, faoliyatning yaxshilanishi faqat odam psixofiziologik funktsiyalarining miqdor jihatdan o`sishi bilan emas, balki sensor-motor reaksiyalar tezligi va aniqligining ortishi bilan bir vaqtda sodir bo`ladi. Maxoratning quyi bosqichidan yuqori bosqichga o`tish kishining psixofiziologik funktsiyasining miqdoriy-sifat o`zgarishlariga tayanadi.

Faoliyatning ba'zi bir turlarida bunday o`zgarish o`z-o`zidan ravshan.

Masalan, velosiped haydashni endi o`rganayotgan kishiga muvozanatni saqlab turish asosiy qiyinchilikni tashkil etadi, yiqilib tushmaslik uchun u avvallari hosil qilingan ko`nikmalarni safarbar etadi, o`zining tabiiy belgilaridan foydalanadi. Lekin velosipedga nisbatan psixofiziologik moslashish vazifasi hal etilgandan keyin boshqacha psixofiziologik mexanizmlardan foydalanishni talab etuvchi yangi vazifalar - chidamlilikni, tezlik hissini, yo`l bo`ylab harakat qilish vaqtidagi taktik usullarni egallash vazifasi paydo bo`ladi.

Boshqa faoliyat turlarida psixofiziologik tuzilishni o`zgartirish unchalik sezilarli emas, ba'zan u mahorat tarkib topishining ancha kechki bosqichlarida ro`y beradi. Bu o`zgarish shaxsiy-psixologik tafovutlarning tabiiy asosiga hech bir ta'sir etmaydi. Biroq kasbga kirishib borish jarayonining turli bosqichlarida goh u, gox bu xususiyat tayanch vazifasini o`taydi. P. T. Magzumov tadqiqotlarini dalil keltiramiz. U tokarlik kasbini egallashning dastlabki bosqichini o`rgangan edi. P. Magzumov shuni aniqladiki, kasbni egallashning mazkur bosqichida nerv jarayonlari kuchli bo`lgan kishilar mehnat topshiriqlarini muvaffaqiyatli uddalaganlar. Keyingi bosqichda esa nerv jarayonlari ancha zaif kishilar bir oz ustunlikka ega bo`lishi aniqlandi.

Muallif shunday farazni ilgari suradi, asab jarayonlari nisbatan kuchli bo`lgan kishilar, «zo`r chidamlilikni, ko`p kuch-g`ayrat sarflashni talab etadigan topshiriqlarda o`zlarini yaxshi, to`la namoyon qildilar». Asab jarayonlari nisbatan

zaif kishilarda ishdagi muvaffaqiyatlarning ortib borishini kasbni egallashning birinchi boskichidagi qiyinchiliklar, topshiriqlarning qiyinligi bilan emas, balki yangi sharoitlarda vujudga kelayotgan tormozlanish bilan tushuntirish mumkin. Binobarin, faoliyatning psixofiziologik asosini o'zgartirish faqat funktsional jarayonlarga taalluqli emas, balki nerv sistemasining asosiy xususiyatlariga ham taalluqlidir.

Kasbiy layoqatlilik shaxsning sifati bo'lib, uning shakllanishi psixofiziologik tuzilishni asta-sekin mahorat darajasi turlicha bo'lgan topshiriqlarni bajarishga muvofiqlashtirishdan iboratdir. Bunda asab sistemasi asosiy xususiyatlarining ana shu ish turlariga mos keladigan funktsional ko'rinishlari takomillashadi, ba'zi hollarda esa asab sistemasining bir tayanch xossasidan boshqasiga o'tish ro'y beradi.

Shuni nazarda tutish kerakki, boshlang'ich mahoratning nisbatan tez egallab olinishi kelgusida shu kasbda ishlash davomida paydo bo'ladigan qiyinchiliklar shunchalik tez bartaraf etilishiga kafolat bermaydi. Kasbni egallashda mahoratning qaror topishi alohida jarayon bo'lib, har bir kishining mahoratni egallash yo'lida paydo bo'ladigan qiyinchiliklar ma'lum darajada shu bilan belgilanadi.

Shaxsning fazilati sifatida kasbga layoqatlilikning shakllanishi haqida yuqorida aytilgan fikrlar oldingi zamon psixologiyasining ma'lum printsiplaridan kelib chiqadi.

Aytilganlardan kasbga layoqatlilikni aniqlash masalasini kishining o'zi mehnat (yoki o'quv) faoliyatida sinab ko'rmasdan oldin qo'yish mumkin emas, degan xulosaga kelinadi. Kasbga oid mehnat uchun zarur bo'lgan psixofiziologik mexanizmlar tarkib topmaguncha kasbga layoqatlilik (yoki layoqatsizlik) haqidagi masalani hal qilish mumkin emas. Bu mexanizmlar faqat faoliyatning o'zida shakllanishi mumkin. Kishining ba'zi bir kasblarga layoqatliligining shakllanishiga qulaylik tug'diradigan yoki uni osonlashtiradigan biror-bir tabiiy xususiyatlarni aniqlash mumkin. Tabiiy belgilarni oldindan aytish ham mehnat jarayonini va kasbga oid ta'lim berishni oqilona tashkil etishda va kasbga ko'nikishida,

ko'pchilik hollarda esa mehnat faoliyatini boshlayotgan kishilar uchun aniq ish joyini tanlashda shubxasiz muhim ahamiyatga egadir.

Natijada sof amaliy nuqtai nazardan faqat so'zlar haqida gap borayotgandek tuyuladi, chunki psixofiziologik tashhiz har holda inkor qilmaydi, shunday ekan, qanday so'z tanlanishi, nimalar belgilanishi, layoqatlilikni shakllantirishning biologik shart-sharoitini tashkil etuvchi kasbga layoqatlilik yoki tabiiy iqtidorning aniqlanishi baribir emasmi?

Haqiqatda esa gap kasbga layoqatlilik mavzusining o'zini tushunishdagi tub farqlar haqida bormoqda, chunki shart-sharoitlarning mavjudligi hali kasbga layoqatlilik shakllanishiga kafolat bermaydi. Bu shakllanish o'zining psixofiziologik jihatiga ega bo'lgan alohida muammodan iboratdir. O'ziga xos asoslarga o'z talablarini qo'yadigan faoliyatning shunday turlariga kasbiy layoqatlilikning biologik shart-sharoitlarini aniqlash vaqtida buni unutmaslik kerak. Bu shart-sharoitlar layoqatlilikni shakllantirishga qulaylik tug'dirsa ham, o'z-o'zicha imkoniyatning voqelikka aylanishiga o'tishini ta'minlay olmaydi. Xuddi shuningdek kasb har qanday normal kishi uchun qulaydir, degan gap har bir kishi bu kasb sohasida mutaxassis bo'lib etishadi, degan ma'noni bildirmaydi. Layoqatlilikning shakllanish muam-molarini tushunmaslik yoki unga etarli baho bera olmaslik tufayli shunday vaziyatlar vujudga keladiki, mehnat faoliyatiga monelik qiladigan hech qanday to'siq bo'lmasa ham kishi unga layoqatsiz deb e'lon qilinadi, haqiqatda esa uning layoqatligiga shakllanishi lozim bo'lgan shart-sharoit yaratib berilmagan.

Bunday hollar ko'pincha san'at, fan, sport, shuningdek boshqa sohalarda ham uchraydi.

Kishining tajribasi, bilim va malakalari ortib borishi bilan birga u qisman ongli ravishda, qisman tushunib etmagan holda o'zining muvaffaqiyatli faoliyati uchun zarur bo'ladigan o'ziga xos mexanizmlarni egallaydi. Tabiiyki, bu jarayonning rivojlanishi uchun muayyan vaqt kerak.

Shuning uchun ham bir faoliyatdan ikkinchisiga doimiy ravishda o'tib turish bu faoliyatlarning birortasiga ham layoqat shakllanmasligining garovidir.

Faoliyat tegishli sabablar mavjud bo'lgandagina vujudga keladi. Kasb-korlik faoliyatiga undaydigan ijobiy sabablarning manbalari - bu kasbning nufuzi, mehnatning o'zidan hosil qilinadigan bevosita qoniqish, ma'naviy va ijtimoiy o'sish imkoniyatlari, moddiy va ma'naviy rag'batlantirishlardir.

Kichik ijtimoiy guruh bo'lgan jamoa ham muhim ahamiyat o'ynaydi, mehnat topshiriqlari ana shu jamoa bilan birgalikda hal qilinadi.

Ijobiy sabab-faoliyatning vujudga kelishi, binobarin, layoqatlilik shakllanishining zarur shartidir. Shaxs rivojlanishining biologik shart-sharoitlari o'z-o'zicha kasbkorlik yo'nalishidan mahrumdir. Shuni eslash kifoyaki, insonning biologik tipi ko'p asrlar mobaynida o'zgarmay qolgan.

Kishilik jamiyatida esa bu davrlarda minglab xilma-xil kasblar o'zgardi, eskilari yangilari bilan almashdi. Kasbkorlik yo'nalishini jamiyatning o'zi o'z ehtiyojlariga qarab yaratadi va tabiiy o'ziga xos negizlar asosida turli-tuman kasb egalari shakllanadi. Nerv sistemasining asosiy xususiyatlari esa, agar ta'bir joiz bo'lsa, kasbkorlik jihatidan neytraldir.

Ayni bir vaktda nerv sistemasining har bir xususiyati va xususiyatlarning har bir majmui vazifasiga ko'ra ko'pgina imkoniyatlarga ega bo'lib, bir-biriga o'xshamagan turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin.

Kishining biologik xususiyatlariga qarab uning kasbkorlik vazifasini belgilash mumkin bo'lavermaydi, ayniqsa hozirgi vaqtdagi kasblarning ko'plari doimo fan-texnika taraqqiyoti taqozosi bilan o'zgarishlar va takomillashtirishlarga duchor bo'lib turibdi. Demak, hatto oldindan aytib berishga yo'l qo'yilganda ham u yoki bu kishini aslida qanday kasbda sinab ko'rish kerakligi noaniq bo'lib qoladi, uni oldindan aytib berish paytidagi kasbkami yoki hali vujudga kelmagan kasbga tayyorlash kerakligi ma'lum bo'lmaydi.

Hal qiluvchi bo'g'in sifatida kasbga layoqatlilikni shakllantirishga yordam beradigan shart-sharoitlarni, keyin esa bu sharoitlarni yaratib berishni o'rganishni hisoblash kerak bo'ladi. Bizning jamiyatda unumli mehnatda muvaffaqiyatli ishtirok etish bu jamiyatning har bir a'zosi uchun katta ahamiyat kasb etadi, chunki ijtimoiy salmoq, o'z-o'ziga baho berish, o'z qadr-qimmatini his qilish, kasbkorlik

mahorati darajasi bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Shaxsning shakllanishining o'zi kasb egasining shakllanishi singari sodir bo'ladi, u ko'p hollarda ma'naviy boyish, o'z-o'zini qaror toptirish, burch tuyg'usini yuksak darajada his etish, ijtimoiy e'tirof etish, ma'naviy va iqtisodiy rag'batlantirishlar bilan birga boradi. Shuning uchun xam ko'p hollarda kasb-korlik jixatidan o'sish va o'z-o'zini takomillashtirish kishilar ongida shaxsiy istiqbol bilan mos keladi. Bu istiqbol ijodiy mehnatda o'zining maqsadga intilishi bilan ijtimoiy jihatdan e'tirof qilingan yutuqlar o'rtasidagi bog'lanishni aniq tushunib etishga asoslanadi.

Shu narsa shak-shubhasizki, shaxsiy istiqbol mehnat faoliyatining qudratli undovchisi bo'lib, chinakam mahorat sari faol harakat qilishga rag'batlantirib turadi.

Psixologiyaning sanoat va kishloq xo'jaligidagi ko'pgina kasblarga nisbatan vazifalari faqat kasbga layoqatlilikning tabiiy shart-sharoitlarini aniqlashdangina iborat emas. Bu vazifalar layoqatlilikni shakllantirish masalalariga qaratilishi, kasbni o'rgangan har bir kishini bu sohada mustahkamlanib borishga va mahoratni qo'lga kiritishga undashi lozim. Bu jihatdan mazkur kasbda, mazkur korxonada va ayrim hollarda mazkur tarmoqda shaxsiy istiqbol yaratish muammosi jiddiy e'tibor berishga loyiq masala bo'lib qolishi mumkin.

Shuni e'tirof etish kerakki, ko'pchilik kasblarda, shartli qilib gapirganda kichik mutaxassislar kasblarida shaxsiy istiqbolni amalga oshirish imkoniyatlari unchalik to'liq ishga solinmagan va bu sohada ko'p ishlarni amalga oshirish mumkin. Shaxsiy istiqbolning paydo bo'lishiga halaqit beradigan holatlarga kasbkorlik ichida ilgarilab borish darajasining aniq ifodalanmaganligi yoki uning mutlaqo yo'qligini kiritish mumkin. Ko'pgina kasblarda rag'batlantirish turlari kasb mahoratiga mos kelmaydi va shaxsning uzoq istiqbolini nazarda tutmaydi. Shaxsiy istiqbolning paydo bo'lishiga qiyinchilik tug'diradigan sabablardan biri moddiy va ma'naviy rag'batlantirish bilan mazkur korxonada uzoq vaqt mobaynida ishlab chiqarish sohasida erishilayotgan muvaffaqiyatlar o'rtasida bog'lanishning mavjud emasligidir. Shunday hollar ham bo'lishi mumkinki, kichik mutaxassisni rag'batlantirish maqsadida korxona rahbariyati ixtiyorida bo'lgan barcha

imkoniyatdan foydalanib bo'lingan bo'ladi, endi bu ishchi rag'batlantirish ma'nosida hech narsa kutib o'tirmasa ham bo'ladi.

Holbuki, sanoatimiz kadrlarni mustahkamlashdan, ayniqsa o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajaradigan kadrlarni mustahkamlashdan manfaatdordir. Ishga kelgan kichik mutaxassisning butun mehnat faolligi davriga, ya'ni 20- 30 yoki 40 yillik muddatga mo'ljallangan sistema nazarda tutilgan bo'lishi kerak. Bu sistemada erishilgan favqulodda yutuqlar uchun mukofotlar ko'zda tutilishi lozim. Bu faqat kasb tajribasi va mahorati eng yuksak darajada egallangan, kasbga layoqatlilikning eng yuqori rivojlangan davrida sodir bo'lishi, shuningdek ishlab chiqarish sohasida va jamoat a'zosi sifatida o'z vazifalarini uzoq yillar mobaynida nuqsonsiz ado etgandan keyin yuz berishi mumkin.

Psixologlar, iqtisodchilar, sotsiologlar, kasb ta'limi va xodimlarning malakasini oshirish sohasidagi mutaxassislar, shifokorlar va boshqalar bilan birgalikda ma'naviy-ruhiy va iqtisodiy rag'batlantirish sistemasini ishlab chiqishlari lozim. Bunda mazkur kasbdagi ish stajiga muvofiq ravishda mehnat unumdorligi va sifat bo'yicha muayyan marralarga erishish asos qilib olinishi kerak. Natijada bu kasbga kirayotgan shaxs o'zining istiqboli ma'lum yil ishlagandan keyin qanday bo'lishini, qanday ishlab chiqarish natijalarini qo'lga kiritishi mumkinligini yaqqol tasavvur qilsin. Ish stajining ko'payishi va kasb mahoratida yangi pog'onaga ko'tarilishlar bundan keyingi rag'batlantirishlarni ham talab qiladi. Pirovard natijada xodimning shaxsiy istiqboli alohida hujjatga-karta yoki shaxsiy istiqbol varaqasiga asoslanishi, u kasbkorlikdagi yutuqlar bilan rag'batlantirishlarning aloqasini aniq shaklda nazarda tutishi kerak.

Shaxsiy istiqbol g'oyasini amalga oshirishda ish shunday tashkil etilishi kerakki, ishlab chiqarishda yutuqlarga erishish uchun ko'rash olib borish faqat xodimning o'z shaxsiy ishi deb qaralmasligi lozim. Chunonchi, maxsus ta'lim va malaka oshirishning har qanday pog'onalari zarur ishlab chiqarish darajasiga yaqinlashtirilishini belgilab olish zarur. Lekin hal qiluvchi narsa shaxsiy kuch-g'ayrat sarflash bo'lib qolaveradi. Bularsiz mahoratni oshirish rejalari va undan keyin keladigan rag'batlantirishlar maqsadsiz bir narsa bo'lib qoladi.

Biroq xamma narsa uchun umumiy bo'lgan kasbiy kamolotga erishish yo'li yo'q.

Har kim o'zining shaxsiy tabiiy iqtidori bilan eng ko'p darajada bog'langan, egallangan bilim va ko'nikmalari bilan uyg'unlashib ketgan yo'ldan borishi kerak.

5 -Mavzu: O'zbekiston xalq xo'jaligining asosiy tarmoqlari

Reja:

1.Xalq xo'jaligining asosiy tarmoqlari: Xalq xo'jaligida kasblar va ularning malaka tavsifnomalari.

2.Xalq xo'jaligidagi kasblar va ularning malaka tavsifnomalari.

3.Kasblar va ixtisosliklar tasniflagichi.

Tayanch so'zlar:Xalq xo'jaligi. Tarmoqlar. Kasblar tavsifnomalari.Kasblar va ixtisosliklar

Sanoat moddiy ishlab chiqarishning birinchi asosiy manbai hisoblanadi. Sanoat geografiyasi iqtisodiy geografiyaning bir tarmog'i bo'lib, sanoatning xududiy joylashishini, turli davlatlar va rayonlarda sanoatning joylashish qonuniyatlarini, sharoitini va o'ziga xos hususiyatlarini o'rganadi.

Sanoat geografiyasining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Sanoat rivojlanishiga sezilarli ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillarni tavsiflash; sanoat rayonlari, tugunlari va markazlarining shakllanish omillarini o'rganish; ayrim sanoat tarmoqlarining xolatiga va joylashishiga ta'sir etadigan texnik-iqtisodiy sharoitni tadqiq qilish;tarmoqlararo va rayonlararo aloqalarni o'rganish; mamlakat xalq xo'jaligida va iqtisodiy rayonlar shakllanishida sanoat joylashishining ahamiyatini aniqlash.

Harqanday mamlakat sanoatining asosini industrlashtirish darajasi tashkil qiladi.

Industriallashtirish deganda ishlab chiqarishning hamma tarmoqlarida fan va texnikaning yutuqlaridan foydalanib, zamonaviy korxonalar qurib, rivojlangan sanoatni tashkil qilish tushuniladi. Industriallashtirish muayyan tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasiga va xalqaro vaziyatga bog'liq.

Dastlab industriallashtirish Buyuk Britaniyada amalga oshirildi. Bu yerda industriallashtirish to'qimachilik sanoatda qo'l mehnatini mashinalashtirishdan boshlandi, keyin og'ir sanoatni industriallashtirish amalga oshirildi. AQSH, Germaniya va boshqa davlatlar Buyuk Britaniya tajribasidan foydalanib to'qimachilik sanoatini industriallashtirishdan tezlik bilan og'ir sanoatni mashinalashtirib, markazlashgan ishlab chiqarishni tashkil qildilar.

Sanoatni (ishlab chiqarishni) tashkil qilishning asosiy shakllari (markazlashuv, kombinatlashuv, ixtisoslashuv, hamkorlashuv) 4.3. bo'limda ko'rib chiqildi. Endi sanoatning tarkibiy qismlari va to'zilishini ko'rib chiqamiz.

Sanoat og'ir va yengil sanoatga bo'linadi. Og'ir sanoat asosan ishlab chiqarish vositalari ishlab chiqaradigan tarmoqlardan iboratdir, ya'ni unda mehnat qurollari (mashinalar, jixozlar va h.k.) va mehnat predmetlari (xom ashyo, yoqilg'i va h.k.) ishlab chiqariladi.

Og'ir sanoat mehnat predmetlarini (foydali qazilmalar, yog'och, gidroenergiya resurslari) tabiatdan oladi. Shuning uchun uning katta qismini undiruvchi sanoat tarmoqlari tashkil qiladi. Uning qolgan katta qismini esa ishlov berish sanoati tarmoqlari (qora va rangdor metallurgiya, mashinasozlik, kimyo, elektronika va h.k.) tashkil qiladi.

Og'ir sanoatda ishlab chiqarish vositalari ishlab chiqarish («A» guruh) bilan birga iste'mol mollari ham ishlab chiqariladi («B» guruh). Shuning uchun og'ir sanoat maxsulotlari faqat sanoatda emas, balki aholining kundalik turmushida ham ishlatiladi.

Yengil sanoat ijtimoiy ishlab chiqarishning ikkinchi bo'limiga («B» guruhi) kiruvchi keng xalq iste'mol mollari ishlab chiqaradigan tarmoqlar guruhidan iborat. Asosiy tarmoqlari: ip-gazlama, zig'ir, jun, trikotaj, teri, poyafzal, mo'ynachilik, mebel, galanteriya va boshqalar.

Yuqorida eslatib o'tganimizdek, sanoat yana undiruvchi va ishlov beruvchi tarmoqlarga ham bo'linadi.

Undiruvchi sanoat turli xil xom ashyo va yoqilg'ini qazib oladigan hamda tayyorlaydigan tarmoqlardan iborat. Ushbu sanoatning asosiy tarmoqdari quyidagilardan iborat: tog'-kon sanoati, yog'och tayyorlash, baliqchilik, ovchilik va boshqalar. Tog'-kon sanoati foydali qazilmalarni qidirish, qazish va boyitish bo'yicha ishlab chiqarish tarmoqlarini o'z ichiga oladi. Unga quyidagilar kiradi: yoqilg'i-energetika xom ashyosi, qora va rangli, qimmatbaho, kamyob hamda radioaktiv metall rudalari, tog'-kimyo (apatitlar, fosforitlar, kaliy tuzlari, oltingugurt) xom ashyosi va qurilish materlarini qazib olish. Tog'-kon sanoati kon sanoatining tarkibiga kiradi. Kon sanoati o'z navbatida tog'-kon va qayta ishlash sanoatini o'z ichiga oladi.

Xom ashyoga ishlov beradigan yoki uni qayta ishlaydigan sanoat tarmog'i ishlov beruvchi sanoat tarmog'i deb ataladi.

Xom ashyo asosan tog'-kon sanoati, qishloq xo'jaligi, urmon xo'jaligi, baliqchilik va boshqa tarmoqlarda qazib olinadi va tayyorlanadi. Xom ashyo sintetik yo'l bilan ham olinadi.

Ishlov beruvchi sanoatga quyidagilar kiradi: mashinasozlik metalga ishlov berish, qora va rangli metallurgiya neftni qayta ishlash, kimyo, elektrotexnika elektron yog'ochni qayta ishlash, qurilish materiallari ishlab chiqarish, qog'oz ishlab chiqarish, to'qimachilik, tikuvchilik poyafzal, un, qand, konserva va boshqa sanoat tarqalmoqda.

Sanoatda ishlab chiqariladigan maxsulot tan narxining asosi qismini xom ashyoga va unga ishlov berishga ketgan sarf-harajatlar tashkil qilsa, bundan sanoat ko'p mablag' (material) talab qiladigan ishlab chiqarish deb ataladi.

Unga sanoatning quyidagi tarmoqlari kiradi: tuqimachilik, tikuvchilik, oziq-ovqat, mashinasozlik va kimyo (fosforli va kaliyli o'g'itlar ishlab chiqarish) sanoatining ko'p tarmoqlari kiradi. Masalan, tikuvchilik harajatlarning 80 foizdan ortig'ini, oziq-ovqat sanoatida harajatlarning 80 foizini xom ashyo tashkil qiladi.

Ayrim mablag' (materialni yoki xom ashyoni) ko'p talab qiladigan tarmoqlar xom ashyo manbalariga yaqin joylashtiriladi.

Maxsulot tan narxida energiya sarf-harajatlari katta bo'lgan ishlab chiqarish ko'p energiya talab qiladigan ishlab chiqarish deb ataladi. Masalan, alyuminiy ishlab chiqarish, qotishmalar ishlab chiqarish va h.k.

Sanoatning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat: energetika, mashinasozlik, metallurgiya, kimyo, o'rmon, qurilish materiallari ishlab chiqarish, yengil va maxalliy sanoat. Hozirgi paytda sanoatning elektronika va mikrobiologiya sanoati kabi eng yangi tarmoqlari ham shakllangan.

Sanoat ishlab chiqarishning joylashishiga qarab sanoat rayonlari, tugunlari va markazlariga ajratiladi.

Bir yoki bir necha sanoat tarmoqlari to'plangan shahar yoki shaharcha sanoat markazi deb ataladi. Ko'p xollarda sanoat markazi ishlab chiqarishni yirikligi bilan ajralib turadi. Sanoat markazi ba'zi xollarda faqat industrial emas, balki transport vazifasini ham o'taydi.

Bir-biri bilan o'zaro bog'langan ishlab chiqarishkorxonalar to'plangan xudud sanoat tuguni (o'zeli) deb ataladi.

Sanoat tuguni bitta shahar doirasida ham bo'lishi mumkin, ko'p xollarda u bir necha shaharlardan yoki ishchi shaharchalari bilan o'ralgan shaharlar tizimidan iborat bo'ladi. Sanoat tuguniga kirgan korxonalar yagona transport tarmog'idan, energiya va suv ta'minotining umumiy manbalaridan birgalikda foydalanadi (ba'zan xom ashyo resurslari ham umumiy bo'ladi), mehnat resurslarini ishlab chiqarishga to'laroq jalb qiladi. Bularning hammasi mehnat unumdorligini oshirishga, mablag'larni tejashga, korxonalar eg'allaydigan maydonlarni qisqartirishga olib keladi. Sanoat tugunlari — sanoat korxonalarini joylashtirishning ilg'or usulidir.

Sanoat tugunlari va markazlari to'plangan xududlar sanoat rayonlari deb ataladi. Maxsulot ishlab chiqarishda u yoki bu sanoatning salmog'iga qarab, undiruvchi sanoat yoki ishlov beruvchi sanoat rayonlari ajratiladi. Ularning katta-kichikligi har xil bo'ladi.

6-Mavzu. Kasblar to'g'risida ma'lumotlar berish, kasblar va ularning turlari.

Reja:

1. Kasblar to'g'risida ma'lumotlar berish.
2. Kasblarning tiplari va turkumlari.
3. Kasblarning bo'limlari va gruppalari.
4. Kasb tanlash formulasi.

Tayanch so'zlar: Kasblarning tiplari, turkumlari, guruhlar. Kasb tanlash formulasi

Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishiga fan-texnika yutuqlarini iqtisodiy soxaga tatbiq etish asosida erishish mumkin. Buesa, o'z navbatida, ta'lim soxasida olib borilayotgan islohotlar, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim tug'risida»gi Konuniva «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va unda kursatilganidek fan, ta'lim va ishlab chiqarishning o'zaro faol aloqasini ta'minlashni takozo etadi.

Ilmiy texnika taraqqiyot natijalarini ishlab chiqarishga, xo'jalik yuritish soxasiga kirib borishko'pjixatdanta'lim saviyasiga, kadrlar salohiyatiga, ayniqsa, yoshlarga, ularning faolligiga, o'z kasblarini naqadare gallaganliklarida rajasigabog'liqdir.

Tarix 3 asosiy global bosqichlarga bo'linadi: «qishloq ho'jalik davri», «sanoatlashtirilgan davr» va «sanoatlashgan davrdan keyingi davrlar». Shu davrlar mobaynida jamiyat rivojlanishi bilan bir qatorda kasblar va ularning turlari o'zgarib bordi. Kasb o'zi nima?

Kasb bu – insonga ma'lum bir talablar quyuvchi faoliyat turidir.

Xar bir faoliyat turining bir – birlariga bog'liq o'xshashlik tomonlari bor, bular:

- 1) mehnat predmeti;
- 2) mehnat maqsadi;
- 3) mehnat vositalari;
- 4) mehnat sharoitlari:

Mehnat perdmoti - ishchining nima bilan (yoki kim bilan) ishlashga tugri kelishidir.

Mehnat predmetiga ko'ra kasblar 5 ta turga bo'linadi:

1. Agar asosiy mehnat predmeti – bu o'simlik, xayvon yoki mikroorganizmlar bo'lsa (flora va fauna) bunda kasb turi «Odam-tabiat» yoki qisqacha «O - T». Mana shunday kasbga misollar: mikrobiolog, qorako'lchi, uzum teruvchi, keng ixtisosli traktorchi-mashinist, veterinar-feldsher, qoramolchilik majmuasi va mexanizatsiyalashgan fermalar operatori, gulchi, davlat urug'chilik inspeksiyasi laboranti, kimyo-bakteriologik tahlil laboranti.

2. Agarda asosiy, yetakchi mehnat predmeti – texnik sistemalar, ashyoviy obyektlar, materiallar, energiya turlari bo'lsa, bunda bu kasblar «Odam-texnika» yoki qisqacha «O - T» turiga kiradi. Bu xil kasb turlariga misollar: dasturli boshqaruv stanoklar operatorlari, qurilish materiallari zavoda pult boshqaruvi operatori, radioelektron apparatlari va priborlar montajchisi, trolleybus xaydovchisi, mexanik yig'uv ishlari, slesar qo'l bilan yoki mashinada parmalash parmalovchisi, egiluvchan ishlab chiqarish tizimlari sozlovchisi, po'lat quyuvchi, injener-fizik, temir beton konstruksiyalari montajchisi, tokar, poyafzalni yuqorigi qismini tayyorlovchi, to'quvchi, konditer, duradgor.

3. Agar mehnatni asosiy, yetakchi predmeti-insonlar, guruxlar, jamoalar bo'lsa, bunda bu xil kasb turi «Odam-odam» (qisqacha «O- O») deb ataladi. Bu kasb turiga misollar: o'qituvchi, menejer, bolalar bog'chasi tarbiyachisi, sanoat mollari sotuvchi – maslahatchisi, yo'lovchi vagon passajiri, styuardessa, ekskursiyachi va ko'plab boshqalar.

4. Agar mehnatni asosiy, yetakchi predmeti-shartli belgilar, rakamlar, kodlar, tabiiy va sun'iy tillar bo'lsa, bunday kasb turlari (Odam-belgilar tizimi) (qisqachasiga O-BT) deb ataladi. Bunday kasblarga misollar: supermarketning nazoratchi-kassiri, buxgalter, iqtisodchi, elektron xisoblash mashinalarining operatori, programmachi, korrektor, stenografist-mashinistka, chizmach, kartograf, tipografchi, kutubxonachi, tarjimon, telegrafchi, matematik, geodezist va boshqalar.

5. Agar mehnatni asosiy yetakchi predmeti – badiiy obrazlar, ularni qurilish shartlari, bunday kasb turlari «Odam – badiiy obraz» («O – BO») deb ataladi. Bunday kasb turlariga: kiyimlar, bo'yicha konstruktor – modelyer, chinni buyumlar bo'yicha muyqalamchi, ganch bo'yicha o'ymakor, rassom-bezatuvchi, quruvchi-bo'yoqchi va x.k.lar kiradi.

Mehnatning maqsadiga qarab xar bir kasblar sinflariga bo'linadi:

G – gnostik kasblar;

U – o'zgaruvchan kasblar;

I – izlanuvchan kasblar;

Mehnat vositalariga qarab quyidagi bo'limlarga bo'linadi:

K – qo'l mehnatiga oid kasblar;

M – qo'l (pichoq) bilan boshqariladigan mashinalardan foydalaniladigan kasblar;

A – avtomatlashtirilgan kasblar turlari;

F – funksional mehnat vositalarini egallagan kasblar;

Mehnat sharoitlariga ko'ra kasblarning guruxlari:

Mehnat sharoitiga ko'ra kasblar to'rt guruxga bo'linadi:

Oddiy maishiy sharoitlardagi mehnat. Bu kasbdagilarni qisqacha «M» deb belgilanadi. Bunga: buxgalter, chizmach, kutubxonachi, tokar va ko'plab boshqalar kiradi.

Ochiq xavodagi mehnat. Mavsumiy va xaroratning, namlikning, kunlik pasayishi sharoitida o'tadi («O» guruxi). Bunday kasblarga qator qurilish (toshchi, qurilish duradgori, temir beton konstruksiyasilari montajchisi) qishloq ho'jalik kasblari (ko'chat yetishtiruvchi, dalachi, cho'pon) va boshqatarmoq kasblari (masalan, davlat avtomobil inspektori) kiradi.

Noqulaysharoitlardagi mehnat yer tagidagi, yuqoridagi, suv tagidagi, shuningdek yuqori xarorat sharoitidagi, namlikdagi va boshqalar (bu gurux kasblari «N» xarf bilan belgilanadi). Kasblarga misollar: shaxtyor, montajchi, suv ostida suzuvchi, po'lat quyuvchi, uchuvchi, metro quruvchi va x.k.z.

Yuqori ahloqiy va moddiy javobgarlikdagi mehnat(salomatlik uchun javobgar, tarbiya berish, inson xayoti, katta moddiy va jamoatchilik boyliklari uchun javobgar). Bu gurux kasblari qisqacha «M». Ularga o‘qituvchi, shifokor, hakam, uchastka inspektori, sotuvchi, mehnatni qo‘riqlash va texnika xavfsizligi injeneri va x.k.z.

Kasblarning manzili.

Xamma kasblar dunyosi (planetasi) kasblar dunyosini biz kasblarning turiga qarab 5 ta davlatga bo‘lsak:

T – tabiat

Tex. – texnika

O – odam

BT – belgi tizimi

BO – badiiy obraz (timsol)

Mehnatning maqsadiga qarab xar bir mamlakatni 3 ta viloyatga (oblastga) bo‘linadi:

G – gnostik (bilish) kasblar;

U – o‘zgartiruvchi kasblar;

I – izlanuvchilik kasblari;

Xar bir viloyat mehnat quroliga qarab 4 shaharga (rayonga) bo‘linadi:

K – qo‘l mehnati kasblari;

M – qo‘l mehnati bilan boshqariladigan mashinalardan foydalanadigan kasblar;

A – avtomatlashtirilgan mehnat kasblar;

F – funksional mehnat qurollari bilan egallangan kasblar;

Xar bir shaharda (rayionda) mehnat sharoitiga qarab (kasblar guruxlari) 4 ko‘cha belgilangan:

M – maishiy sharoitlar;

O – ochiq xavodagi ishlar;

N – noqulay sharoitlardagi ish;

MA – yuqori javobgarlikdagi ish;

Ekskursiyalar, olimpiadalar, ko'rik-tanlovlar ommaviy tavsifga ega bo'lib, o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga ijodiy mehnat qilish hissini uyg'otishga, chuqur va turg'un o'quv va kasbiy qiziqishlarini shakllantirish va rivojlantirishga imkon beradigan muhim vositalardir. Bunda V – IX sinflarda o'quvchilarni kasblar bilan keng va puxta tanishtirilishi, qobiliyatlari va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq ularning muayyan faoliyat turiga bo'lgan barqaror qiziqishlarini farqlash, kasbga oid guruh tarzida va yakka tartibda maslahatlar o'tkazish, IX-sinfni tamomlagandan keyin maxsus o'quv yurtlariga o'qishga bering xohlovchi o'quvchilarni o'quv yurtini tanlashda ko'maklashishi lozim.

O'quvchilarning turli kasb-hunar asoslarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda ta'limning asosiy shakli hisoblangan dars bu boradagi vazifalarining barchasini hal eta olmaydi. Shunday ekan, o'quvchilarni kasb tanlash, kasb-hunar asoslarini o'rganishga yo'naltirish maktabdan tashqari o'quv ma'naviy-ma'rifiy ishlarda ommaviy axborotlar katta ahamiyatga ega. Ushbu faoliyatlarda o'quvchi-yoshlarning vaqtini to'g'ri tashkil qilish, ularning ma'naviy dunyosini shakllantirish, kasb-hunarga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga xizmat qilishi bilan birga ularning dars jarayonida o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni yanada chuqurlashtirish va amaliyotda qo'llay olish ko'nikmasini qaror toptiruvchi jarayon sanaladi.

O'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga asoslarini o'rganishga qiziqtirish va ma'lum kasb (yoki hunar) yo'nalishi bo'yicha mustaqil faoliyat olib borishga tayyorlashda turli kasb egalari ishtirokida tashkil etilgan uchrashuvlar, turli kasblar va ularni mohiyatini yorituvchi badiiy adabiyotlar, gazeta va jurnallar ko'rgazmasini tashkil etish, mehnat faxriylari va qahramonlarining hayoti va faoliyati to'g'risida hikoya qiluvchi materiallarni jamoa asosida o'rganish, bu boradagi san'at asarlari (kinofil'm, teatr va h.k.) bilan tanishtirishni yo'lga qo'yish samarali omil bo'la oladi. Nihoyat o'quvchilardan so'rash ko'rsatganidek bu sohada ommaviy axborot vositalari: vaqtli matbuot, radio, televidiniye katta rol o'ynaydi

Ota – bobolarimizning ming asrlar davomida to‘plagan tajribalariga asoslanadigan bo‘lsak, farzandlarimizga avval hunar o‘rgatish, keyin ta’lim berish lozimligini aytganlar. Rivoyatlarda aytishlaricha, bir kishi farzandini madarasaga olib boribdi. Ota domlaga qarab: «U hali yosh-ku, hunari yo‘q», - deb javob beribdi, shunda domla: «Avval o‘g‘lingiz hunar o‘rgansin, keyin ilm o‘rgataman», - degan ekan.

Hozirgi kunda maktab ta’limi o‘qituvchilarning asosiy vazifalaridan biri mehnat ta’lim-tarbiyasi jarayonida o‘quvchilarga hunar o‘rgatishning milliy, an’anaviy asoslarini ishlab chiqarish ularni amaliyotga tatbiq etishdir.

Buning uchun avvalambor: «Hunar nima»? «Hunar, hunarmand, hunarmandchilik deganda nimani tushunasiz»? – degan savollarga javob berishingizga to‘g‘ri keladi.

Hunar – insonning muayyan tayyorgarlikni talab etadigan va tirikchilik manbai bo‘lgan mehnat faoliyatidir.

Hunarli – biror hunarni puxta egallagan shaxs.

Hunarmand – biror hunar turi bilan shug‘ullanuvchi usta.

Hunarmandchilikning asosiy belgilari: biror ishning oddiy mehnat qurollari yordamida bajarilishi va ishlab chiqarishning yakka tartibdiligidir.

Sinfdan tashqarii sharoitda olib boriladigan ishlar o‘quvchilarning qiziqishi, xohish va istaklari asosida tuzilsa quyidagi natijalar qo‘lga kiritiladi:

- o‘quvchilarning ahloqiy sifatleri boyiydi, ularning tafakkur darajasi kengayadi, ularda ma’lum kasb-hunar asoslarini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini orttiradi;

- o‘quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligi yuzaga keladi;

- o‘quvchi – yoshlarning dunyo qarashi kengayib, ularda ijodiy mehnat qilish tuyg‘usi tarbiyalanadi.

- o‘quvchilarda shaxsiy ehtiyoji va qiziqishlari borasidagi, shuningdek, jamiyat

talablariga javob bera oladigan kasblarni tanlash istagi yuzaga keladi.

Sinfdan tashqari sharoitda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari quyidagi talablar asosida o'tkazilsa maqsadga muvofiq bo'ladi:

- sinfdan tashqarii to'garak ishlarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda, o'quvchilarning qiziqishi, ehtiyoji, hohishi, yosh xususiyatlari, ijtimoiy tayyorgarlik darajasi hamda tajribasi hisobga olinishi zarur;

- sinfdan tashqarii sharoitda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish to'garak ishlarini tashkil etishda ularning mustaqil faoliyat yuritishlari, ijodiy fikrlashlariga erishish muhim;

- o'quvchilar tomonidan qo'lga kiritilgan yutuqlarini alohida qayd etib borish, ularni Rag'barlantirish hamda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni tuzatishlari uchun imkoniyat yaratishga alohida ahamiyat berish maqsadga muvofiqdir.

7-Mavzu: Kasb-hunarga yo'naltirishda o'quvchilarga qo'yiladigan talablar.

Reja

1. Qiziqishlar, moyilliklar, qobiliyatlar.
2. Salomallik va kasb. Kasbga yaroqlik.
3. Kasb tanlashda onglik va mustaqillik.
4. O'z-o'zini tarbiyalash va kasb tanlash.

Tayanch so'zlar: Qiziqishlar, moyilliklar, qobiliyatlar. Salomallik kasbga yaroqlik. Onglik va mustaqillik. Kasb tanlash.

V-IXsinf o`quvchilarini kasb tanlashga, mustaqil hayot yo`lini tanlashga tayyorlash kerakmi?

O`nbesh o`nolti yoshli o`smir hisoblangan to`qqizinchi sinf o`quvchisi o`z mayllarini va mehnatga bo`lgan qiziqishlarini ozmi-ko`pmi aniq belgilab olishi lozim.

Maktab yosh avlodga barvaqt kasb-hunar o`rganish printsipini rad etib, o`quvchilarning shaxsiy iste'dod nishonalari va qiziqishlarini hartomonlama rivojlantirishga intiladi, maktab o`quvchilarida jamiyatga naf keltiradigan faoliyatga qiziqishni, kasb tanlashga tayyorlash uchun negiz bo`lib xizmat qiladigan qiziqishni tarbiyalaydi. Bu esa mehnat tarbiyasining eng muhim vazifalaridan biridir.

Maktab o`quvchilarga fan asoslaridan mustahkam bilim berishi, ularda dunyoqarashni hamda ishharakat va hulq-atvorda umuminsoniy yo`nalishlarni shakllantirishi lozim.

Darhaqiqat, maktab o`smirlarning shaxsiy qiziqishlari, iste'dod kurtaklari va qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan xilma-xil ishlarni tashkil qilib, bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga ko`maklashadi, sevimli ishni aniqlab olishga yordam beradi. Xo`sh, maktab o`quvchilarining kasbkorlik masalasini muvaffaqiyatli hal qilish uchun barcha zarur ma'lumotlar beraoladimi, har bir o`quvchida kasb tanlash muammosiga puxta o`ylab munosabatda bo`lish his-tuyg`usini tarbiyalay oladimi, shu muammoni hal qilishning to`g`ri yo`llarini ko`rsatib berabiladimi?

Afsuski, xozirgi vaqtda ko`pgina maktablar ana shu vazifaki eplay olmayaptilar. Tukizinch sinflarning o`quvchilarigina emas, balki bundan yuqori sinflarning kasb-hunar kollejlari va akademik litsey o`quvchilari ham kasb tanlash masalasiga ko`pincha chuqur o`ylab, jiddiy munosabatda bo`lmayaptilar. Ko`pgina maktablarda «Men kim bo`lmoqchiman» mavzuida o`tkazilgan anketa va ro`znoma sahifalarida hamda boshqa vositalarda iste'dod mavzuida davom etayotgan munozara ana shundan dalolat bermoqda.

O'quvchilarning qaytargan javoblarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularning kelgusida egallashi mumkin bo'lgan kasblari sinfdan-sinfga o'tishlari bilan o'zgarib turadi.

Ko'pincha o'quvchi o'zining fiziologik, psixologik yoki aqliy imkoniyatlariga batamom mos bo'lmagan kasb to'g'risida orzu qiladi. Shunday hollar ham bo'ladiki (bunday hollar kam emas), maktab o'quvchisi kelgusida kim bo'lishini umuman bilmaydi, buni oldindan o'ylab ham ko'rmagan.

Biroq, o'smirlarning «Men kim bo'lishni xohlayman» degan savolga qaytargan javoblari qanchalik xilma-xil bo'lmasin, boshqa bir narsa orzu qilinayotgan kasblar to'g'risida ularning g'oyat noaniq tasavvurlari va kelgusidagi mehnat faoliyatiga tayyorgarlik ko'rish munosabati bilan o'z burchlari haqida muayyan tasavvurga ega emasliklari fikr yuritishga majbur etmokda.

Ko'pgina o'quvchilar o'z insholarida bo'lg'usi kasbga tayyorgarlik ko'rish borasida hozircha hech bir ish qilmayotganliklarini oshqora yozmoqdalar. Ularning ba'zilari u yoki bu kasbga tayyorgarlik ko'rish uchun umuman nima qilish kerakligini aytib o'tishga urinadilar-u, lekin o'zlari nima qilayotganliklari haqida lom-mim demaydilar.

Odatda javoblar quyidagichadir: «Shifokorning irodasi kuchli bo'lishi, qo'llari yumshoq va muloyim bo'lishi lozim, men esa shifokor bo'lish uchun ko'p narsani bilishim va hamma narsani qila olishim kerak»; yoki:

«O'qituvchi, shifokor yoki muxandis bo'lish uchun yaxshi o'qish, beadab, halol, intizomli bo'lish kerak, biz hammamiz bunga erishishimiz zarur».

Bundan ham umumiy tarzda javoblar bor. Bu javoblarda shunday deyilgan: «U yoki bu kasbni egallash uchun uzoq vaqt davomida astoydil ishlash kerak» yoki: «Buning uchun esa ko'p narsani bilish lozim, demak yaxshi o'qish zarur».

Ammo shunday o'quvchilar ham borki, ular u yoki bu kasb to'g'risida orzu qilibgina qolmay, balki bu haqda ko'p narsalarni bilishga ham intiladilar, shu kasb bilan bog'liq bo'lgan kitoblarni o'qiydilar. Biroq, ular zarur adabiyotni ko'pincha tanlab olishni bilmaydilar, tasodifiy kitoblarni o'qiydilar, ularni o'qigan chog'larida nimaga z'tibor berish kerakligini bilmaydilar.

Chunonchi, ularning ba'zilari insholarida ko'p kitob o'qiyotgan-liklarini umumiy tarzda bayon qiladilar, boshqalari esa «barcha fanlarga oid» yoki muayyan fan bo'yicha, masalan, fizika, kimyoga doir adabiyot o'qiyotganliklarini aytadilar. Birmuncha aniq javoblar ham bor: «Salomatlik to'g'risidagi oynomani o'qidim», «Opamning IX sinf uchun mo'ljallangan astronomiyaga oid darsligini o'qiyman, ko'p narsalarii tushunmayapman, ro'znomalarda bosilayotgan raketa, yo'ldosh haqidagi habarlarni o'qiyman» (astronom bo'lishni orzu qiladi), «Bolalar haqidagi va bolalar uchun mo'ljallangan kitoblarni o'qiyman» (o'qituvchi bo'lmoqchi), «Adabiyotga oid kitoblarni o'qiyman», «Dvigatellar to'g'risidagi adabiyotni o'qiyman» va hokazo.

Ko'pgina o'quvchilar kasblar bilan tanishishni shu kasblar haqidagi adabiyotni o'qish bilan cheklaydilar, mazkur faoliyatga bo'lgan o'z qobiliyatlari va qiziqishlarining barqarorligini tekshirib ko'rish uchun maktabda shunga o'xshash narsalar bilan shug'ullanishga urinib ko'rmaydilar, u yoki bu kasb uchun zarur bo'lgan o'z qobiliyatlarini qanday qilib rivojlantirish va boshqarish kerakligini bir tomonlama, sodda tasavvur qiladilar.

Biroq shunday o'quvchilar ham borki, ular bo'lg'usi kasb to'g'risida ko'proq narsalarni bilishga harakat qilib qolmay, balki unga amaliy tayyorgarlik ko'rishga ham urinadilar. Bunday o'quvchilar turli to'garaklarda, xilma-xil ijtimoiy foydali ishlarda qatnashadilar.

Xo'sh, maktab o'quvchilarining kasb tanlashdagi xatolari nimalardan iborat, bulardan eng tipiklari qanday?

1. O'quvchilar u yoki bu kasbdagi odamga munosabatni kasbning o'ziga bo'lgan munosabat bilan bir xil deb qaraydilar. Muayyan odam, uning yuksak ma'naviy xislatlari, aql farosati, dadil ishlari o'quvchiga ma'qul bo'ladi.

Bunday qoyil qolish beixtiyor sevimli qaxramon shug'ullanayotgan ishga ham o'tadi. Binobarin, o'smir unga taqlid kilish yo'lidagi muddaosida qandaydir axloqiy xislatlardagina unga o'xshash bo'lishni emas, balki o'zini ham ana shu kasbga bag'ishlashni istaydi. Bunda o'quvchi o'sha ma'naviy fazilatlar boshqa ishda ham namoyon bo'lishi mumkinligi haqida o'ziga ko'pincha hisob bermaydi.

Badiiy adabiyotlardagi, kinofilmlardagi qahramonlar ko'pincha ana shunday munosabatni tug'diradi, tanish-bilishlardan, qarindosh-urug'lardan birontasi, chunonchi o'qituvchilar taqlid qilish uchun ko'pincha namuna bo'lib xizmat qiladilar.

Taqlid qilish uchun o'qituvchi namuna bo'lgan chog'da o'quvchi unga bo'lgan yaqinligi, mehribonligini u o'qiyotgan fanga ham tatbiq etadi. Shunday ham bo'ladiki, masalan, o'quvchida biologik fanlarga bo'lgan qiziqish, havas aniq-ravshan ko'rinib turadi, lekin unga adabiyot o'qituvchisi yoqqanligi uchun u o'zining butun fikr zikrini adabiyot bilan bog'laydi.

2. O'quv fanini kasb bilan bir xil deb tushunish. O'smir maktabdagi fanlarni o'zlashtirishdagi muvaffaqiyatlariga asoslanib, ko'pincha bo'lg'usi kasbini belgilaydi. O'quvchiga adabiyot yoqib qolgan bo'lsa, bu u adabiyotni amaliy jihatdan qo'llanish bilan bog'liq bo'lgan kasblar to'g'risida tasavvurga ega bo'lmasa ham adabiyot mening sevgan fanim, deydi.

U kasbni emas, balki bilimning o'zini qiziqtiruvchi sohasinigina tanlaydi, bu sohada nimani istayotganini va nima qilishi mumkinligini mutlaqo tasavvur qilmaydi.

3. Kasbning tashqi jihatini bilangina qiziqish. O'smirlarni romantika bilan yo'g'rilgan kasblar qiziqtiradi. Ular uchuvchi, geolog, ixtirochi bo'lishni orzu qiladilar. Bu - mutlaqo tabiiy hol, albatta. Lekin o'quvchilar ko'pincha o'zlarini qiziqtirayotgan kasblarning faqat romantik jihatlarinigina ko'rib, shu kasblarga xos bo'lgan qiyinchiliklarni bilmaydilar.

Chunonchi, geolog kasbida o'quvchilarni ko'pincha sayohat qilish imkoniyati qiziqtiradi, ammo ular geologning kundalik og'ir ishini: uzoq vaqt davomida mashaqqatli kuzatishini, juda aniq o'lchashlar bilan shug'ullanish zarurligini, turli joylarda o'sha bir xil qidiruv ishini oy sayin takrorlash kerakligini esdan chiqarib qo'yadilar yoki bilmaydilar.

Uchuvchi kasbi esa ko'pincha turli jasoratlar, odatdan tashqari tez parvozlar, qahramonona qutqaruv ekspeditsiyalari, dadil uchishlar va shu kabilar haqidagi tasavvurlar bilan bog'langan. Holbuki, uchuvchilar avvalo va hammadan ko'proq

yo'lovchi, yuk va bagaj tashish bilan shug'ullanadilar, uchuvchining faoliyati esa haydovchining ishini eslatadi.

O'quvchilar u yoki bu kasb to'g'risidagi o'z romantik tasavvurlarigagina amal qilib, kasb egallashga o'zlarini chinakam tayyorlamaydilar va maxsus o'quv yurtlarida yoki tajribada kasb qiyinchiliklariga duch kelganlarida ko'pincha hafsalalari pir bo'ladi.

4. Mehnatning aqliy mazmuni va ba'zi kasblarda, ayniqsa ommaviy kasblarda o'sish imkoniyatlari haqidagi noto'g'ri tasavurning mavjudligi navbatdagi kamchilikdir. Yoshlarimiz, odatda, engil yo'llarni qidirmaydilar, balki ma'naviy xislatlarni, qobiliyatlarni, mahoratni rivojlantirish mumkin bo'lgan joylarda ishlashga harakat qiladilar. Bu esa juda soz, albatta. Lekin ayni shu sababdan maktab o'quvchilari jamiyatga zarur bo'lgan kasblar ijodiy, aqliy jihatdan o'sish uchun etarli darajada imkoniyat bermaydi, deb ana shunday kasblarni ko'pincha e'tiborsiz qoldiradilar.

Qiyim tikishda zo'r qobiliyat ko'rsatayotgan qiz qanday bo'lmasin shifokor bo'lishni orzu qilishini, dastgohda yuksak mahorat bilan ishlayotgan yigit tokarlik kasbi haqida eshitishni ham istamayotganligi singari faktlarni ayni shu narsa bilan izohlash mumkin.

5. O'z qobiliyatlariga to'g'ri baho bera bilmaslik. O'quvchi biron ishni ado etish uchun o'zida ko'proq qanday qobiliyat borligini ko'pincha aniqlay olmaydi, maktab esa bu borada unga kam ko'maklashadi. Biroq hamma joyda uning oldida barcha yo'llar ochiq ekanini, hammadan ko'ra ko'proq qiziqarli bo'lgan narsalarni qilish lozimligini unga ta'kidlaydilar. Shu boisdan kasbni umuman u tanlaydi: o'z xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olmay, ko'proq yoki kamroq yoqadimi, baribir ma'lum kasbni tanlab oladi.

Shunday hollar ham bo'ladiki, o'smir chizgan surat va rasmlar o'rtameyyor bo'lsa ham u zo'r berib rassom bo'lishga yoki matematikani yaxshi bilmasa ham san'at kasb-hunar kollejlari o'qishga kirishga harakat qiladi.

Afsuski, bunday hollar kam emas. Ana shunday yoshlar turmushda omadsizlarning, notavon xodimlarning paydo bo'lishiga olib keladi.

6 O'quvchilarning bu yoki bu kasbga zid bo'lgan o'z jismoniy xususiyatlari va nuqsonlarini nazar-pisand qilmaslik. Masalan mayda ish (Uz. DEU, Fayz-xolding, Uzavtotexxizmat, aniq asbobsoz ishlab chikarish korxonasi va shu kabi joylarda) bilan bog'liq kasblar uchun ko'rish organining zaifligi, transportda ishlash uchun to'g'ri kelmaydigan daltonizm xastaligi, o'smir geolog bo'lishni xohlasa ham lekin yuragining zaif bo'lishi, radiolokatsiyada ishlashni tanlagan yoshlarning eshitish borasidagi kamchiligi, dengizda suzish va erdagi transportning ba'zi turlarini va shu kabilar ana shunday kamchiliklar jumlasidandir. O'smirlar o'zlari tanlagan kasblarga to'g'ri kelmaydigan bu nuqsonlarini bilmasliklari oqibatida mos bo'lmagan kasblar bo'yicha ishga yoki tegishli o'quv yurtlariga qabul qilmaganlarida juda ham xafa bo'ladilar, tushkunlikka tushadilar.

7. O'rtoqlarining ta'siri bilan kasb tanlash. O'quvchi o'z istaklarini ro'yobga chiqarishni o'ylab ham ko'rmagan bir paytda uning sinfdosh o'rtoqlari kasb tanlash haqida fikr yuritadilar. O'quvchi bunda o'rtoqlaridan ajralib qolishni xohlamaydi chunki ularning orzulari yorqin, jozibalidir. Shu tariqa o'quvchi «Men ular bilan birga bo'laman, chunki menga baribir» deydi. Keyinchalik esa u qiynala boshlaydi, azob chekadi: noto'g'ri kasb tanlaganiga pushaymon bo'ladi, o'zini qiziqtirmagan, o'ziga yoqmagan kasbda ishlayotganidan xafa bo'ladi.

8. Tasodifiy sabablar ta'siri ostida kasb tanlash. Ba'zan o'smir mexanika ishlab chiqarish korxonasi xonadonimizga yaqin bo'lgani uchun chilangar bo'lib ishga kirdim, deydi. Ammo o'zi bu kasbni uncha yoqtirmaydi. Pedagogika yo'nalishdagi o'quv muassasiga kirishga konkurs uncha katta bo'lmaganligi yoki keyinchalik boshqa oliy o'quv yurtlariga o'tqazib ketaman degan fikr bilan bilim dargohida o'qishga qaror qildim, deyishadi ayrim yoshlar. Biroq ular o'qituvchi bo'lishni hayollariga ham keltirmagan bo'ladilar.

Ba'zan yigit yoki qiz laborant bo'lib ishga kirdim, chunki tanishlarim yordam qildi, deyishadi. Lekin bu ishning o'ziga manzur bo'lish-bo'lmasligini sira ham o'ylashmaydi.

O'smirlarning etarli darajada tajribaga ega bo'lmaganliklari va katta yoshdagi kishilarning durust, malakali yordam bermaganliklari oqibatida kasb tanlashdagi bunday xatolari oldini qanday qilib olish mumkin?

Bunga faqat bir xil javob berish mumkin: bu borada katta yoshdagi kishilar bir maqsadga qaratib, muttasil, malakali yordam berishlari kerak.

O'smirlar esa ana shu yordamga tayanib, kelgusidagi hayot yo'li to'g'risidagi masalani mustaqil hal qilishlari lozim. Ommaviy maktab sharoitida ana shunday yordamni tashkil qilib, uning quyidagi asosiy vazifalarini nazarda tutish kerak:

-VIII -IX sinflarning o'quvchilarida kasb tanlash masalasiga jiddiy va mas'uliyatli munosabatda bo'lishni tarbiyalash;

- o'smirlarning, qiziqishlari va qobiliyatlarini, fiziologik va psixologik xususiyatlarini hamda -imkoniyatlarini o'rganish, har bir o'quvchi o'z hayotini bag'ishlashni istaydigan faoliyat sohasini belgilab olishida unga yordamlashish;

- V-IX sinflarning o'quvchilari ana shu sinflarda to'rt yil mobaynida ta'lim olgan chog'larida ularni xalq xo'jaligimizning asosiy kasblari bilan asta-sekin tanishtirish, ularda asosiy kasblarning sohibi bo'lgan odamlar faoliyatining xususiyatlari to'g'risida to'g'ri tasavvurlarni shakllantirish, hozirgi vaqtda davlat, viloyat, tuman g'oyat muhtoj bo'lgan ommaviy kasblarga katta qiziqish uyg'otish lozim. Buning uchun har bir o'quvchini qiziqtiradigan kasb bilan chuqur tanishtirish, tanlab olinadigan mehnat sohasida muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan malaka va xislatlarni hosil qilish, shu kasbga barqaror qiziqishni, tanlangan faoliyatga o'xshash bo'lgan ishda o'z imkoniyatlarini maktabdayoq tekshirib ko'rish istagini tarbiyalash yuzasidan puxta ishlashni tashkil qilish zarur.

Korxonalar va tashkilotlar, jamoa xo'jaliklari va davlat xo'jaliklari mustaqil iqtisodiy munosabatlarga o'tishi va ularda mulkchilikning muayyan turi tashkil qilinishi hamda ishning boshqa shakllari joriy etilishi tufayli kasbga yo'naltirish muammolariga munosabatlarni o'zgartirish to'g'risidagi masala ham ko'ndalang bo'lib qolyapti. Shunga muvofiq tarzda kasbga yo'naltirish vazifasi va V-IX sinflarda o'quvchilarni kasb tanlashga tayyorlash ishi ham boshqacha tashkil

etilishi lozim. Bunda barcha o'quvchilar kasblar bilan keng va puxta tanishtirilishi, qobiliyatlari va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq ularning muayyan faoliyat turiga bo'lgan barqaror qiziqishlarini aniqlash, kasbga oid guruh tarzida va yakka tartibda maslahatlar o'tkazish, IX sinfni tamomlagandan keyin maxsus o'quv yurtlariga o'qishga kirishni xohlovchi yoshlarning o'quv yurtlarini tanlashida ko'maklashish lozim.

Yangi iqtisodiy tafakkur hukm surgan hozirgi sharoitda kasbga yo'naltirishda tarbiyaviy yondashuvning asosiy xususiyatini va bu sohada olib borilayotgan ishni umuman shaxsni shakllantirish ishining bir qismi hisoblanadi. Darhaqiqat, kasb tanlash real voqealikdan ajralgai tasodifiy faoliyat emas. Yigit va qizning qanday qarorga kelishi va ular bu qarorni qanday qabul qilishi ko'pgina omillarga: bozor iqtisodiyotining mutaxassislarga bo'lgan talab-ehtiyojlari muhimligiga, mazkur joyda ish kuchiga bo'lgan talablarga va ish sharoitlariga, xalq xo'jaligi uchun mutaxassislar tayyorlaydigan o'quv yurtlarining mavjudligiga va ularda tanlovlarning kattaligiga bog'liq. Kasb tanlash oilaviy ahvol, yashash joyi, kasblarning bir xilda ommabop bo'lmasligi va shu kabilarga bog'liqdir.

Lekin kasb tanlashni muhitdagi shart-sharoitlarigina belgilamaydi.

O'quvchilar bilan aloqada bo'layotgan shaxslarning ta'siri ham katta ahamiyatga egadir. O'smirlarning hayot yo'lini belgilab berishda ota-onalarning roli naqadar katta ekanligi hammaga ma'lum. Ko'pincha o'quvchilar u yoki bu ishga do'stlari, o'rtoqlari, qarindosh-urug'lari, tanish-bilishlarining maslahati bilan kiradilar. Bu borada maktabning ta'siri ham kam emas. Nihoyat, o'quvchilardan so'rash ko'rsatganidek, bu sohada ijtimoiy axborot vositalari: vaqtli matbuot, radio, televidenie, adabiyotlar katta rol o'ynaydi.

Tabiiyki, atrofdagi kishilar va vaziyatlarning ta'siri kasb tanlashni shakllantiradi. Lekin bunda shaxs ularni turlicha qabul qilishi va baholashi mumkinligini hisobga olmaslik mumkin emas. Masalan, o'quvchilar o'zlari uchun eng yaqin kishilar bo'lmish ota-onalarining istagi bilan hisoblashmasdan kasb tanlashlari mumkin. Atrofdagi kishilarning fikriga qaramasdan kasb tanlash hollari mavjud. Bunga sabab shuki, kasb tanlash muhit ta'siriga passiv javob sifatida emas,

balki ongli harakat sifatida ro'y beradi. Bunda tashqi ta'sirlar qayta ishlanadi va idrok qilinadi. Kasb tanlashda onglilik darajasi shaxs kasbni qanday tanlashiga, u jamiyat talablarini, individual xususiyatlar va qiziqishlarni qanchalik hisobga olishiga bog'liq bo'ladi. Binobarin, kasbni ongli ravishda tanlash shaxsning muayyan «etukligi»ni, xususan ma'lum umumiy ma'lumot darajasiga ega bo'lishni, mehnatga tayyorgarlik, ishlashga shaylik, kasb tanlashga qiziqish, mayllar, ijtimoiy jihatdan qimmatli bo'lgan sabablar o'z qobiliyatlariga o'zi to'g'ri baho berish va shu kabilarning mavjudligini ko'zda tutadi.

Shaxsning xulq-atvori uchun asos bo'ladigan uning fazilat va xususiyatlari birdan namoyon bo'lmaydi va o'zidan-o'zi vujudga kelmaydi.

Odatda, bu fazilat va xususiyatlar shaxsning uzoq vaqt davomidagi kamoloti mahsuli, ta'lim va tarbiya sharoitida shaxs faoliyatining natijasidir. Kasb tanlash bundan mustasno emas. Kasb tanlash ham shaxsning bundan oldingi butun kamol topishi bilan tayyorlangan. Shaxsning shakllanish natijalari uning kasb tanlashga kanday yondashishiga ta'sir o'tkazadi. Binobarin, kasbga yo'naltirishni o'quvchilarga ta'lim va tarbiya berishdan iborat umumiy ishdan tashqari ko'rib chiqish yaramaydi. Kasbga yo'naltirish maxsus vazifaga qaratilgan bo'lsa ham, unga ayrim «tadbirlar» deb qarash mumkin emas. Kasb tanlashga tayyorgarlik masalasini maktab o'quvchilariga ta'lim va tarbiya berish jihatida deb qarash kerak.

Shu nuqtai nazardan, masalan, kasbga yo'naltirishni yoshlarning fakat kasbiy qobiliyatlarini aniqlashga va qobiliyatlari bo'yicha kasb tanlashda ularga yordam berishga qaratilgan faoliyat, deb hisoblash noto'g'ri bo'lur edi.

Kasb tanlashda qobiliyatlarning muhim ahamiyat o'ynashini hech kim inkor qila olmaydi. Lekin bunda shaxsning boshqa jihatlarini xam nazarda tutish lozim.

Kasbga yo'naltirish muammosini shaxsning faqat qiziqishlarini yoki tipologik xususiyatlarini hisobga olib hal etish yo'lidagi urinishlarni ham noto'g'ri urinishlar, deb hisoblash kerak. Masalan, qiziqishlar shaxsning maqsadini ifodalasa ham, lekin uning kasbiy jihatdan muhim xususiyatlari va hislatlarini to'liq aks ettirmaydi. Bundan tashqari, qiziqishlar tez-tez o'zgarib turadi va hamma vaqt ham etarli darajada asoslangan bo'lmaydi. Shu narsani ham yoddan chiqarmaslik

kerakki, yoshlarning kasbiy qiziqishlari jamiyatning talab-ehtiyojlariga mos bo'lib tushmasligi mumkin.

Yuqorida aytilganlarning hammasini kasbga yo'naltirish ishida odamning shaxsiy xususiyatlarini o'rganishning rolini kamsitishdir, deb talqin qilish yaramaydi. Aksincha, odamning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olmay turib, shaxsning sobitqadam shakllanishiga erishib bo'lmaydi.

O'quvchilarning shaxs xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari, xarakterini, jismoniy kamolotini bilish o'quvchilarni faoliyatning qaysi bir turiga tayyorlash maqsadga muvofiq ekanini belgilash uchun zarur. Bunda odam o'zining tabiiy xususiyatlari bilan belgilangan ezgu kasbni qidirish va-zifasi o'rta qo'yilayotgani yo'q, balki tarkib topgan psixologik xususiyatlar va jismoniy belgilar bo'yicha shu odam uchun birmuncha maqsadga muvofiq bo'lgan kasbiy faoliyatning umumiy xarakteri yoki kasblar tipigina aniqlanadi. Shaxsni o'rganish haddan tashqari bir tomonlama tusga ega bo'lmasligi lozim, chunki bu hol uning kasbga yaroqliligiga baho berishda va uning kamol topishi yo'nalishini belgilashda noto'g'ri xulosalar chiqarishga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, maktabdagi butun ta'lim va tarbiya tizimi o'quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlashni ta'minlaydi. O'quvchilarni kasb tanlashga tayyorlash umumiy politexnik va mehnat ta'limi jarayonida, sinfdan tashqari va maktabdan tashqari ish jarayonida olib boriladi.

Shunday qilib, kasbga yo'naltirish ishining mazmuni:

- politexnik ta'lim, maktabdan tashqari va sinfdan tashqari ish jarayonida o'quvchilarni bozor iqtisodiyotining turli tarmoqlari (sanoat, transport, aloqa, qurilish, uy-joy kommunal xo'jaligi, qishlok va o'rmon xo'jaligi, sog'likni saqlash, ta'lim, madaniyat va san'at, ijtimoiy-iqtisodiy soha, savdo umumiy ovqatlanish va xizmat ko'rsatish sohalari), eng ommalashgan kasblar bilan tanishtirishni:

- ishlab chiqarish sharoitlarida turli ishlarni bajarish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarni o'quvchilarga singdirishni, mehnat ta'limi jarayonida ularda kichik mutaxassislar kasblariga qiziqishni tarbiyalashni;

- bolalarning texnik ijodkorligi, tajribachilik va ta'lim-tarbiya ishining boshqa shakllari jarayonida o'quvchilarda kasbkorlik qobiliyatlarini, mayllarini va qiziqishlarini rivojlantirishni;

- o'quvchilarda ishchi kasblariga qiziqish va hurmat bilan qarashni tarbiyalashni, o'quvchilarni ana shu kasblarni tanlashga tayyorlash hamda maktab, oila va ishlab chiqarishning birgalikda ish olib borish tizimida mehnat va kasbiy an'analarni qo'llab-quvvatlashni;

- pedagogik maslahatlar berish yo'li bilan kasbni to'g'ri tanlashda o'quvchilarga yordam berishni o'z ichiga oladi.

Maktab o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonida ularda kasbga bo'lgan qiziqishlar va ideallarning axloqiy asoslarini, kasb tanlashning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan vaj-sabablarini shakllantiradi.

Kasbga yo'naltirish ishi - butun pedagoglar jamoasining ishidir. Bu ish ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi bo'lib qolishi lozim. Shu bilan birga bu ishni muvaffaqiyatli olib borish uchun umumiy ta'lim maktabi imkoniyatlari doirasidan kelib chiqadigan maxsus ish shakllarini joriy etish zarur. Bunday ish shakllariga, avvalo, aniq kasblarga oid mehnat mazmuni va shu kasblarning odamga qo'yadigan o'ziga xos talablari to'g'risidagi axborot, ish va kasbga o'rgatish sharoitlari haqidagi, korxonalarda va ta'lim muassasalarida kadrlarga bo'lgan talablar to'g'risidagi axborot, kasblar haqida maslahatlar berish kiradi. Shuning uchun ham maktab o'quvchilari bilan kasbga yo'naltirish ishini o'tkazishga korxonalarini, jamoatchilikni, ommaviy axbo-rot vositalarini jalb qilish, kasbga oid maxsus maslahat punktlarini tuzish kerak bo'ladi, bunday punktlarda o'quvchilar va ularning ota-onalari kasb tanlash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni olishlari mumkin. Bularning hammasini kasbga yo'naltirish xizmati deb atash mumkin. Bunday xizmatning vazifasi - o'quvchilarni aniq kasbga yo'naltirish masalasini to'g'ri hal qilishda maktabga yordam berishdan iboratdir.

Kasbga yo'naltirish ishiga tarbiyaviy yondashuv g'oyasi yangi g'oya emas, albatta. Bu borada vujudga kelgan nazariya va amaliyot ikki yo'nalish bo'yicha:

bir tomondan, kasbiy qobiliyatlarni tashhiz qilish yo`nalishi, ikkinchi tomondan, qobiliyatlarni rivojlantirish, kasbga bo`lgan qiziqishni tarbiyalash yo`nalishi bo`yicha rivojlanmoqda. Chunonchi, tashhiz qilish yo`nalishi odamning qobiliyatlari tug`ma va uning tabiiy asosini na ta'lim berib, na tarbiyalab, na faoliyat jarayonida o`zgartirib bo`ladi, degan fikrga asoslanadi. Shu boisdan odamning kelajakdagi kasbi oldindan belgilab qo`yilgan, uni imkoni boricha barvaqt payqash kerak. Shu munosabat bilan odamning kasbga yaroqliligini aniqlash va xodimlarni o`tkazilgan tekshirish natijalariga qarab ish o`rinlariga joylashtirish kasbga yo`naltirishning asosiy vazifasidir. Bu natijalar inson uchun ma'lumot darajasini va ixtisosini ham oldindan belgilab berishi lozim.

Tug`ma qobiliyatlar to`g`risidagi ta'limot tarafdorlari shaxsni o`rganish metodi sifatida testlarni8 tilga oladilar va ularni birinchi o`ringa qo`yadilar.

Ma'lumki, nazariy kontsepsiya tadqiqot metodikasinigina emas, balki ish tajribasi(amaliyot)ni, shuningdek ma'lum darajada uning tashkil etilishini oldindan belgilab beradi. Ana shu yo`nalish tadqiqotchilari kasb uchun odamlarni tanlash kasbga yo`naltirish ishining asosiy shaklidir, deb hisoblaydilar. Bunda kasb uchun odamlarni tanlash ishga joylashtirish uchun nomzodlarni «elakdan o`tkazish» sifatida tushuniladi: qobiliyatlarning ishlab chiqilgan normalariga mos bo`lgan odamlar qabul qilinadi, zarur ko`rsatkichlarga mos kelmagan kishilar esa ishga olinmaydi.

Qobiliyatlar - odam boshlang`ich tabiiy belgilari va uning faoliyati natijalarining «qorishmasi»dir; faoliyat natijalari «qurilish materiali» sifatida qobiliyat qatoriga kiradi (S. L. Rubinshteyn); binobarin, kasbga yaroqlilik ham muayyan darajada faoliyat natijasidir.

Inson qobiliyatlarining rivojlanishi va mehnatning kasblar bo`yicha taqsimlanishi - turli manbalarga ega bo`lgan va turli qonuniyatlarga bo`ysungan jarayonlardir: tabiiy iste'dod nishonalarida ham, oilada tarbiyani umuman rivojlantirish, maktabda ta'lim berish sharoitlarida ham kelgusidagi kasbkorlik talablari asosida qobiliyatlarni shakllantirishni tabaqalashtiruvchi muhim omillar yo`q.

Kasb ishlab chiqarish va ijtimoiy munosabatlarning tarkib topgan doimiy tizimi sifatida qaralmasligi kerak, u texnikaning rivojlanishiga, texnologiyaning takomillashib borishiga va shu kabilarga qarab o'zgaradigan tarixiy kategoriyadir, nisbatan qisqa vaqt ichida hozirgi zamon kasblarining qiyofasi jiddiy o'zgaradi, ayni mahalda inson qobiliyatlarida biron-bir keskin o'zgarishlar ro'y bermadi.

Kasbga yaroqlilikka odam psixofizik xususiyatlarining kasbkorlik faoliyati talablariga mosligi deb qarash yaramaydi; odam mehnatda o'zining ijtimoiy maqsadlari, qiziqishlari, xarakter xususiyatlari va shu kabilarning butun xilma-xilligi bilan shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbga yo'naltirish - pedagogikaning muhim bo'limidir. Demak, pedagogikaning shakl va metodlari kasbga yo'naltirish ishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

8-Mavzu: Kasb hunarga yo'naltirish ishining asosiy yo'nalishlari va bosqichlari.

Reja:

1. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining asosiy yo'nalishlari va ularning mazmuni.
2. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining mazmuni:
3. Kuzatish; diagnostik suhbatlar; birinchi bosqich - 1-4 sinf; ikkinchi bosqich - 5-9 sinf; uchinchi bosqich - 10-11 sinf yoki akademik litsey, kasb- hunar kolleji.

Tayanch so'zlar:Asosiy yo'nalishlar va ularning mazmuni. Kuzatish; diagnostik suhbatlar; Kasb hunar maktabi

Kuzatish.

Diagnostik suhbatlar.

Birinchi bosqich – maktabgacha ta'lim yoshi.

Ikkinchi bosqich – 1-4 sinflar.

Uchinchi bosqich - 5-7 sinflar.

Turtinchi bosqich – 8-9 sinflar.

Beshinchi bosqich – akademik litsey, kasb hunar kolleji.

Respublikamiz mustaqillika erishgandan keyingi yillarda ta'limni isloh qilish bo'yicha ko'pgina qaror va qonunlar qabo'l qilindi, ularda o'quvchilarni kasb tanlashga yo'naltirish vazifalari ham yetarlicha o'z ifodasini topmoqda. Bunga Xalq ta'limi vazirligining 2002 yil 10 oktabrdagi 153 sonli buyrug'i asosida o'quvchilarni kasb - hunarga yo'naltirish tizimini takomillashtirishning Yangi qonsepsiyasini ishlab chiqildi va tasdiqlandi.

Hozirgi kunda kasbga yo'naltirishdan maqsad – o'sib kelayotgan yosh avlodni kasbni (kasblarning tiplari, turkumlari, gruppalari, bo'limlarini) ongli ravishda tanlashga tayyorlashdir. Ko'zatish – o'quvchilarni o'rganishning keng ommalashgan metodidir. Bu metod muayyan maqsadni ko'zlaydi, ish reja asosida olib boriladi, kuzatishning yakunlovchi natijalari qayd qilinadi. Insoning ilmga bo'lgan chanqoqligini qondiruvchi birinchi ziyo chashma bu maktabdir. Maktabda o'quvchi shaxs sifatida shakllana boshlaydi. Unda dastlabki kasbiy xissiyotlar yuzaga keladi. Bular mehnatsevarlik, mehnat qilish zarurligini tushunish va anglash, o'z ishini rejalashtira va nazorat qila bilish, ish o'rnini to'g'ri tashkil qilish, iqtisodiy- tejamkorlik, sabr – toqatlilik, talabchanlik, topshiriqni bajarishning eng oqilona usuli (yetti o'lchab, bir kes) tanlab ola bilish hamda vaqtni tejash va shu kabildir. Bolalarni kasblar olamiga asta – sekin olib borish, ularni shu olamda mo'ljal olishga o'rgatish zarur.

O'qituvchi – o'quvchini darslarda kuzatish, u bilan suhbatlashish, bola faoliyati mahsulini tahlil qilish jarayonida uning ba'zi xususiyatlarini qobiliyat,

qiziqish, moyilliklarni payqab oladi, bu xislat va fazilatlarni shakllantirib bo'lar kasbni belgilashda asosiy omil bo'lishi mumkin. Bolaning kasbiy muhim xislat va fazilatlarini barvaqt aniqlash va esa keyingi o'z xususiyatlariga qarab kasbni to'g'ri tanlash, uni muvoffaqiyatli ravishda o'zlashtirish, mehnatda yuksak natijalarga erishish imkonini berishi mumkin.

Ko'pincha mustaqil Xamdo'stlik mamlakatlari hamda Respublikamiz olimlari o'tkazgan ilmiy – tadqiqotlarida bolajonlarning rayiga, hoxish – istagiga, intilishini uch bosqichda tajriba – sinov ishlarini umumlashtirib tahlil qilmokdalar.

Diagnostic suxbatlar – yakka tartibda yoki jamoa tarzda o'tkazilishi mumkin. Psixolog olim K.M.Gurevich 3-4 yoshli bolalarda motivlarning birlamchi tobeligi va dastlabki irodaviy harakatning paydo bo'lishini tatbiq etib, bolaga jimjimador uyinchokni olishdan – oldin o'zi yoktirmagan ishni bajarish topshirig'ini bergan. Olingan ma'lumotlardan qo'yidagilar ma'lum bo'ldi: a) – maktabgacha yosh davrida ezgu orzular yo'lida harakat qilish imkoniyati tug'iladi; b) – ushbu orzularning bevosita bog'liq sabablari bevosita sabablarga qarganda ertaroq paydo bo'ladi; v) – bevosita idrok qilinadigan narsalarga aloqador hoxishni bajarishga qaraganda, narsaning o'ziga aloqador hoxishni bajarishni muayyan muddatga kechiktirish osonroq. Xulosa qilib buning zahirida bolaning mayinligi, niyati, orzusi, kasbga qiziqishi, hoxish – istagi va tilaging mazmuni hamda xususiyatidagi o'zgarishlar yotadi. Maktab o'quvchilarining tahminan 25-30% foizida tanlangan kasbga nisbatan kasbga barqaror qiziqishlar boshlang'ich kichik yoshlaridayoq shakllanar ekan.

O'qituvchining vazifasi: - o'quvchilarning qiziqishlarini mumkin qadar oldinroq aniqlashda va davlat, xokimiyat, maxalla, oila talab – ehtiyojlariga muvofiq shu qiziqishlarni rivojlantirishda, inson shaxsini xar tomonlama uygun barkamol toptirish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iborat.

O'quvchini mehnat qilishga o'rgatish, nafaqat mehnatni sevrishga u bilan shunday uygunlashishiga ko'niktirish kerakki, mehnat uning vujudiga singib ketsin. Ularni kasb hunarga yo'naltirish, orkali biror kasb egasi bo'lishida,

o‘quvchilar mehnatisiz biror – bir narsaga erisha olmasliklarini tushunib yetsinlar (4 – shakl) da ifodalangan.

1. Maktabgacha ta’lim yoshidagi (birinchi bosqichda) bolalar ta’lim – tarbiyasiga qo‘yiladigan Davlat ta’lim standarti talablarida ham maktabgacha yoshdagi bolalarning odob – ahloqi va mehnatga layoqatliligi jihatdan yetuk komil inson bo‘lishiga katta e’tibor beriladi. Bolalar ilk yoshdan boshlab mehnatsevar bo‘lish va boshqalar mehnatni qadrlash kabi odatlarga o‘rgatiladi. Mana shu odatlar bolani odob-ahloqli, mehnatga moyillik qilib tarbiyalash mazmunining asosini tashkil etadi. Odob – ahloqi va mehnatga layoqatliligiga oid egallashlari zarur bo‘lgan minimal talablari:

- kattalar mehnatini qadrlash lozimligini bilish;
- o‘ziga ishonish;
- o‘z – o‘ziga xizmat qilish;
- uyda yoki bog‘cha xovlisida yengil yumushlarni bajara olish;
- maxallada yoki tomorqada mehnat qilayotgan kattalarga ko‘maklashish;
- o‘yinchoklarni va xona anjomlarini o‘z joyiga qo‘yishni bilish;
- mehnatsevar bo‘lish yaxshi odat ekanligini anglash va x.k.lar amalga oshirilsa, boshlang‘ich kichik yoshdagi, o‘rta yoshdagi, katta yoshdagi, akademik litsey, kasb-hunar kolleji bosqichlarning asosi hisoblanadi.

2. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish yosh ikkinchi bosqichi (boshlang‘ich kichik yoshdagi) qo‘yidagi mazmuni ega bo‘ladi:

Boshlang‘ich I-IV sinf o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishdan maqsad ularni mehnat, kasb turlari, yo‘nalishlari bilan tanishtirib borish va o‘quvchilarda kasb faoliyatiga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishdan iborat. Bunga erishish uchun ularda mehnat va kasb olami xaqida tasavvur paydo qilish, - o‘quvchilar bilan «Kim bo‘lsam ekan», «Kasbim-faxrim», «Kasb tanlash- hayot ko‘zgusi» kabi mavzularida suhbatlar, bahslar munozaralarni tashkil qilish; o‘z-o‘zini baholay bilish malakalarini hosil qilish; - intellektual va hissiy irodaviy hislarni rivojlantirish: Bu yoshdagi bolalar mehnatga halol munosabatda bo‘lishlari uning

xayotdagi va jamiyatdagi rolini tushuna bilishlarida, har qanday ish bajarish uchun intiluvchanlik, tabiat, atrof-muhitga va uning boyliklarini saqlash va boshqalarda.

5. Uchinchi bosqich (5-7 sinflar) o'rta yoshdagi o'quvchilarda kasb tanlash va jamiyatda o'z-o'rnini belgilash bilan bog'liq xolda o'zida bo'lgan qiziqish, qobiliyat va ma'naviy-moddiy qadriyatlarni anglashga zamin yaratish. Bo'lg'usi kasbiy faoliyatlar bu yoshdagi o'quvchilar uchun xayotdagi o'z o'rnini aniqlash va tayyorlashda turtki, o'z shakllanish imkoniyatlarini ochishi va kasb tanlashi uchun zarur bo'ladi.

6. To'rtinchi bosqich (8-9 sinflar) katta yoshdagi o'quvchilarini kasb tanlashga yo'naltirish ishlarining mazmuni shaxsning ma'naviyfazilatlarini hamda xislatlarini va jamiyat oldidagi burchi, javobgarlik xislatlarini shakllantirish bilan ajralib turadi. Bu esa ularda tashabbus bilan chiqish, mustaqil qaror qabo'l qilish, hatti – harakatlari natijasida bilish va o'zining faoliyati nimaga olib kelishini sezishi bilan belgilanadi.

7. Beshinchi bosqich (akademik litsey, kasb hunar kolleji) talabalarning kasb hunarga moyilligini, layoqatlarini, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish, ularga tanlangan yo'nalishlari (Metal va unga ishlov berish, yog'ochga va unga ishlov berish; Gazlamalarga ishlov berish; Ozik – ovkat mahsulotlariga ishlov berish; qishloqxo'jalik asoslari; Xalq hunarmandchilik)bo'yicha bir yoki bir necha zamonaviy kasblarni egallash imkonini beradi. Xalqimizda ilmu - hunar ulug'lanib kelgan. Agar inson biron – bir kasbni mukammal egallasa, hunar unga huzur bag'ishlaydi.

Takrorlash uchun savollar.

Kasb tanlashda kuzatuvni olib borish uslubi nimadan iborat?

2. Kasb tanlashda diagnostik suhbatlar mazmuni nimadan iborat?

3. Kasbga yo'naltirish ishlarining mohiyati va mazmunini yoritib bering?

Tayanch iboralar:

Ko'zatish.

Diagnostik suhbat.

Anketalar.

9-Mavzu. Kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha ta‘lim muassasasi jamoasining faoliyati.

Reja:

1. Ta‘lim muassasasi rahbari, direktorning o‘quv va ma‘naviy-ma‘rifly ishlar bo'yicha muovnlari
2. Fan o‘qituvchilari, sinf rahbari, o‘quv muassasalari psixologi, ta‘lim muassasasi vrachining kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha faoliyati.
3. Sinf rahbarining kasb-hunarga yo‘naltirishdagi o‘rni.

Tayanch so‘zlar: Ta‘lim muassasasi. Fan o‘qituvchilari. Sinf rahbari. Kasb-hunarga yo‘naltirish

Ta‘lim muassasi o‘quvchilariga kasblar to‘g‘risida malumotlar berishga quyidagilarni kiritish mumkin: o‘quvchilarda mamlakat va xudud uchun zarur bo‘lgan kasblar, kasb-hunar kollejlarida mavjud ixtisosliklar to‘g‘risida tasavvurlarni rivojlantirish: ularni ushbu ixtisosliklarga qiziqtirayotgan ixtiyoriy majburiy talim yo‘naltirishini tanlashlariga amaliy maslahatlar berish: shaxsning individual xususiyatilari bilan kasblarni insonga qo‘yadigan talablarga mos kelmasligini anglashiga yordamlashish va boshqarish.

Xona sharoitida kasblar to‘g‘risida axborot malumotlar berish shakllari xilma-xildir: mehnat qahramonlari bilan uchrashuvlar, kasblar bo‘yicha tanlovlar, bahslar, ko‘rgazmalar uyushtirish, kasblar tasniflagich, kasblar tanishtirish, sinf soatlari o‘tkazish va hakazolar.

Xona bazasida yuqori sinf o‘quvchilari uchun "Kasb tanlashning psixologik-pedagogik asoslari", "Maktab o‘quvchilarining ixtiyoriy majburiy talim yo‘naltirish ongli tanlashga tayyorlash" kabi fakultativlarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Hududda joylashgan kasb-hunarlar to‘g‘risida, kollejlar, litseylar

to'g'risidagi targ'ibot ishlari ham xonada olib borilishi ijobiy natijalar beradi. Bunda o'quvchilarga xududiy iktisodiy tuman uchun zarur kasblar, ixtisosliklar bo'yicha malumotlar beriladi, bu kasblarni egallashi lozim bo'lgan kasb-hunar kollejlari hayoti bilan tanishtiriladi, ochiq eshiklar kunlari, xona uchun kollejlarda to'g'risidagi albomlar, diafilmlar, filmlar ko'rish va hakazolar, sayoxatlar, ishlab chiqarish ustalari va kollej o'quvchilari bilan uchrashuvlar vaqtida kasb egallash va o'rta malumot olishning afzalliklarini tushuntirib berish kabilar.

Kasbga yo'naltirish xonasining yana bir asosiy vazifalaridan biri kasb tanlash bo'yicha ta'lim muassasi o'quvchilari bilan birga induvidual ish olib borish xisoblanadi. Xona mudiri bu ishni sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari, ota-onalar, ta'lim muassasi shifokori, tuman psixologik - pedagogik tashxis markazi bilan hamkorlikda olib boriladi. Uning vazifasi o'quvchilar shaxsini o'rganishda o'qituvchilarga yordam berish, kasbni ixtiyoriy majburiy ta'lim yo'nalishini mustaqil tanlashda ta'lim muassasi o'quvchilarning faolligini oshirish yo'llari to'g'risida o'qituvchilar uchun tavsiya ishlab chiqish o'quvchi kasb tanlashga qiynalayotgan xollarda maslahat berishdan iborat.

Kasbga yo'naltirish xona mudiri (rahbari) ta'lim muassasi psixologi yoki tuman tashxis markazi psixologi bilan hamkorlikda o'quvchilar bilan kasbga yo'naltirish ishini olib borishning muvafaqiyati ko'p jihatdan ularning malakalari qay darajadagiga bog'liq ayniqsa konsultantning ta'lim muassasi kasbga yo'naltirish ishlari umumiy asoslari to'g'risidagi bilimlarining chuqurligiga, individual tavsifnomalar tuzishi, o'quvchilar, ularning ota-onalari, o'qituvchilar bilan shaxsiy maslahatlar olib borishi, kasb maslahatlarga oid xulasolar chiqara olishiga bog'liq.

Maslahatchi ishini shartli ravishda ikki bosqichga bo'lishi mumkin:

birinchi bosqich - o'quvchining biror bir ish faoliyatidagi muvofiqligini aniqlash maqsadida uning shaxsini har tomonlama o'rganishi, yani uning individual xususiyatlarini tashxis qilish;

ikkinchi bosqich - kasbni (ixtiyoriy majburiy talim yo'nalishini) asosli tanlovga tayyorlash.

SHaxsni individual xususiyatlarini tashxis qilishning majmuaviy metodlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Sinfda va sinfda tashqari ishlarda kuzatish. VII-IX sinf o'quvchilari, ularning ota-onalariga anketa - so'rovnomalar tarqatish, individual suxbatlar, psixologik testlar o'tkazish va x.k.

Mazkur metodlar yordamida olingan barcha ma'lumotlar "Kasbkonsultatsiya xaritasi" da umumlashtiriladi. Uquvchilarning qiziqishlari moyilliklari, qobiliyatlariga, individual xususiyatlariga qarab kasb yo'nalishi to'g'risida konsultatsiyaning dastlabki xulosasi chiqariladi va ularning kasb tanlashi uchun psixologik-pedagogik maslahat beriladi.

O'quvchilarning ijodiy fikrlashini va mustaqilligini oshirish maqsadida quyidagi mavzularda insholar, referatlar tavsiya etish mumkin:

1. Bozor iqtisodiyoti va kasblar.
2. Xalq xo'jaligi uchun zarur bo'lgan kasblar.
3. Xudud uchun zarur bo'lgan "odam - odam", "odam - texnika" turkimidagi kasblar.
4. "Odam-tabiat", "odam-belgi tizimi" va "odam-badiiy obraz" turkimidagi kasblar.
5. Kasblarni insonga qo'yadigan psixofiziologik talablari.
Kasblarga yaroqlilik .
6. Mamlakat uchun ustivor yo'nalishidagi kasblar.
7. "Talim to'g'risida"gi Qonunda va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da yoshlarni kasblarga yo'naltirish va tayyorlash muammosining qaralishi.
8. Uzlüksiz kasbiy talim tizimi.

Ilova 1

Mehnat va kasbga yo'naltirish xonasida olib boriladigan o'quv metodik ishlarning taxminiy rejasi

	Ishlarning mazmuni	Baja	Javobgarlar
--	--------------------	------	-------------

		rilishi	
	2	3	4
	Tashkiliy ishlar		
	Maktab pedagogik jamoasi tarkibidan o'qituvchilar, metodistlar, ishlab chiqarish ilg'orlari, mahalla oqsoqollari tibbiyot xodimlaridan iborat o'quvchilarni kasblarga yo'naltirish ishlari bo'yicha komissiya tuzish.	sent yabr	O'quv muassasidirektori, Xona mudiri.
	"Kim bo'lsam ekan?" maktab gazetasini muxarririyatini saylash va muntazam chiqarilishini taminlash.	sent yabr	O'quv muassasidirektori, Xona mudiri.
	Hudud uchun kadrlar extiyojini uch,besh vao'n yillikdagi istiqbollarini aniqlash va o'rta maxsus,kasb-hunar talimimuassasalari bilan umumiy o'rta talim maktablarini kasbga yo'nal-tirish bo'yicha hamkorlikdagi ishlarini doimiy olib borish.	sent yabr	Kasbga yo'naltirish bo'yicha komissiya
	Urta maxsus, kasb -hunar talimi muassasalariga sayohatlar tashkil	Doi mo	Sinf raxbari
	Kasbga yo'naltirish ishlari bo'yicha radio eshitirishlar tashkil etish	Kasb gayo'naltir ish Haft	Xona mudirlari

		aligio'tkaz iladi- Gan vaqtlar	
	Maktabning predmet o'qituvchilarining sinf rahbarlarining va to'garak rahbarlarining kasbga yo'naltirish bo'yicha ishlar olib borganligi hisobotlari xaqqoniyligini tekshirish.	har chorak yakunida umumiy ukuv yili oxirida	Maktab direktor: xona mudiri.
	"Bular bizning faxrimiz". "Kasb tanlashda adashmang" stendlarini tayyorlash	deka br	Xona mudiri Mehnat ta'limi o'qituvchisi.
	Kasbga yo'naltirish va mehnat tarbiyasi to'g'risidagi adabiyotlarini kutubxona fondini to'ldirib borish	doim o	Kutubxona mudiri
	Ta'tildada va dam olish maskanlarida kasbga yo'naltirish ishlari bo'yicha tadbirlar utkazishni rejalashtirish.	aprel	Xonamudir.
I	Uquvchilar bilan olib boriladigan metodik ishlar.	sent yabr	Sinfrabari, fan o'qituvchisi
	Turli xil yoshdagi o'quvchilar bilan olib boriladigan kasb tanlashga oid taxminiy rejani ishlab chiqish.		
	Maktab o'quvchilari uchun	sent	Maktab direktori

	"Maktab o'quvchilari bilan olib boriladigan yo'naltirish ishlarining nazariyasi va amaliyoti" mavzusida maruza uyushtirish.	yabr	xona mudiri
	Kasbga oid konsultatsiya maqsadida "o'quvchi shaxsini o'rganishda o'qituvchining o'rni mavzusida seminar o'tkazish.	oktyabr	
	Sinf rahbari o'quv rejalarida kasbga yo'naltirish ishlarini bajarilishini nazorat qilish.	Har chorak	Ma'naviy ishlar buiycha direktor urinbosari, xona mudiri
	Kasbga yo'naltirish bo'yicha ishlanmalar bilan xonani muntazam to'lg'azib borish.		Xonamudiri
	Sinf rahbari bilan ishlab chiqarish korxonalariga, qishloq xo'jaligi jamoa shirkat xo'jaliklariga, o'rta maxsus kasb-hunar o'quv yurtlariga sayohatlar rejalarini ishlab chiqarish : VI sinflarda sanoat korxonalariga ;		
	VII sinflarda jamoa shirkatlarga; VIII sinflarda agrosanoat majmualariga; IX sinflarga o'rta maxsus, kasb hunar talimi muassasalariga		
	Quyidagi mavzular	Noy	

	bo'yicha suhbatlar o'tkazish rejalarini Ishlab chiqarish 1-sinflar uchun - "Insonlarni kuzda-baxorda, yozda va qishda kiladigan mehnatlari"; III- sinflar uchun - "Non bizning Boyligimiz!" IV-sinflarga "Hozirgi zamon ishchisi kanday bo'lmog'i kerak?"; V-- sinflarga - "Kasb tanlash vasening maktabdagi o'qishing"; VI-- sinflarga - "insonlarning Mehnat qilishdagi baxti"; VII-- sinflarga - "to'g'ri kasb tanlash uchun nimalarga etibor Berish kerak?"; VIII-- sinflarga - "To'g'ri kasbtanlash umumdavlat ishi" IX - sinflarga "Ixtiyoriy Majburiy talim yo'nalishini Ongli tanladingmi?".	abr	Fan o'qituvchilari, sinf rahbari
	Maktab o'quvchilarining metodik birlashmalar uchun tuzgan kasbga yo'naltirishga oid	yilda 2marta meto	Xona mudiri.

	ishlari. Buyicha, olib boradigan Rejalarini kurib chikish va tajriba almashish.	dik birla shmalari yig'i lishlarida.	
	Kasbga yo'naltirish xonasi metodik burchagini bezash, "Maktab kasbga yo'naltirish ishlari" stendini tayyorlash	. noya br	Xona mudiri. mehnat vatasviriysanato'qituvchi
II	Ota - onalar bilan ishlash		
	Ota-onalar uchun "yoshlarni to'g'ri Kasb tanlashlarida oilaning o'rni" mavzusida maruza uyushtirish.	deka br	Kasbga yo'naltirish bo'yicha komissiya.
	Xududdagi ishlab chiqarish korxonalari va o'quvchilarni sayohatga chiqarishda ota-onalarni jalb qilish	reja asosida	Sinfrahbari
	Ota-onalar bilan o'quvchilarning Kasb tanlashlariga oid individual konsultatsiya o'tkazish.	doim o	Sinf Rahbari, xona mudiri
	"Eshlarni mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalashda ota -onalarining o'rni" mavzusida ota-onalar yig'ilishini o'tkazish.	yanv ar	Sinf raxbari
	Turli xil kasb vakillari o'quvchilarni ota-onalar bilan	mart	Kasbga yo'naltirish

	uchrashuv o'tkazish.		komissiyasi.
	Kasbga yo'naltirish xonasini jixozlashda va bezashda ota - onalarni jalb etish	doim o	KomissiyaOta-onalarKengashiXona mudiri
	Ukuvchilar bilan olib boriladigan ishlar.		
V	VIII sinflarga "kasbga yo'naltirish " bo'limini o'tishnitashkil etish.	dars jadv ali asosi da	Mehnattalimi o'qituvchisi, mana viyat bo'yicha direktor muovini.
	Kasblarni qo'llab quvvatlash haftaligini tashkil kilish sanoatni, mayishiy xizmat ko'rsatishni, fan va talimni, qishloq xo'jaligini.	noya br dekabr mart, may	kasbga yunaltirish bo'yicha komissiya
	Turli hil kasblar to'g'risida kinofilmlar namoyish etish.	yil bo'yi	Xonamudir
	Maktab o'quvchisi shaxsini o'rganish bo'yicha " Maktab o'quvchisining individual kartasini muntazam to'ldirib borish.	Doi mo	Sinf rahbarifan o'qituvchilari. Maktab
	Har bir sinf uchun "Hududimiz uchun zarur kasblar " albomini tayyorlash.	deka br yil bo'yi	Sinf raxbari
	VII - IX sinf o'quvchilari uchun tibbiy konsultatsiya bo'yicha	aprel	Sinf raxbari, maktab shifokori.

	maruzalar uyushtirish		
	II -IX sinf o'quvchilari bilan kasb - hunar kollejlari o'quvchilarining uchrashuvi tashkil etish.	aprel	Kasbgayo'naltirish bo'yichakomissiya
	IX sinf o'quvchilarini kasb-hunar kollejlariga sayohat uyushtirish.	may	Sinf raxbari, mehnat o'qituvchisi

lova 2

VII-IX sinf o'quvchilarining ota - onalari uchun anketa - so'rovnoma

Hurmatli ota - onalar!

Farzandimiz umumiy o'rta talim maktabini tamomlayapti. U ixtiyoriy majburiy talimda o'rta maxsus kasb - hunar o'quv muassasalarida o'qishni davom ettiradi. Uni taxsil yoki soha yo'nalishini mustakil

tanlashi kelgusi kasbiy qayotiy yo'lini yorug' bo'lishini, malakali kadr bo'lib etishishiga zamin yaratadi.

Unga shunday ma'suliyatli qarorga kelishiga malakali yordam berish uchun o'qituvchilar va ota - onalarning kuch g'ayratlarini birlashtirishi zarur.

Sizdan olinadigan ma'lumotlar shu maqsad amalgaoshishga xizmat qiladi.

1. O'quvchining F.I.SH. _____

tug'ilgan yili _____ sinfi _____ manzili _____

2. Ota-onasi to'g'risida ma'lumotlar:

Otasi F.I.SH. _____

Ish joiy _____ kasbi _____

lavozimi _____ ma'lumoti _____

Onasi F.I.SH. _____

- Ish joyi _____ kasbi _____
lavozimi _____ ma'lumoti _____
3. Oiladagi bolalar soni _____
- Ug'il _____ qiz _____ qayerda ishlaydi _____
qayerda o'qiydi _____
4. O'quvchining shug'ullanishi uchun uyda sharoit yaratilganmi?
5. Salomatligi qanday? _____
6. Siz o'g'il (qizingiz) kasb tanlash xususida shifokor bilan
maslahatlashdingizmi? _____
7. O'g'lingiz (qizingiz) qaysi fanlarga qiziqadi? _____
8. Farzandingiz qaysi fanlarga qiziqadi? _____
9. Farzandingiz o'z qo'li bilan nimalar yasaydi? _____
10. Oilaviy ishlarni bajarishda mustaqil fikrlaydimi? _____
11. Uy topshiriqlarini qanday bajaradi? _____
12. Farzandingiz kelgusida kim bulmoqchi? _____
13. Siz kaysi kasbni egallashni xoxlaysiz? _____
14. Farzandingiz va sizning fikringiz mosmi? _____
15. Farzandingiz sizning kasb faoliyatingizga qiziqadimi? _____
16. Farzandingizning akademik litseyda o'kishini davom
ettirishini xoxlaysizmi? _____
17. Farzandingizning kasb - hunar kollejida o'qishini
xoxlaysizmi? _____
18. Sizningcha u tanlagan kasbi bo'yicha malakali mutaxassis bo'lib
etishaoladimi? _____
19. Boshqa fikrlaringiz? _____

**10 - Mavzu: Kasb-hunarga yo'naltirish komissiyalari, o'quvchilar va
ota-onalar bilan ishlash**

Reja:

- 1 Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalarini va ularning ishlarini tashkil qilish.
2. Kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha o'quvchilar bilan ishlash.
3. Ota- onalar bilan ishlash

Tayanch so'zlar:Kasb hunarga yo'naltirish komissiyasi. O'quvchilar bilan ishlash. Ota- onalar bilan ishlash

O'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishini amalga oshirishda o'qituvchilar va sinf rahbarlari; ota-onalar qo'mitasi kengashi; to'garaklarning rahbarlari bevosita ish olib boradilar. Maktabdan tashqari muassasalar, odatda qiziqishlari, moyiligi va qobiliyati yetarli darajada namoyon bo'lgan o'quvchilarni birlashtiradi. Bunday hollarda o'quvchilarda ijodkorlik va tashabbus ruhi ustunlik qiladi, ular amaliy faoliyatning xususiyati esa muayyan ijtimoiy ahamiyat kasb etadi.

Maktabdan tashqari muassasalar (o'quvchilar uyi, bolalar kutubxonalari, yosh tabiatshunoslar va yosh tajribachilar texnika stansiyalari, yoshlar klubi, ixtirochilik-ratsionalizatorlar byurolari va shu kabilar) kasbga yo'naltirish umumiy ishi sistemasida faol qatnashadilar.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishda o'qituvchilarning maxsus qiziqishlari shakllanadi va ularning qobiliyatlari rivojlanadi. Bular mehnat politexnik ta'limini to'ldiradi, o'quvchilarda kasb tanlashning ijtimoiy ahamiyatga molik vaj sabablarini shakllantirishga yordam beradi, xalq xo'jaligi turli tarmoqlari bilan tanishishni kengaytiradi, o'quvchilarni qiziqitiradigan kasblar va mutaxassisliklarni, avvalo o'z tumani, viloyatidagi kasblar va mutaxassisliklarni chuqur bilib olishga imkon beradi. Kasblarga yo'naltirish bo'yicha fakul'tativ kurs kasbga oid ma'lumot olish, uzil-kesil kasb tanlashga yo'llash, real ishga joylashishi hamda o'quvchilarga maslahat berish imkoniyatlarini kengaytiradi.

3. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish ish shakllarini bir qancha belgilariga qarab quyidagicha tavsiflash maqsadga muvofiqdir:

I. O‘tkazilayotgan tadbirlarda qatnashadigan o‘quvchilar soniga qarab:

1. Bir necha parallel sinflar, aralash sinflar qatnashadigan tadbirlar.

II. Tashkil etish uslublariga qarab:

1. Yalpi tadbirlar – leksiylar, yig‘ilishlar, konferensiyalar, olimpiadalar, kinofil’mlarni ko‘rish; tematik kechalar, ishlab chiqarish ilg‘orlari bilan o‘tkaziladigan uchrashuv kechalar; kasb bo‘yicha kalendar kunlar.

2. Guruhiiy tadbirlar – ekskursiyalar, maslahatlar, kasblar bo‘yicha tanlovlar, yosh texniklarning musobaqalari, korxonalar va yetakchi kasblar bilan tanishish maqsadida jonajon o‘lka bo‘ylab sayyohlik yurishlari.

3. Yakka-yakka o‘tkaziladigan tadbirlar – kasb haqida maslahat beriladigan suhbatlar, kasb to‘g‘risida tavsiya etilgan kitoblarni o‘qish, uchrashuvlar, konstruktorlik, tajriba ish yuzasidan yakka tartibda beriladigan topshiriqlar; o‘quvchini qiziqtiradigan fan va texnika sohasini chuqurlashtirish va rivojlantirish maqsadida qo‘shimcha adabiyotlar bilan ishlash.

III. Mazmun manbalarga qarab:

Kasblar bilan tanishtirish; -sayohatlar, malakali ishchilar va mutaxassislar bilan uchrashuvlar, o‘qituvchining hikoyasi yoki suhbatl, kinolardan parchalar, fotosuratlar, ro‘znoma va oynomalardan olingan maxsus materiallarni namoyish qilish uchun proyeksion apparatlardan foydalanish; -taklif qilingan ishlab chiqarish ishchisini suhbatl; kasblar haqidagi ma‘lumotnomalar bilan tanishish; -mehnat va ishlab chiqarish ta‘limi bilan bog‘liq kasblar to‘g‘risidagi ocherklar o‘qish; -mutaxassislar bilan suhbatlar o‘tkazish yordamida axborot materiallarini to‘plash; -fotosuratlar, fotoal‘bomlar ko‘rsatish; ishlab chiqarish sharoitida malakali ishchilar kasbiy faoliyati to‘g‘risidagi kinofil’mlarni namoyish qilish; -bazaviy xo‘jalikda ishlab chiqarish tajribasi vaqtida kasblar bilan tanishish.

IV. Kasbga yo‘naltirish tadbirlarini ro‘yobga chiqarish vositalari bo‘yicha; -“O‘qish uchun qayerga kirish kerak” ma‘lumotnomasining nashr etish, kasblar va kasb xunar kollejlari haqidagi plakatlar, e‘lonlar, reklama varaqalari; -mazkur iqtisodiy rayonda mavjud kasblarning qisqacha tavsiflari bo‘lgan to‘plamlar; -“Mehnat yo‘lini tanlash”, “Mening kasbim-eng yaxshi kasb” mavzusidagi

kinofil'mlar; -reklama qilinadigan televizion fil'mlar, sexlar, o'quv yurtlaridan olingan televizion reportajlar; -kasblar musobaqa ilg'orlari to'g'risida radioeshtirishlar, kasb-xunar kollejlari yoshlarining turmush va o'qishi haqidagi hikoya qiluvchi jumhuriyat va mahalliy ro'znomalarda bosilgan maqolalar; shahar kinoteatrlari foyyellarida, magazinlarning vitrinalarida, katta ko'chalarning chorrahalarida ishchi kasblarini targ'ib qiluvchi stendlar va ko'rgazmalar; - ko'chalar va maydonlardagi yoshlarni kasb-hunar kollejlariga o'qishga kirishga da'vat etuvchi yorqin bo'yoqli chaqiriqlar.

4. Maktab kasbga yo'naltirish ishi sistemasini tarkib toptirish hali nihoyasiga yetkazilgani yo'q. Kasbga yo'naltirish sistemi tarkibiy tuzilishi kasbga yo'naltirish maqsad va vazifalarini: - ya'ni maktab ta'lim bosqichlari bo'yicha uning mazmunini: -bazaviy korxonalar, ota-onalar jamoatchiligi ishtirokidagi kasbga yo'naltirish ishining yo'nalishlarini; -kasbga yo'naltirish tadbirlarini amalga oshirish shakllari, metodlari va vositalarini; -muayyan ishchi kasblari bo'yicha unumli mehnatda maktab yoshlari ishtirokining aniq yo'llarini o'z ichiga olishi lozim (6-shakl)da ifodalangan.

Umum o'rta ta'lim maktabida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishni rivojlantirish quyidagicha bosqichma-bosqich amalga oshiriladi, bular:

Xalq xo'jaligi tarmoqlari bilan umumiy tanishtirish.

Ishlab chiqarish texnikasi, texnologiyasi va iqtisodiyotni umuman o'rganish.

Kasblarning asosiy guruhlari bilan tanishtirish.

Viloyat, tuman xo'jaligi biron tarmog'ining, bazaviy korxonaning tanlangan ishchi kasbini dastlabki egallash bosqichlaridir.

Kasbga yo'naltirish maktab sistemasining asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

a) kasbga yo'naltirish har tomonlama kamol topgan, faol shaxsni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayonning rejali ravishda amalga oshiriladigan uzviy qismi sifatida;

b) ijtimoiy ishlab chiqarishning haqiqiy talabi asosida mehnat yo'lini tanlashning shaxsiy va ijtimoiy muammosini to'g'ri hal qilish;

v) kasbga yo'naltirishning og'zaki metodlarini atrof-tevarakdagi korxonalar yetakchi ishchi kasblari asoslarini egallash borasidagi konkret amaliy harakatlar bilan qo'shib olib borish;

g) maktabdagi barcha darslarda yuqoriga ko'tarilib boruvchi chiziq bo'yicha kasb maorif va kasbni targ'ib qilishning pog'onali tuzilishi;

d) maktab, oila va ishlab chiqarishning birgalikdagi kuch g'ayratlari bilan ishchi kasblariga qiziqishni tarbiyalashning faol metodlari.

Namunaviy dastur talablariga muvofiq har bir o'quv fani bo'yicha darslar mazmunini hisobga olib, kasbga yo'naltirishni sinfdan sinfga rejalashtirish masalalari eng murakkab ishdir.

Ommaviy maktablarda kasbga yo'naltirishning amaliy vazifalarini hal qilishga sistemali yondashish usuli qo'llaniladi. Kasbga yo'naltirishning sinflar bo'yicha asosiy mazmuni quyidagicha bo'lishi mumkin:

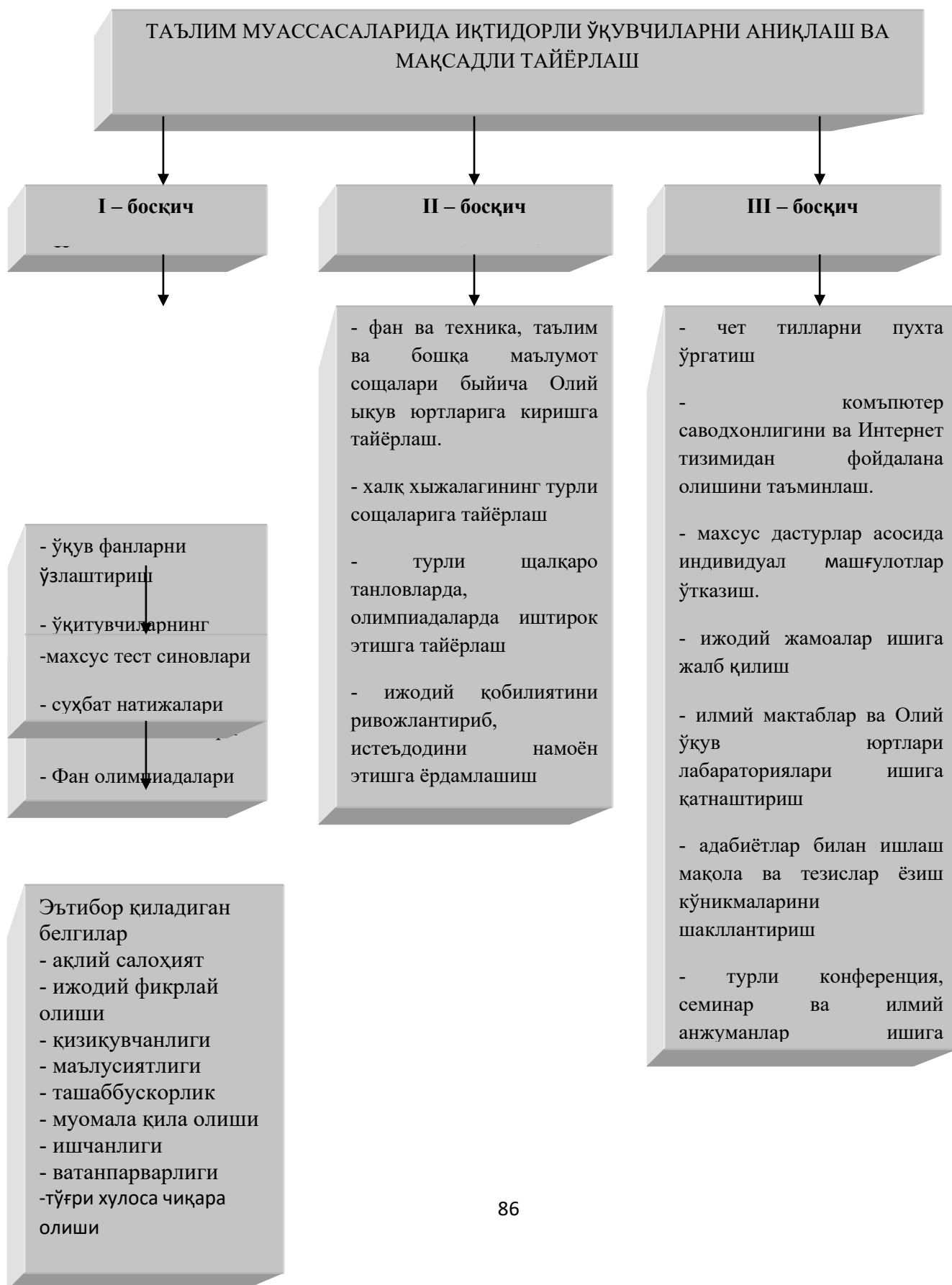
Boshlang'ich sinflarda: atrof-tevarakdagi mahalliy ishlab chiqarish korxonalari va tabiatdan foydalangan holda mehnat faoliyati turlari bilan tanishtirish.

O'rta sinflarda: umumiy ta'lim turkum o'quv fanlari darslarida og'zaki metodlari yordami bilan hamma ishlarni o'z ichiga oladigan va birga qo'shilgan kasblarning asosiy guruhlarini bilan mehnat ta'limi darslarida esa metall ishlash, elektrotexnika, yog'ochga ishlov berish kasblari mehnat usullari bilan ko'rgazmali tanishtirish.

Yuqori sinflarda: aniq ishchi kasblari asoslarini egallagan holda ishlab chiqarishning aniq sohalari negizida kasbga yo'naltirish.

Shunday qilib, ko'rib chiqilgan maqsadli kasbga yo'naltirish maktab sistemasi mazkur muammoning hamma jihatlarini qamrab olish imkonini yaratadi, hozirgi sharoitda tuman, shahar, viloyat va jumhuriyat doirasidagi yangi ijtimoiy - iqtisodiy tafakkur asoslarini hal qilishni hisobga olib, uni takomillashtirish yo'llarini belgilashga yordam beradi.

5-шакл.

**«KASB HUNARGA YO'NALTIRISH »FANI BO'YICHA SEMENAR
MASHG'ULOTLARI**

	Mavzular mazmuni	Ajrat ilgan soat
1	Xalq xo'jaligidagi kasblar ularning tasnifi	1
2	Akademik litseylar va kasb hunar kollejlarining yo'nalishi, ularning bir-birdan farqi, umumiy tomonlarini tahlil qilish	1
3	Kasblarning turkumlari, bo'limlari, guruhlar	2
4	Kasblarning tiplari	1
5	Kasb tanlashda onglilik va mustaqillik	1
6	Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish	1
7	Kasbning insonga qo'yadigan talablari	1
8	Kasb tanlashda yo'l qo'yiladigan tipik xatolar	1
9	Professional qiziqish va moyilliklar	1
10	Professional qiziqish va moyilliklarni shakllantirish	2
	Kasb tanlashda qobiliyatning ahamiyati	1

11		
12	Kasbga yaroqlilik	1
13	Kasb tanlashda salomatlikning ahamiyati	1
14	Kasblarning tibbiy jixatdan nomuvofiqligi	1
15	Kichik mutaxassislarni tayyorlash tizimi	1
16	Oliy ta'lim tizimida mutaxassislar tayyorlash	1
17	Professional reja to'g'risida tushuncha	1
18	Professional rejalarni amalga oshirish bosqichlari	1
19	Kasb hunarga qiziqishni aniqlash testini tuzish	1
20	Kasb hunarga qiziqishni aniqlash testini tuzish	1
Jami		22

Tajriba ishlarida talabalar kasb hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil qilish, kasb turlari, turkumlari, bo'limlari, guruhlariga ajratish, kasb tanlash formulasini

tuzish, ishchi kasblari bilan tanishtirish, diagnostik ishlarni tashkil etish bo'yicha amaliy ko'nima va malaka hosil qiladilar.

1 – Semenar mashg'uloti

Mavzu: Xalq xo'jaligidagi kasblar ularning tasnifi

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga kasb, mutaxassislik, ixtisoslik tushunchalarining ma'nosini yoritib berish, ularning jamiyatda tutgan o'rni va xalq xo'jaligini rivojlantirishdagi vazifalari to'g'risidagi fikrlarini kengaytirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga doir mashg'ulotlarni darslik, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. Kasb tushunchasining mazmunini izohlash va kasblardan misollar keltirish.
3. Mutaxassislik tushunchasining mazmunini izohlash va misollar keltirish.
4. Ixtisoslik tushunchasi va uning mazmunini izohlash, misol keltirish.
5. Kasb tanlashga ongli yondoshishning ahamiyati.
6. Xalq xo'j aligidagi kasblar ularning tasnifi
7. Yozma xisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'lanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

2 – Semenar mashg‘uloti

Mavzu: Kasb hunar kollejlarining yo'nalishi, ularning bir-birdan farqi, umumiy tomonlarini tahlil qilish

Mashg‘ulotning maqsadi: Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarining yo'nalishi, ularning bir-birdan farqi, umumiy tomonlarini tahlil qilishni yoritib berish, ularning jamiyatda tutgan o‘rni va xalq xo‘jaligini rivojlantirishdagi vazifalari to‘g‘risidagi fikrlarini kengaytirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga doir mashg‘ulotlarni darslik, o‘quv qo‘llanmalari va ma’ruza matnlaridan o‘qib o‘rganish.
2. Akademik litseylar va kasb hunar kollejlarining yo'nalishi
3. Mutaxassislik tushunchasining mazmunini izohlash va misollar keltirish.
4. Ixtisoslik tushunchasi va uning mazmunini izohlash, misol keltirish.
5. Akademik litseylar va kasb hunar kollejlarining yo'nalishi, ularning bir-birdan farqi, umumiy tomonlarini tahlil qilish
6. Yozma xisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o‘quv qo‘llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.

2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

3 – Semenar mashg‘uloti

Mavzu: Kasblarning turkumlari, bo‘limlari, guruhlari

Mashg‘ulotning maqsadi: Talabalarga kasblarning turkumlari, bo‘limlari va guruxlari haqida ma’lumot berish, o‘quvchilarni kasb tanlashlarida ularning shaxsiy xususiyatlari bilan kasbning insonga qo‘yiladigan talablariga muvofiqlashtirish bilan tanishtirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma’lumotlarni darslik, o‘quv qo‘llanmalari va ma’ruza matnlaridan o‘qib o‘rganish.
2. Kasblarning turkumlari va ular to‘risidagi ma’lumotlarni o‘qib o‘rganish va tahlil qilish.
3. Kasblarni bo‘limlari va guruxlarini aniqlash to‘g‘risidagi ma’lumotlarni o‘qib o‘rganish va tahlil qilish.
4. Kasblar formulasini tuzishni o‘rganish.
5. Biror bir korxona misolida bir necha kasbning formulasini ishlab chiqishbo‘yicha mustaqil ish bajarish

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o‘quv qo‘llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.

2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

4 – Semenar mashg‘uloti

Mavzu: Kasblarning tiplari

Mashg‘ulotning maqsadi: Talabalarni kasblarning tiplari, ularning faoliyati sohasi va mehnat vositalari bilan tanishtirish orqali ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darslik, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. Kasblarning tiplari to'g'risida aniq tasavvurga ega bo'lish va uning faoliyat sohasini aniqlash.
3. "Odam-texnika" kasb tipi va unga kiruvchi kasblar to'g'risida, ularning faoliyat sohasi, mehnat qurollari va vositalari bilan tanishish.
4. "Odam-odam" kasb tipi va unga kiruvchi kasblar, to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish, ularning faoliyat sohasi, mehnat qurollari va vositalari bilan tanishish.
5. "Odam-tabiat" kasb tipi va unga kiruvchi kasblar, ularning faoliyat sohasi, mehnat qurollari va vositalari to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish.
6. "Odam-belgilar tizimi" kasb tipi ularning faoliyat sohasi, mehnat qurollari va vositalari to'g'risida tushunchaga ega bo'lish.
7. "Odam-badiiy obraz" kasb tipi, ularning faoliyat sohasi, mehnat qurollari va vositalari to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish.
8. "Kasb tiplari" bo'yicha tarmoq texnologiyasidan foydalanib "Klaster"ni tuzish.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'lanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.

2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

5 – Semenar mashg‘uloti

Mavzu: Kasb tanlashda onglilik va mustaqillik

Mashg‘ulotning maqsadi: Talabalarga kasb tanlashda onglilik va mustaqillik omillarini tahlil qilish bilan tanishtirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma’lumotlarni darslik, o‘quv qo‘llanmalari va ma’ruza matnlaridan o‘qib o‘rganish.
2. Talabalarga kasb tanlashda mustaqillik omillarini tahlil qilish bilan tanishtirish.
3. Biror bir korxona misolida bir necha kasbning formulasini ishlab chiqishbo‘yicha mustaqil ish bajarish

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o‘quv qo‘llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta’limi o‘qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo‘shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

6– Semenar mashg‘uloti

Mavzu: Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish

Mashg‘ulotning maqsadi: Talabalarga kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish bilan tanishtirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darslik, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish va ular to'risidagi ma'lumotlarni o'qib o'rganish va tahlil qilish.
3. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilishni aniqlash to'g'risidagi ma'lumotlarni o'qib o'rganish va tahlil qilish.
4. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish formulasini tuzishni o'rganish.
5. Biror bir korxona misolida bir necha kasbning formulasini ishlab chiqishbo'yicha mustaqil ish bajarish

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.
2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.
3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.
4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

7 - Semenar mashg'ulotlari

Mavzu: Kasbning insonga qo'yadigan talablari

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga kasbning inson shaxsiga, uning o'ziga xos xususiyatlariga qo'yadigan umumiy talablari to'g'risida bilimlar egallashi, kasbiy rejalarni tuzish ko'nikmalarini shakllantirish, mehnatga, mehnat ahliga xurmat ruhida tarbiyalash.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darsning, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. Kasbni insonning fuqarolik va ma'naviy sifatlariga quyiladigan talablarni aniqlash.
3. Kasbni insonning ma'lumot darajasi, bilimi va ko'nikmalariga quyiladigan talablarni aniqlash.
4. Kasbni insonning umumiy va maxsus qobiliyatlariga quyiladigan talablar bilan tanishish.
5. Kasbni inson salomatligiga va jismoniy sifatlariga quyiladigan talablarni o'rganish.
6. Kasbning insonga quyadigandigan talablari bo'yicha yozma hisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

8 - Semenar mashg'ulotlari

Mavzu: Kasb tanlashga yo'l qo'yiladigan tipik xatoliklar

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga kasb tanlashda yo'lquyiladigan xatolarni tushuntirish va o'zkasbiy rejalarini tashkil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darsning, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. Kasb tanlashda uchraydigan xatoliklar va qiyinchiliklarni aniqlash va ularni jizohlash.
3. Kasb tanlashda uchraydigan xato va qiyinchiliklarning sabablarini o'rganish va tahlil qilish.
4. Xatoliklar va qiyinchiliklarni bartaraf etish yo'llarini izlash va chora tadbirlar ishlab chiqish.
5. Yozma hisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'lanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

9 - Semenar mashg'ulotlari

Mavzu: Professional qiziqish va moyilliklar

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarni “kasbiy qiziqish”, “moyillik”, tushunchalari bilan tanishtirish, anketa savollari orqali talabalarning qiziqish doirasini aniqlash va qiziqish faoliyatini rivojlantirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darsning, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. “Kasbiy qiziqish” tushunchasining mohiyati va uni aniqlash usullarini o'rganish va sinab ko'rish.
3. “Kasbga moyillik” tushunchasini mazmuni va uni aniqlash usullarini tahlil qilish.
4. Kasb tanlashda kasbiy qiziqish va kasbga moyillikning ahamiyati to'grisida fikr mulohazalarni bayon etish.
5. Kasb tanlashda qiziqish va moyillikni mos kelishi va mos kelmasligi qanday oqibatlariga olib kelishini misollar bilan izohlab berish.
6. Yozma hisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

10 - Semenar mashg'ulotlari

Mavzu: Professional qiziqish vamoyilliklarni shakllantirish

Mashg'ulotning maqsadi: Talabalarni “kasbiy qiziqish”, “moyilliklarni shakllantirish”, tushunchalari bilan tanishtirish, anketa savollari orqali talabalarning qiziqish doirasini aniqlash va qiziqish faoliyatini rivojlantirish.

Ishni bajarish tartibi:

1. Mavzuga oid ma'lumotlarni darsning, o'quv qo'llanmalari va ma'ruza matnlaridan o'qib o'rganish.
2. “Kasbiy qiziqish” tushunchasining mohiyati va uni aniqlash usullarini o'rganish va sinab ko'rish.
3. “Kasbga moyilliklarni shakllantirish” tushunchasini mazmuni va uni aniqlash usullarini tahlil qilish.
4. Kasb tanlashda kasbiy qiziqish va kasbga moyillikning ahamiyati to'grisida fikr mulohazalarni bayon etish.
5. Kasb tanlashda qiziqish va moyillikni mos kelishi va mos kelmasligi qanday oqibatlariga olib kelishini misollar bilan izohlab berish.
6. Yozma hisobot tayyorlash.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar

1. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yoilash. o'quv qo'llanma.-Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234 bet.
2. N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, O.A.Qoysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yoilash. Darslik T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunar yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiy. - T.:FAN. 2004. 120 b.

2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

3. Boltaboev S.A. Tolipov U. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

4. Tolipov O'.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. - Toshkent: o'zPFITI. 2004. 32 b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.zivonet.uz
2. www.pedagog.uz

ILOVALAR

Talaba mustaqil ta'limni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- kasb tiplari, guruhlari sinflari, o'quvchilarning xususiyatlarini o'rganib tashxisdan o'tkazadilar va tavsiyalar beradilar;
- kasblar klassifikatsiyalarining umumiy ta'rifi;
- talabalarga «kasb» tushunchasining ma'nosini yoritib berish;
- ularni kasblarning klassifikatsiyalari bilan tanishtirish;
- talabalarga har bir soha kasblarining jamiyatdatutgan o'rni haqida ma'lumot berish;

VI. Oraliq nazorat savollari

1. Ishlab chiqarish jarayoni tushunchasi va uni mazmuni.
2. Texnologik jarayon to'g'risida tushuncha umumiy ma'lumotlar.
3. Texnologik xarita va uni tayyorlash.
4. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimidagi o'zgarishlar mos ravishda kasb-hunarga yo'naltirish jarayonidagi o'zgarishlar.
5. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.
6. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etish to'g'risidagi nizom.
7. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.
8. Kasblarning tiplari.
9. Kasblarning turkumlari.
10. Kasblarning bo'limlari va gruppalari.
11. Kasb tanlash formulasi.
12. Qiziqishlar, mayilliklar, qobiliyatlar.
13. Salomatlik va kasb.
14. Kasbga yaroqlik.

15. Kasb tanlashda onglik va mustaqillik.
16. O‘z-o‘zini tarbiyalash va kasb tanlash.
17. Kasb-hunarga yo‘naltirishning tarkibi.
18. Kasbga doir reja.
- 19..Kasbga yunaltirish ishiga raxbarlik qilish va uni rejalashtirish.
- 20..Mehnat va kasbga yo‘naltirish xonasida olib boriladigan o‘quv metodik ishlarning taxminiy rejasini
- 21.Kasb tanlash vaqtidagi xatolar va qiyinchiliklarning asosiy sabablari
- 22.«Kasb tanlashga yo‘llash» jarayonida yo‘l qo‘yiladigan xatoliklarni bartaraf etish yo‘llari
- 23.Talabalarni kasb hunarga yo‘naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.
- 24..Darsdan hamda o‘quv muassasasidan tashqari kasb hunarga yo‘naltirish ishlarini rejalashtirish.
- 25.Darsdan tashqari vaqtlardagi kasb tanlashga yo‘llash ishlarining forma va metodlari.
26. Kasb-hunarga yo‘naltirish ishining asosiy yo‘nalishlari va ularning mazmuni.
27. Kasb-hunarga yo‘naltirish ishining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar.
28. Kasb-hunarga yo‘naltirishning birinchi bosqich - 1-4 sinf.
29. Kasb-hunarga yo‘naltirishning ikkinchi bosqich - 5-9 sinf.
30. Kasb-hunarga yo‘naltirishning uchinchi bosqich – 10-11 sinf.
31. Akademik litsey, kasb-hunar kollejlari kasb-hunarga yo‘naltirish.
32. Ta’lim muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha vazifalari.
33. Direktorning o‘quvchilarning bo‘yicha muavining kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha vazifalari.

34. Direktorning ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
35. Fan o'qituvchilarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
36. Sinf rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
37. O'quv muassasasi psixologining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
38. Ta'lim muassasasi vrachining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha faoliyati.
39. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalari va ularning ishlarini tashkil qilish.
40. Kasb - hunarga yo'naltirish bo'yicha o'quvchilar bilan ishlash.
41. Ota-onalar bilan ishlash.
42. Kasb egallash va ishga joylashishga doir shaxsiy reja tuzish.
43. Kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash.
44. Tanlangan kasb hunarga doir ma'lumotlar to'plash.
45. Kasb tanlashda uchraydigan tipik xatoliklar.
46. Kasb tanlashdagi onglik va mustaqillik.
47. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.
48. Kasb-hunarga yo'naltirish tamoyillari.
49. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish shakllari.
50. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish metodlari.

VI. Yakuniy nazorat savollari

1. Ishlab chiqarish jarayoni tushunchasi va uni mazmuni.
2. Texnologik jarayon to'g'risida tushuncha umumiy ma'lumotlar.
3. Texnologik xarita va uni tayyorlash.
4. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimidagi o'zgarishlar mos ravishda kasb-hunarga yo'naltirish jarayonidagi o'zgarishlar.
5. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.

6. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etish to'g'risidagi nizom.

7. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.

8. Kasblarning tiplari.

9. Kasblarning turkumlari.

10. Kasblarning bo'limlari va gruppalari.

11. Kasb tanlash formulasi.

12. Qizikishlar, mayilliklar, qobiliyatlar.

13. Salomatlik va kasb.

14. Kasbga yaroqlik.

15. Kasb tanlashda onglik va mustaqillik.

16. O'z-o'zini tarbiyalash va kasb tanlash.

17. Kasb-hunarga yo'naltirishning tarkibi.

18. Kasbga doir reja.

19. Kasbga yunaltirish ishiga raxbarlik kilish va uni rejalashtirish.

20. Mehnat va kasbga yo'naltirish xonasida olib boriladigan o'quv metodik ishlarning taxminiy rejasi

21. Kasb tanlash vaqtidagi xatolar va qiyinchiliklarning asosiy sabablari

22. «Kasb tanlashga yo'llash» jarayonida yo'l qo'yiladigan xatoliklarni bartaraf etish yo'llari

23. Talabalarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.

24. Darsdan hamda o'quv muassasasidan tashqari kasb hunarga yo'naltirish ishlarini rejalashtirish.

25. Darsdan tashqari vaqtlardagi kasb tanlashga yo'llash ishlarining forma va metodlari.

26. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining asosiy yo'nalishlari va ularning mazmuni.

27. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar.
28. Kasb-hunarga yo'naltirishning birinchi bosqich - 1-4 sinf.
29. Kasb-hunarga yo'naltirishning ikkinchi bosqich - 5-9 sinf.
30. Kasb-hunarga yo'naltirishning uchinchi bosqich – 10-11 sinf.
31. Akademik litsey, kasb-hunar kollejlarda kasb-hunarga yo'naltirish.
32. Ta'lim muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
33. Direktorning o'quvchilar bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
34. Direktorning ma'nviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
35. Fan o'qituvchilarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
36. Sinf rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
37. O'quv muassasasi psixologining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.
38. Ta'lim muassasasi vrachining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha faoliyati.
39. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalari va ularning ishlarini tashkil qilish.
40. Kasb - hunarga yo'naltirish bo'yicha o'quvchilar bilan ishlash.
41. Ota-onalar bilan ishlash.
42. Kasb egallash va ishga joylashishga doir shaxsiy reja tuzish.
43. Kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash.
44. Tanlangan kasb hunarga doir ma'lumotlar to'plash.
45. Kasb tanlashda uchraydigan tipik xatoliklar.
46. Kasb tanlashdagi onglik va mustaqillik.
47. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.
48. Kasb-hunarga yo'naltirish tamoyillari.

49. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish shakllari.
50. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish metodlari.
51. Kasb-hunarga yo'naltirish maqsadida o'quvchilarni o'rganish metodlari.

GLOSSARIY

GLOSSARIY O'ZBEK TILIDA

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi – kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishdir, ya'ni, Respublikaning demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyat qurish yo'lidan izchil ilgarilab borish; mamlakat iqtisodiyotida tub o'zgarishlarning amalga oshirilishi, respublika iqtisodiyoti, asosan xom ashyo yo'nalishidan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish yo'liga izchil o'tayotganligi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustivorligini qaror toptirish, milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga va xalqimizning intellektual merosiga hurmat uyg'otish, respublikaning jahondigi mavqei va obro'-e'tiborini mustahkamlanib borishigi erishish.

Kadrlar tayyorlashning milliy modeli – uning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

Shaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh subekti va obektita'lim sohasidagi xizmatlaning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi.

Davlat va jamiyat – ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafolatlari.

Uzlo'qsiz ta'lim – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi.

Fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi

Ishlab chiqarish – kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek, tayyorgarlik sifati va nisbatan qo'yiladigantalablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnik jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi.

Bilim – amalda tekshirilgan atrof-dunyoni o'rganish natijalari, insonning miyasida uning aniq aks ettirilishidir.

Malaka - mavjud bilimlari asosida o'zgargan yoki yangi sharoitlarda shaxsning faoliyatni samarali bajarishga qobiliyati hisoblanadi. Malaka – bu bilimlar yordamida mavjud axborotlarni tushunib olish, maqsadga erishish rejasini tuzish, faoliyat jarayonini boshqarish va nazorat qilish qobiliyatidir. Oddiy malakalar yetarlicha mashq qilinganda avtomatlashtirilishi mumkin va ko'nikmalarga aylanadi.

Ko'nikmalar - bu biror-bir harakatlarni avtomatik ravishda, qismlarini nazorat qilmay turib bajarish qobiliyatidir. Shuning uchun ba'zan ko'nikma – bu avtomatlashtirilgan malaka deb aytdilar. Ko'nikma va malakalar turli xil mantiqiy asoslar bo'yicha turlarga ajratiladi.

Interfaol mashg'ulot – o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro faol ishtirok etadigan mashg'ulot; jarayon hamkorlikda kechadi.

Yo'l – (ruscha – priyom) – biror maqsadni amalga oshirish uchun tanlangan harakat turi.

Metod – grekcha so'z bo'lib, yo'l, axloq usuli ma'nolarini bildiradi. Tabiat va ijtimoiy hayot hodisalarini bilish, tadqiq qilish usuli. Faoliyat, harakatning yo'li, usuli yoki qiyofasi, shakli, ko'rinishi.

Motiv – odamni o'qishga yoki biror harakatlarni bajarishga undovchi turli sabablar yig'indisi.

Pedagogika – ta'lim-tarbiyaning nazariy va amaliy masalalarini o'rganuvchi fan. u barkamol insonni voyaga yetkazish maqsadlariga xizmat qiladi.

Perseptiv qobiliyat – o'quvchining ruhiy holatini his qilish, tushuna olish orqali yuzaga chiqariluvchi qobiliyat.

O'rganish – axborotdan foydalanish va turli harakatlarni ko'rsatilgan tartibda mustaqil bajarish ko'nikmalarini egallash.

O'rgatish - axborotdan foydalanish va turli harakatlarni bajarish ko'nikmalarining o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini turli vosita va usullarni qo'llab tushuntirish, ko'rsatish va mashqlar orqali amalga oshirish jarayoni.

Hamkorlik pedagogikasi – ta’lim beruvchilar va ta’lim oluvchilarning o’zaro muloqotiga asoslangan shaklda ta’lim berishga yo’naltirilgan tizim.

Kasbiy – pedagogik muloqot – pedagog va ta’lim oluvchilarning o’zaro zich ijtimoiy – psixologik aloqasi tizimi bo’lib, uning mazmuni axborotlar ayriboshlash, tarbiyaviy ta’sir ko’rsatish, kommunikativ vositalar yordamida o’zaro munosabatlarini tashkil etish hisoblanadi.

Kasbiy tayyorgarlik – bo’ljak mutaxassisning psixologik, psixofiziologik, jismoniy hamda ilmiy-nazariy va amaliy tayyorgarligi.

Kasbiy bilimdonlik – pedagogik faoliyatyuritish uchun zarur bo’lgan nazariy va amaliy tayyorgarlik birligi.

Bilim - bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlarning ichki zaruriyatidan kelib chiqqan bog’liqlikdir. Uni qonuniyat deb ham yuritiladi. Chunki bu zaruriy bog’liqlik narsa va hodisalarning tabiatidan kelib chiqadi va insonning ixtiyoridan tashqari mavjud bo’ladi. Uni o’zgartirib bo’lmaydi. Bilim kishidan kishiga ma’lumot (axborot) orqali o’tadi.

Ko’nikma va malakalar. Ko’nikma va malakalar deganda biror shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishi uchun shart-sharoitlar yaratib beruvchi, tashqaridan kuzatish mumkin bo’lgan harakatlari va reaksiyalari tushuniladi. Malakalar ongli ravishda amalga oshirilgan faoliyatning tarkibiy qismiga kiruvchi avtomatik tarzda yuz beradigan harakatlardir.

Malaka- kishi egallagan bilimlari ko’nikma bosqichidan o’tib, doimiy harakat turiga aylanishi, mahorat hosil qilishi, ma’lum bir faoliyatni samarali bajarish qobiliyatidir.

Mahorat-o’zlashtirilgan bilimlar va hayotiy tajribalar asosida barcha amaliy harakatlarni (shu jumladan dars berishni) kam kuch va kam vaqt sarflab bajarish.

Kasb - muayyan bilim va mahorat talab etadigan mehnat faoliyati turi. Kasb-hunar sirlarini egallashga umumiy hamda maxsus ma’lumot, amaliy ish-harakat usullarini o’zlashtirish orqali erishiladi.

Kasbiy mahorat – bitiruvchining yuqori darajada kasbiy ko’nikma va malakalarni egallaganligi tushuniladi, u shaxsning mehnat bozorida egallayotgan

kasbi bo'yicha raqobatbardoshlik darajasi aks ettirishida namoyon bo'ladi. Kasbiy mahorat ishchi kuchlarining yuqori darajadagi moslashuvchanligi, yangiliklarni tez o'zlashtirishi, yangi ishlab chiqarish sharoitlariga oz vaqt ichida o'ta olishi va faoliyat sohasini mustaqil tanlay olishi kasbi sifatlar bilan belgilanadi.

Ta'lim va tarbiya birligi Bu tamoyil unumli mehnat, ya'ni ijtimoiy foydali buyumlar yaratish asosida ishlab chiqarish ta'limi berishni ko'zda tutadi. Bunday mehnat va texnologik jihatdan yaxshi ta'minlanganligi, chuqurroq bilim ta'lab etishi, o'quvchilarning moddiy manfaatdor bo'lishi bilan tavsiflanadi.

Ta'limning ilmiyligi Hozirgi zamon fanida uzil-kesil aniqlangan qoidalarini o'zlashtirish. Faqat ayni fan-texnikada qabul qilingan atamalardan foydalanish. Fan-texnikaning turli sohalarida erishilgan eng yangi yutuqlarni o'rganish.

Ta'limd a tizimlilik va izchillik Kasb ta'limi dasturida ko'rsatilgan tizimda tashkil etish. Ta'lim jarayonida egallanadigan bilim, ko'nikma va malakalarning mantiqiy ketma-ketligiga rioya qilish. Ta'lim jarayonini amalga oshirishda, o'quv materiallarini o'rganish va o'qituvchining ishini tashkil qilishda izchilikka amal qilish.

Nazariy a va amaliyot birligi Nazariy bilimlardan amaliyotda foydalanish va o'quvchilarning amaliy tajribalaridan nazariy mashg'ulotlarda foydalanish. Bu tamoyil o'quvchilarning o'quv materiali puxta o'zlashtirishini, shuningdek, ular dunyo qarashning shakllanishiga xizmat qiladi.

Yosh individual xususiyatlarni hisobga olish Ta'lim mazmuni va ta'lim metodlarining o'zaro mosligi, bunda o'quvchilarning aqliy, jismoniy va yosh xususiyatlarining e'tiborga olinishi. Bu talablarning bajarilishiga o'quv materialini qismlarga to'g'ri taqsimlash (bajarishga kuch yetarli bo'lishi, oddiydan murakkabga o'tishini ta'minlash, o'qitishning turli metodlaridan foydalanish)ning obektiv meyorlarini belgilash, ta'lim samaradorligini ta'minlash maqsadida o'quvchilar individual xususiyat hamda qiziqishlarini o'rganish yo'li bilan erishiladi.

Ta'limning politexnik xususiyatga egaligi Bu tamoyil hozirgi zamon sanoati to'g'risida umumiy ma'lumot berish, ishlab chiqarishda eng ko'p uchraydigan texnologik jarayonlarni bilishni, mashina va mexanizmlarning tuzilishi va ishlashidagi umumiylikni bilish, xilma-xil mehnat uquv va malakalariga ega bo'lishni, mehnatga aloqador masalalarni ijodiy hal qila olish va rasionalizatorlik ishlarni olib borishni, umumta'lim va maxsus fanlardan olingan bilimlarni mohirlik bilan tatbiq eta bilishni ko'zda tutadi.

Onglilik va faollik Ta'lim o'quvchilarning tashabbuskorligi va mustaqilligi tarbiyalaydigan tarzda olib borilishi kerak. Bu sifatlar mashg'ulotlardan ko'zda tutilgan maqsad va vazifalarni to'g'ri ifodalab olinishi, o'quv materialining ongli o'zlashtirilishi, nazariy va ishlab chiqarish ta'limning uzviy bog'liqlikda borishi, o'qitishda samarali usullardan foydalanish natijasida vujudga keladi.

Ta'limda ko'rsat Bu tamoyil o'qitishni o'quvchilarda tasavvur va tushunchalarning, shuningdek, uquv hamda malakalarni buyum

malilik va hodisalarni jonli mushohada etish asosida vujudga kelishini ta'minlaydigan qilib olib borish zaruratini bildiradi. Ko'rgazmalilik ekskursiyalar tashkil etish, mehnat usullarini ko'rsatib berish, plakat, jadval, buyum namunalarini, jihozlarni ko'rsatish, multimedia, elektron darslik va eksponatlarni namoyish qilish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Bilim, Bunda ongli va puxta o'zlashtirishni ta'minlash maqsadida
ko'nikmavam o'tilgan materialni tizimli ravishda takrorlab borishni, yangi
alakalarnio'zl materialni mustahkamlash choralarini ko'rish zarurligi nazarda
ashtirishning tutiladi. Bunga esa tushunarli qilib bayon etish, mashqlar
mustahkamv o'tkazish, ilgari o'tilganlarni o'z o'rnida takrorlash, o'quv
apuxtaligi materialini bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish,
o'quvchilarning bilimlarini, uquv va malakalarini tizimli ravishda hisobga olib boorish yo'li bilan erishiladi.

ГЛОССАРИЙ РУС ТИЛИДА

Национальная программа подготовки кадров - радикальная реформа системы подготовки кадров, последовательное продвижение республики с пути построения демократического правового государства и справедливого гражданского общества; осуществление радикальных изменений в экономике страны, последовательное развитие экономики республики, в основном от сырьевой ориентации к производству конкурентоспособной продукции, установление приоритета личной выгоды и образования в государственной социальной политике, для достижения уважения к богатым национальным культурным и историческим традициям и интеллектуальному наследию нашего народа, к укреплению благосостояния и репутации страны.

Национальная модель обучения персонала - ее основными компонентами являются:

Лицо - Потребитель и их исполнитель в основном подразделении системы подготовки кадров и в области образования.

Государство и общество - гарантии обучения и переподготовки кадров, которые регулируют и контролируют систему образования и обучения.

Непрерывное образование является основой подготовки компетентного конкурентоспособного персонала, включает в себя все виды образования, государственные образовательные стандарты, структуру системы обучения персонала и окружающую среду.

Наука является разработчиком передовых педагогических и информационных технологий, которые готовят и используют высококвалифицированных специалистов

Производство - является основным клиентом, определяющим качество обучения и кадрового обеспечения, а также процесс предоставления финансово и материально-технической поддержки системе обучения персонала.

Знания - результаты экспериментального изучения окружающей среды на практике четко отражены в мозге человека.

Квалификация - способность человека эффективно осуществлять свою деятельность при изменяющихся обстоятельствах или при новых обстоятельствах. Квалификация - это способность осмысливать существующую информацию, строить план с целью, управлять и контролировать деятельность посредством этих знаний. Простые навыки могут быть автоматизированы и обеспечены достаточным количеством навыков.

Навыки - это возможность автоматически выполнять любое действие без управления разделами. Вот почему иногда навыки называются автоматическими навыками. Навыки и квалификация различаются по различным логическим основаниям.

Интерактивное обучение - семинар, в котором активно участвуют преподаватели и студенты; процесс будет сотрудничать.

Путь - (русски - прием) - тип деятельности, выбранной для достижения цели.

Метод гречески, что означает «путь, нравственность». Знание природы и социальных событий, методы исследования. Активность, путь, способ действия или внешний вид, форма, внешний вид.

Мотивация - это комбинация различных причин для попытки прочитать или сделать что-то.

Педагогика - это наука, которая изучает теоретические и практические вопросы образования и воспитания. Он служит цели воспитания гармоничного человека.

Перспективная способность - это способность проявляться через восприятие психического состояния читателя.

Обучение - это способность использовать информацию и осуществлять способность выполнять разные действия независимо.

Обучение - это процесс объяснения, демонстрации и использования пользователями информации и различных форм поведения различными способами и способами.

Педагогика сотрудничества - это система обучения, основанная на взаимодействии педагогов и стажеров.

Профессионально-педагогический диалог - это система усиленной социально-психологической взаимосвязи педагогических и педагогических работников, их содержание - обмен информацией, воспитательное влияние, организация общения через общение.

Профессиональная подготовка - психологическая, психофизическая, физическая и научная, теоретическая и практическая подготовка будущего специалиста.

Профессиональная компетентность - теоретическая и практическая единица обучения, необходимая для педагогической деятельности.

Знание - это связь от внутренней необходимости частей всего тела. Это также называется законом. Это связано с тем, что необходимость этой связи вытекает из природы вещей и явлений и существует вне человеческого контроля. Его нельзя изменить. Знания идут от человека к человеку через информацию.

Навыки и навыки. Под навыками и навыками понимаются внешние действия и реакции, которые создают условия, позволяющие человеку преуспеть в определенных действиях.

Квалификация - это автоматические действия, которые являются частью деятельности, которая сознательно осуществляется.

Квалификация - это способность человека проходить через уровень навыка, стать постоянным движением, способностью работать эффективно и эффективно.

Мастера - все практические действия (в том числе преподавание) на основе приобретенных знаний и опыта проводятся меньше времени и усилием.

Профессионал - это тип работы, требующий определенных знаний и навыков. Получение профессиональных секретов достигается за счет развития общих и конкретных знаний, практических практик.

Под профессиональным навыком понимается, что выпускник имеет высокий уровень профессиональных навыков и навыков, которые отражает степень конкурентоспособности личности на рынке труда. Высокий профессионализм и гибкость рабочей силы, быстрое поглощение инноваций, нехватка новых производственных условий и независимый выбор сферы деятельности определяются профессиональными качествами.

Единица образования и обучения - инновационный принцип предусматривает обучение на основе продуктивной работы, то есть создание социально полезной продукции. Он характеризуется благополучием и технологическим прогрессом, более глубоким пониманием материальных интересов студентов.

Научные исследования - освоение правил, которые четко определены в современной науке. Использование тех же терминов, которые используются только в науке. Изучение последних достижений в различных областях науки и техники.

Систематизация и непрерывность образования в системе, указанной в программе профессионального обучения. Соблюдение логической последовательности знаний, навыков и навыков, которые могут быть использованы в процессе обучения. Управлять процессом обучения, изучать учебные материалы и следить за работой учителя.

Теоретическое и практическое использование теоретических знаний на практике и использование практического опыта студентов в теоретических упражнениях. Инновационный принцип поможет учащимся овладеть учебным материалом, а также сформировать мировоззрение.

Принимая во внимание возрастную индивидуальность - содержание учебного контента и совместимость методов обучения с учетом умственных, физических и возрастных особенностей учащихся. Это требование

определяет объективное разделение учебного материала на части (способность выполнять, простоу переход, использование разных методов обучения), обеспечивая эффективность обучения чтобы дать студентам понимание их индивидуальности и взглядов.

Политехнический характер образования - инновацийт принцип обеспечивает общую информацию о современной промышленности, знание наиболее распространенных технологических процессов в производстве, общность структуры и функционирования машины и механики, разнообразие рабочих навыков и навыков творчески, решать творческие вопросы и проводить рационализацию, овладевать знаниями, полученными от общих и специальных предметов.

Позитивное и активное - образование должно проводиться таким образом, чтобы воспитывать и поощрять учащихся. Эти качества являются результатом правильного представления целеу и задач, изложенных в учебном плане, сознательного изучения учебного материала, взаимосвязи теоретического и практического образования, эффективного использования методов обучения.

Обеспечение образования - инновацийт принцип требует обучения учеников воображению и концепциям, а также обучению и навыкам на основе живого разума вещей и явлений. Выставка организована путем организации экскурсий, представления методов работы, презентаций плакатов, столов, предметов, оборудования, мультимедиа, электронных учебников и экспонатов.

Сила и изощренность знаний, навыков и навыков - для обеспечения сознательного и тщательного обучения необходимо систематически повторять инновацийт материал и принимать меры по укреплению нового материала. Инновацийт способ ясно объяснить, осуществлять, повторять сказанное, постепенно усложнять учебную материал, систематический учет знаний, навыков и способностей учащихся .

GLOSSARIY INGLIZ TILIDA

National Program for Personnel Training - radical reform of the system of personnel training, consistent advancement of the republic from the path of building a democratic legal state and a just civil society; the implementation of radical changes in the economy of the country, consistent development of the economy of the Republic, mainly from the raw material orientation to the production of competitive products, the establishment of the priority of personal benefit and education in the state social policy, to achieve respect for the rich national cultural and historical traditions and the intellectual heritage of our people, to strengthen the country's prosperity and reputation.

National model of personnel training - its main components are:

Person - Consumer and their implementer in the main subdivision of the system of personnel training and in the field of education.

State and society - guarantees of training and retraining of personnel, which regulate and supervise the system of education and training.

Continuous education is the basis of training competent competitive personnel, includes all types of education, state education standards, the structure of the personnel training system and its environment.

Science is the developer of advanced pedagogical and information technologies that prepares and uses highly qualified professionals

Production - is a major customer, defining the quality of training and staffing, as well as the process of providing financial and logistical support to the personnel training system.

Knowledge - the results of studying the environment in practice, are clearly reflected in the human brain.

Qualification - the ability of an individual to effectively carry out the activity under changing circumstances or under new circumstances. Qualification is the ability to comprehend existing information, build a plan for the purpose,

manage and control the activity through this knowledge. Simple skills can be automated and skills-enabled enough.

Skills - this is the ability to automatically perform any action without controlling partitions. That's why sometimes skills are called automated skills. Skills and qualifications are varied on a variety of logical basis.

Interactive training - a workshop with teachers and students actively involved; the process will co-operate.

The way - (Russian - priyom) - the type of activity chosen to accomplish a goal.

The method is Greek, meaning "way, morality." Knowledge of nature and social events, methods of research. Activity, path, way of action or appearance, shape, appearance.

Motivation is a combination of various reasons for trying to read or do something.

Pedagogy is a science that studies theoretical and practical issues of education and upbringing. it serves the purpose of bringing up a harmonious human being.

Persceptive ability is the ability to emerge through the perception of the mental state of the reader.

Learning is the ability to use information and to exercise the ability to perform different actions independently.

Learning is the process of explaining, demonstrating, and exercising the use of information and different behaviors by students in a variety of ways and means.

Collaboration pedagogy is a system of instruction based on the interaction of educators and trainees.

Professional - pedagogical dialogue is a system of intensified social and psychological interrelation of pedagogical and pedagogical employees, their content is the exchange of information, educational influence, organization of interaction with communicative means.

Vocational training - psychological, psychophysical, physical and scientific, theoretical and practical training of the future specialist.

Professional competence - a theoretical and practical unit of training necessary for pedagogical activity.

Knowledge is the link from the inner necessity of parts of a whole body. It is also called law. This is because the necessity of this connection is derived from the nature of things and phenomena and exists beyond human control. It can not be changed. Knowledge goes from person to person via information. Skills and Skills. Skill and skill are understood to mean external actions and reactions that create conditions that enable a person to succeed in certain activities. Qualifications are automatic actions that are part of the activity that is consciously exercised.

Qualification is the ability of a person to pass through a skill level, become a constant act of movement, ability to work effectively and efficiently.

Masters - All the practical actions (including teaching) on the basis of acquired knowledge and experience, are spent less time and effort.

Professional - a type of work that requires certain knowledge and skills. The acquisition of professional secrets is achieved through the development of general and specific knowledge, practical work practices.

Professional skill is understood to mean that a graduate has a high level of professional skills and skill that reflects the degree of competitiveness of the individual in the labor market. High professionalism and flexibility of the workforce, fast absorption of innovations, shortage of new production conditions and independent choice of field of activity are defined by professional qualities.

Education and training unit - this principle envisages training on the basis of productive work, ie creation of socially useful products. It is characterized by well-being and technological advancement, a deeper appreciation of the material interests of students.

Scientific Research - Acquiring the most accurate rules in modern science. Use of the same terms used only in science. Studying the latest achievements in various fields of science and technology.

Systematization and continuity of education in the system specified in the program of vocational training. Compliance with the logical sequence of knowledge, skills and skill that can be used in the learning process. Exercise the learning process, learn learning materials, and follow up on teacher's work.

Theory and practice unit - the use of theoretical knowledge in practice and the practical use of the students in the theoretical exercises. This principle will help the students to master the learning material, as well as the formation of the world outlook.

Taking into account the age-specific individuality - the content of the learning content and the compatibility of learning methods, taking into account the mental, physical and age features of the students. This requirement identifies the objective division of the training material into parts (the ability to perform, simple transition, use of different teaching methods), ensuring the effectiveness of learning in order to provide students with an understanding of their personality and attitudes.

Polytechnic nature of education - this principle provides general information about the modern industry, knowledge of the most common technological processes in production, the generality of machine and mechanics structure and functioning, diversity of work skills and skills to be creative, to solve creative issues and to carry out rationalization, to master the knowledge acquired from general and special subjects.

Positive and active - education should be conducted in a way that educates and encourages learners. These qualities are the result of the proper presentation of the goals and objectives set out in the curriculum, the conscious learning content of the learning material, the relevance of the theoretical and practical education, and the effective use of teaching methods. will come.

Providing education - this principle requires the teaching of the students to make imaginations and concepts, as well as training and skill, on the basis of live intelligence of things and phenomena. The exhibition is organized by organizing excursions, presenting work methods, presenting posters, tables, pieces, equipment, multimedia, electronic textbooks and exhibits.

Strength and sophistication of knowledge, skill and skill - in order to ensure conscious and careful learning, it is necessary to systematically repeat this material and take measures to strengthen the new material. This is a way of explaining clearly, exercising, repetition of what has been said, gradually complicating the learning material, systematic accounting of students' knowledge, skills and abilities is achieved.

TEST TOPSHIRIQLARI

1. Mehnat unumdorligi qanday oshiriladi?

A) mehnat ta'limoti yaxshilanganda.

B) malakali ishchi kadrlar ishlaganda

S) yangi texnologiyadan foydalanib ishlaganda va malakali ishchi kadrlar ishlaganda

D) Maxsulot sifati oshirilganda

2. Ishlab chiqarish ekologiyasi qanday bo'ladi?

A) ish joyi ozoda bo'lganda.

B) Ish joyining xavosi mu'tadil

S) Barcha xodimlar xavfsizlik texnikasiga rioya qilib, xavo, yorug'lik, ekologik qoidaga rioya qilib ishlaganda.

D) Xamma javob to'g'ri.

3. Moda deganda nimani tushunasiz?

A) Moda bu – yangilik .

B) Moda bu – shaklni o'zgartirish.

S) Moda bu - mos tushishlik.

D) Moda bu – milliylik.

4. Texnika xavfsizligi nima uchun kerak?

A) Sifatli ish bajarish uchun.

B) Maxsulotga zarar yetmasligi uchun.

S) Inson xayotiga xavf keltirmaslik uchun.

D) xamma javob to'g'ri

5. Nima uchun maxsulot sifati nazorat qilinadi?

A) Maxsulot xaridorgir bo'lishi uchun.

- B) Maxsulot sifatli bo'lishi uchun.
- S)Maxsulot sifatini kafolatlash uchun
- D) Maxsulot xaridorgir bo'lishi uchun

6. Kasb konsultatsiyalarni qayerdan olishi mumkin?

- A) O'qituvchilardan
- B) Korxonaning kadrlar bo'limidan
- S) Maktab va kollejlardan
- D) a va b javoblar to'g'ri

7. Nima uchun ishlab chiqarish korxonalari bankrot bo'ladi?

- A) maxsulot sifati nazorat qilinmaganda.
- B)Sifatli tovar ishlab chiqarilmaganda.
- S)Bozor infratuzilmasini o'rganmasdan ishlab chiqarilgani uchun.
- D) b va s javoblar to'g'ri

8. Faqat o'g'il bolalar ishlaydigan kasbni aniqlang?

- A) tikuvchi, nonvoy, xisobchi
- B) shifokor, oshpaz, sartarosh
- S) mashinasoz, zargar
- D) xamma javob to'g'ri

9. Faqat qiz bolalar ishlaydigan kasbni ayting?

- A) Muxandis, o'qituvchi, savdogar
- B) fermer, qassob, chilangar
- S) tarbiyachi, zardo'z
- D) xamshira, o'qituvchi

10. Odam tabiat bilan ishlovchi kasb egalariga kimlar kiradi?

- A) Kassir, ish yurituvchi , oshpaz.

- B) Xamshira, o`qituvchi
- S) sartarosh, dexqon, xisobchi
- D) Dexqon, baliqchi, zootexnik

11. Odam badiiy obraz bilan ishlovchi kasb egalariga kimlar kiradi?

- A)tokar, agronom, xaydovchi
- B)sartarosh, ashulachi, modeler
- S) muxandis, oshpaz, shifokor
- D) dexqon, shoir, santexnik

12. To`qimachilikda eng ko`p ishlatiladigan to`qilish?

- A) Atlasnoy
- B) plotno
- S) Sarja
- D) Chok

13. Tikuvchi bilan mashina ninasi oralifi qancha masofada bo`lishi kerak?

- A) 30-40 sm
- B) 50-60 sm
- S) 10-15 sm
- D) 20-30 sm

14. Ustki kiyim uchun qanday tola ishlatiladi:

- A) tabiiy
- B) sunhiy
- S) sintetik
- D) kimyoviy

15. Qo`l ignasiga necha sm ip o`tkazish kerak?

- A) 70-80 sm

- B) 90-10 sm
- S) 10-20 sm
- D) 30-40 sm

16. Eng qulay tikuv mashinasi

- A) oyoq mashinasi
- B) universal mashina
- S) qo`l mashinasi
- D) ishlatilishiga qarab

17. Kashta tikishda foydalaniladigan asboblari?

- A) gazlama, ip, igna
- B) ip, igna, angishona
- S) angishona, ip chambarak
- D. Chambarak igna angishona

18. Xalat uchun qanday material tanlab olinadi?

- A). Mayda gulli
- B.) Gulsiz
- S) Katta gulli
- D) tukli

19. Surmani qaysi kiyimga o`rnatiladi?

- A) SHimga.
- B) yubkaga
- S) Koftaga
- D) ko`ylakka

20. Tikuv mashinasida ish bajaruvchi mexanizmi nechta?

- A) 3 ta
- B) 5 ta

S) 7 ta

D) 6 ta

21. Yumshoq o`yinchoq uchun qanday gazlama tanlanadi?

A) Gulsiz

B) guldor

S) Tukli

D) Yo`lli

22. Ostki ipning uzilish sabablari nima?

A) naychaga ip tarang yralgan.

B) ip qalin bo`lsa

S) moki bolti qattiq maxkamlangan.

D) ip ingichka bo`lsa

23. Igna qanday materialdan tayyorlanadi?

A) misdan

B) Pulatdan

S) temirdan

D) alyumindan

24. Odam tabiat tipidagi kasb qaysi?

A) o'simlik va hayvon organizmi

B) mikroorganizmlar mehnat predmeti bo'lgan kasb

D) Barcha javob to'g'ri

25. Odam texnikaning asosi

A) odam

B) texnika

D) bilmadim

26. Jumlagam mos soʻzni toʻing?

A) Yogoch oʻymakorligi

B) Doʻppi va pichoq

S) Toʻquvchilik va pichoq

27. Namangan choki uchun qanday las mos?

A) ingichka

B) Kalta va yogʻon

S) Yogʻon

28. CHok tikishda nima uchun qilova tortiladi?

A. Tekis va chiroyli boʻlishi uchun.

B) Majburligi uchun

S) Yoʻgʻon boʻlishi uchun

29. Xunarmandlar berilgan qatorni toping?

A) Bankir

B) Artist

S) Doʻppidoʻz

30. Tikuvchilikning asosiy quroli

A) Daftar , ruchka

B) Iigna, qaychi

S) Svet va qaychi

31. Ishlab chiqarishda amalgam oshiriladigan kimyoviy jarayonda gazlamaga nima qilinadi?

A) Rang va turli xil vositalar qoʻshiladi

B) Gazlamaga daxlsiz

S) To'g'ri javob yo'q

32. Mehnatga oid maqollarni ko'rsating.

A) Ona ko'ngli bolada – bola ko'ngli dalada

B) Dexqon yerni boqar, yer elni boqar

S) Ishlasang – tishlaysan

33. Do'ppichilik va pichoqchilik O'zbekistonning barcha xududlarida bormi?

A) Xa albatta

B) barchasida bir xil, xa

S) to'g'ri javob yo'q

34. Tikuv mashinasini moylagandan so'ng qancha turish kerak?

A) 24 soat

B) uni 1-2 soat turishi kerak

S) moylash

35. Laslar necha xil bo'ladi?

A) 3 ta

B) 1 ta

S) 4 ta

36. O'zbekistonda hunarmand korxonalari ochish uchun nima zarur?

A) Pul kerak

B) Malaka kerak

S) malaka, mablag', tadbirkorlik kerak

37. Chet eldan yangi texnikalar sotib olinib nima hajmi kamaymoqda?

A) Mahsulot

B) ishlab chiqarish

S) import hajmi

38. Ko'ylak tikishda nechta bosqichdan o'tiladi?

A) 2

B) 10

S) 8

39. Ko'hna Marg'ilon nimasi bilan mashhur?

A) Atlas, adras

B) Do'ppi

S) Kulolchilik

40. Suvchak bilan zanjirchakni qanday farqlari bor?

A) Tayoqsimon bo'ladi

B) bir yo'nalishda ketadi, uzunchoq shaklda bo'ladi

S) Kvadratsimon bo'ladi

41. Ipaklar asosan necha xil bo'ladi?

A) 2

B) 5

S) 4

42. Ipak, gazlama, kashta qaysi sohaga mos?

A) Pichoqchilik

B) Metallurgiya va h.k

S) hunarmandchilik, tikuvchilik va h.k

43. Laslar sifatini qanday aniqlasa bo'ladi?

A) Kesib ko'rish zarur

- B) Taxtakashlash va suv tomdirib iyg'alash kerak
- S) Kuydirish kerak

44. Ipak nimaga o'xashab yonadi?

- A) gazga
- B) suvga
- S) junga

45. Ipakning pishiqligi necha soatda 50 % ga pishiqligini yo'qotadi?

- A) 3 soatda
- B) 250 soatda
- S) 40 minutda

46. Ishlab chiqaruvchining mahsuloti qay darajada bo'lishi lozim?

- A) Zamon talabiga mos
- B) sifatli
- D) a va b javob to'g'ri

47. Xalq hunarmandlari deganda kimlar tushuniladi?

- A) barcha kasb egalarini
- B) naqqosh zargarlar
- D) to'g'ri javob yo'q

48. Dizayn nima?

- A) moda
- B) ko'rinish
- D) kiyinish

49. Qachon to'quvchilikka bo'lgan ehtiyoj kamayadi?

- A) hech qachon
- B) tikuvchi ko'p bo'lsa

D) zamon talabiga mos kelmasa

50. Texnologik jarayon nima?

A) texnologik xizmat

B) ishning boshidan oxirigacha bo'lishi

D) mexanik ta'siri

TEST JAVOBLARI

1	S	S	B	A	A
	11	21	31	41	
2	B	A	A	B	S
	12	22	32	42	
3	A	S	A	S	B
	13	23	33	43	
4	S	B	S	B	B
	14	24	34	44	
5	S	A	B	A	A
	15	25	35	45	
6	A	A	B	S	A
	16	26	36	46	
7	S	A	A	S	S
	17	27	37	47	
8	A	B	A	S	B
	18	28	38	48	
9	A	B	S	A	A
	19	29	39	49	
	A	A	B	B	A
10	20	30	40	50	

NAZORAT SAVOLLARI

Oraliq nazorat savollari

1. Ishlab chiqarish jarayoni tushunchasi va uni mazmuni.
2. Texnologik jarayon to'g'risida tushuncha umumiy ma'lumotlar.
3. Texnologik xarita va uni tayyorlash.
4. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimidagi o'zgarishlar mos ravishda kasb-hunarga yo'naltirish jarayonidagi o'zgarishlar.
5. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.
6. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etish to'g'risidagi nizom.
7. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilari uchun kasbiy ta'limni tashkil etishning huquqiy asoslari.
8. Kasblarning tiplari.
9. Kasblarning turkumlari.
10. Kasblarning bo'limlari va gruppalari.
11. Kasb tanlash formulasi.
12. Qizikishlar, mayilliklar, qobiliyatlar.
13. Salomatlik va kasb.
14. Kasbga yaroqlik.
15. Kasb tanlashda onglik va mustaqillik.
16. O'z-o'zini tarbiyalash va kasb tanlash.
17. Kasb-hunarga yo'naltirishning tarkibi.
18. Kasbga doir reja.
19. Kasbga yunaltirish ishiga raxbarlik qilish va uni rejalashtirish.
20. Mehnat va kasbga yo'naltirish xonasida olib boriladigan o'quv metodik ishlarning taxminiy rejasi
21. Kasb tanlash vaqtidagi xatolar va qiyinchiliklarning asosiy sabablari

22.«Kasb tanlashga yo'llash» jarayonida yo'l qo'yiladigan xatoliklarni bartaraf etish yo'llari

23.Talabalarni kasb hunarga yo'naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.

24..Darsdan hamda o'quv muassasasidan tashqari kasb hunarga yo'naltirish ishlarini rejalashtirish.

25.Darsdan tashqari vaqtlardagi kasb tanlashga yo'llash ishlarining forma va metodlari.

26. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining asosiy yo'nalishlari va ularning mazmuni.

27. Kasb-hunarga yo'naltirish ishining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar.

28. Kasb-hunarga yo'naltirishning birinchi bosqich - 1-4 sinf.

29. Kasb-hunarga yo'naltirishning ikkinchi bosqich - 5-9 sinf.

30. Kasb-hunarga yo'naltirishning uchinchi bosqich – 10-11 sinf.

31. Akademik litsey, kasb-hunar kollejlari kasb-hunarga yo'naltirish.

32. Ta'lim muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

33. Direktorning o'quvchilarning bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

34. Direktorning ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

35. Fan o'qituvchilarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

36. Sinf rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

37. O'quv muassasasi psixologining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

38. Ta'lim muassasasi vrachining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha faoliyati.

39. Kasb hunarga yo‘naltirish komissiyalari va ularning ishlarini tashkil qilish.

40. Kasb - hunarga yo‘naltirish bo‘yicha o‘quvchilar bilan ishlash.

41. Ota-onalar bilan ishlash.

42. Kasb egallash va ishga joylashishga doir shaxsiy reja tuzish.

43. Kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash.

44. Tanlangan kasb hunarga doir ma‘lumotlar to‘plash.

45. Kasb tanlashda uchraydigan tipik xatoliklar.

46. Kasb tanlashdagi ongliklik va mustaqillik.

47. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.

48. Kasb-hunarga yo‘naltirish tamoyillari.

49. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish shakllari.

50. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish metodlari.

VI. Yakuniy nazorat savollari

1. Ishlab chiqarish jarayoni tushunchasi va uni mazmuni.

2. Texnologik jarayon to‘g‘risida tushuncha umumiy ma‘lumotlar.

3. Texnologik xarita va uni tayyorlash.

4. O‘zbekistonda uzluksiz ta‘lim tizimidagi o‘zgarishlar mos ravishda kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonidagi o‘zgarishlar.

5. Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining 10-11-sinflari o‘quvchilari uchun kasbiy ta‘limni tashkil etishning huquqiy asoslari.

6. Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining 10-11-sinflari o‘quvchilari uchun kasbiy ta‘limni tashkil etish to‘g‘risidagi nizom.

7. Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining 10-11-sinflari o‘quvchilari uchun kasbiy ta‘limni tashkil etishning huquqiy asoslari.

8. Kasblarning tiplari.

9. Kasblarning turkumlari.

10. Kasblarning bo‘limlari va gruppalari.

11. Kasb tanlash formulasi.

12. Qizikishlar, mayilliklar, qobiliyatlar.
13. Salomatlik va kasb.
14. Kasbga yaroqlik.
15. Kasb tanlashda onglik va mustaqillik.
16. O‘z-o‘zini tarbiyalash va kasb tanlash.
17. Kasb-hunarga yo‘naltirishning tarkibi.
18. Kasbga doir reja.
19. Kasbga yunaltirish ishiga raxbarlik qilish va uni rejalashtirish.
20. Mehnat va kasbga yo‘naltirish xonasida olib boriladigan o‘quv metodik ishlarning taxminiy rejasini
21. Kasb tanlash vaqtidagi xatolar va qiyinchiliklarning asosiy sabablari
22. «Kasb tanlashga yo‘llash» jarayonida yo‘l qo‘yiladigan xatoliklarni bartaraf etish yo‘llari
23. Talabalarni kasb hunarga yo‘naltirish ishiga nazariy-metodik jihatdan tayyorlash.
24. Darsdan hamda o‘quv muassasasidan tashqari kasb hunarga yo‘naltirish ishlarini rejalashtirish.
25. Darsdan tashqari vaqtlardagi kasb tanlashga yo‘llash ishlarining forma va metodlari.
26. Kasb-hunarga yo‘naltirish ishining asosiy yo‘nalishlari va ularning mazmuni.
27. Kasb-hunarga yo‘naltirish ishining mazmuni: kuzatish; diagnostik suhbatlar.
28. Kasb-hunarga yo‘naltirishning birinchi bosqich - 1-4 sinf.
29. Kasb-hunarga yo‘naltirishning ikkinchi bosqich - 5-9 sinf.
30. Kasb-hunarga yo‘naltirishning uchinchi bosqich – 10-11 sinf.
31. Akademik litsey, kasb-hunar kollejlari kasb-hunarga yo‘naltirish.
32. Ta’lim muassasasi rahbarining kasb-hunarga yo‘naltirish bo‘yicha vazifalari.

33. Direktorning o'quvishlar bo'yicha muovining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

34. Direktorning ma'nviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha muovinining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

35. Fan o'qituvchilarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

36. Sinf rahbarining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

37. O'quv muassasasi psixologining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha vazifalari.

38. Ta'lim muassasasi vrachining kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha faoliyati.

39. Kasb hunarga yo'naltirish komissiyalari va ularning ishlarini tashkil qilish.

40. Kasb - hunarga yo'naltirish bo'yicha o'quvchilar bilan ishlash.

41. Ota-onalar bilan ishlash.

42. Kasb egallash va ishga joylashishga doir shaxsiy reja tuzish.

43. Kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash.

44. Tanlangan kasb hunarga doir ma'lumotlar to'plash.

45. Kasb tanlashda uchraydigan tipik xatoliklar.

46. Kasb tanlashdagi ongliklik va mustaqillik.

47. Kasblarning murakkablik omillarini tahlil qilish.

48. Kasb-hunarga yo'naltirish tamoyillari.

49. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish shakllari.

50. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish metodlari.

51. Kasb-hunarga yo'naltirish maqsadida o'quvchilarni o'rganish metodlari

Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

1. Muslimov N.A. Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma. - Toshkent: O'zROO'MTV, 2007, 234bet.
2. N.A.Muslimov, SH.S.SHaripov, O.A.Qo'ysinov. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yo'llash. Darslik T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2014, 449 bet.
3. N.Toyloqov va boshqalar. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish texnologiyalari. Metodik qo'llanma .2017 y.
4. B.Qurbonov, M.Muhliboev, G.Qurbonova. Mehnat ta'limi metodikasi, kasb tanlashga yo'llash. O'quv qo'llanma. Guliston.:2013 y.
5. Е.В.Гудков. Основы профориентации и профессионального консультирования. Учебные пособие. Издательство. :ЮУрГУ. 2004 год

Qo'shimcha adabiyotlar

6. "Sh.M.Mirziyoyevning 2016 yilning asosiy yakunlari va 2017 yilda O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustivor yo'naltirishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi"
7. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib – intizom va shaxsiy javobgarlik – xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, № 11
8. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz. "O'zbekiston" 2017.
9. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. "O'zbekiston" 2016.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017—2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi. 7 yanvar 2017 yil.

11. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va Xalq farovonligi garovi.-Toshkent, O'zbekiston, 2017.-48 b.

12. Boltaboev S.A., Tolipov. O'.O'. Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. -Toshkent: 2000.

13. Jo'raev R.X., Tolipov O'.Q., SHaripov SH.S. Uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiya. -T.:FAN. 2004. 120 b.

14. M.Tolipov O'.Q., SHaripov SH.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash texnologiyasi. -Toshkent: O'zPFITI. 2004. 32 b.

15. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi-yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. -Toshkent.: O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2002.

16. Mangal S.K., Mangal Uma. Educational technology. Dehli. -2012.

Internetsaytlari

17. <http://www.istedod.uz>

18. <http://www.pedagog.uz>

19. <http://www.zivonet.uz>

20. <http://www.tdpu.uz>